

Bu Proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Katılımcı Okul Uygulamaları

Eğitimciler için El Kitabı

Katılımcı Okul Uygulamaları

Eğitimciler için El Kitabı

Katılımcı Okul Uygulamaları: Eğitimciler için El Kitabı

A. Zeynep Kılıç

İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi - Eğitim Reformu Girişimi
Demokratik Okullara Doğru Projesi Kitapları - No: 4

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 503
Birinci Baskı İstanbul, Şubat 2015
ISBN: 978-605-399-380-3

© İstanbul Bilgi Üniversitesi

Yazışma Adresi: İnönü Cad.No: 6 34387 Kuştepe / İstanbul (0 212) 311 61 64 / 311 64 63
www.bilgiyay.com

e-posta: yayin@bilgiyay.com

Dağıtım: dagitim@bilgiyay.com

Yayına Hazırlayan: A.Zeynep Kılıç, Gözde Durmuş, Ayşe Beyazova

Son Okuma: Ayşe Beyazova

Tasarım ve Uygulama: Pelin Telyak

Baskı & Cilt: ER-AY Basım Hiz. Tic. Ltd. Sti. Mas Sit. No: 87 Bağcılar 34204 İstanbul Türkiye

Proje Ekibi: Ayşe Beyazova, A. Zeynep Kılıç, Gözde Durmuş, H. Melda Akboğa, Işık Tüzün,
Yaprak Sarıışık.

Katalog Bilgileri:

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data İstanbul Bilgi Üniversitesi
Kütüphanesi Kataloqlama Bölümü Tarafından Kataloglanmıştır.

Kılıç, A. Zeynep

Katılımcı okul uygulamaları: eğitimciler için el kitabı / A. Zeynep Kılıç

pages : illustrations, facsimiles ; cm. – (İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları ; 503).

Includes bibliographical references.

ISBN 978-605-399-380-3

1. Student participation in administration. 2. School management and organization. 3.
Education --Research --Turkey. 4. Elementary school administration. 5. School improvement
programs. 6. Student participation in curriculum planning. 7. Education, Elementary --Re-
search. 8. Education, Elementary --Research --Turkey. I. Kılıç, A. Zeynep.

LB2822.K38 2015

Bu yayın Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yardımıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi ve Eğitim Reformu Girişimi sorumlu olup, herhangi bir şekilde AB ve Türkiye Cumhuriyeti'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.

“Demokratik Okullara Doğru: Öğrencileri ve Okulları Güçlendiren Katılım Uygulamaları” Projesi

Proje, Türkiye’de demokratik okul kültürünün güçlenmesine katkıda bulunmak amacıyla 15 Ağustos 2013-14 Şubat 2015 tarihleri arasında, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi tarafından, Eğitim Reformu Girişimi ortaklığında yürütüldü. Proje, başta çocuklar olmak üzere farklı paydaşların eğitim sürecine ve karar mekanizmalarına tam ve etkin katılımını sağlamayı kolaylaştırmayı amaçlıyor. Bu doğrultuda, “paydaşların demokratik vatandaşlık ve insan haklarına ilişkin bilgi, beceri ve olumlu tutum edinmelerini destekleyerek, birlikte ‘katılımcı okul’ uygulamaları geliştirme ve yaygınlaştırma” hedefini benimseyen projenin ana çıktıları şunlardır:

- Türkiye’de örgün eğitimde, çocukların okul düzeyinde karar mekanizmalarına katılımına ilişkin durumu değerlendiren durum analizi raporu,
- Durum analizi raporunun 10-15 yaş grubundaki çocuklara yönelik hazırlanan “çocuk versiyonu”,
- Türkiye’den ve dünyadan okullarda paydaşların karar mekanizmalarına etkin katılımına ilişkin örnekler derlemesi,
- Pilot okuldaki uygulamaların geliştirilmesini, uygulanmasını ve aynı zamanda etki analizi sonuçlarını anlatan kılavuz,
- Çocukların okullarda karar mekanizmalarına etkin katılımlarını destekleyen politika ve uygulama önerilerini içeren politika notu,
- Eğitim ortamlarında çocuk katılımını izleme ve geliştirme amacıyla hazırlanan göstergeler,
- Çocukların geliştirdiği ve pilot okuldaki uygulamanın çocukların gözüyle anlamını ve etkisini içeren belgesel.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ ÇOCUK ÇALIŞMALARI BİRİMİ (ÇOÇA) PROJE YÜRÜTÜCÜSÜ

ÇOÇA, Türkiye’de çocuk haklarının yaşama geçmesi amacıyla 20 Kasım 2007’den beri çalışıyor. Bu amaca yönelik çalışmalarını, çocukların haklarını bilmesi ve kullanması ile çocuklarla beraber çalışan yetişkinlerin çocuk haklarını korumak için güçlenmesi hedefine odaklayan ÇOÇA, çalışma alanıyla ilgili araştırmalar yapıyor; bunlardan hareketle eğitim materyalleri ve modelleri geliştiriyor ve yaygınlaştırıyor; aynı zamanda çocukların seslerini duyuracakları araçlar geliştiriyor. ÇOÇA yaptığı çalışmalarla Türkiye’nin çocuk politikasının gelişimine katkı sağlamayı hedefliyor. Çalışmalarını Türkiye ve dünyada sivil toplumun gelişimine katkıda bulunmak için kurulan İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi’nin (STÇM) çatısı altında gerçekleştiriyor.

cocukcalismalari.bilgi.edu.tr

EĞİTİM REFORMU GİRİŞİMİ (ERG) PROJE ORTAĞI

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) çalışmalarını iki öncelikli amaç doğrultusunda sürdürüyor. Bunlardan ilki, tüm çocukların hakları olan kaliteli eğitime erişimlerini güvence altına alacak ve Türkiye’nin insani, toplumsal ve ekonomik gelişimini üst düzeylere taşıyacak eğitim politikalarının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. ERG’nin katkıda bulunduğu diğer başlıca alan ise eğitime ilişkin katılımcı, saydam ve yenilikçi politika üretme süreçlerinin yaygınlaşmasıdır. 2003 yılında Sabancı Üniversitesi bünyesinde yaşama geçen ERG, bu amaçlara yönelik olarak araştırma, savunu ve eğitim çalışmalarını “herkes için kaliteli eğitim” vizyonu doğrultusunda sürdürüyor. ERG’nin eğitim süreç ve ortamlarında çocuk haklarının yaşama geçmesine dönük çeşitli projeleri ve yayınları bulunuyor.

erg.sabanciuniv.edu

İçindekiler

BAŞLAMADAN ÖNCE: Bu El Kitabı Neden Var?	7
KATILIM: NE KASTEDİYORUZ? NEDEN ÖNEMSIYORUZ?	13
Katılımın Kapsamı	17
Katılımın Adımları	23
Katılım + Okul = Katılımcı Okul?	27
KATILIMCI OKUL UYGULAMALARI SÜRECİ	35
Katılımcılığa Hazırlık	41
a) Kendimizi hazırlama	42
b) Okulu hazırlama	43
c) Çocukları hazırlama	57
d) Hepsi	66
Katılımcılığı Deneyimlemek ve Uygulamayı Öznelleştirmek	67
a) Alternatif katılım modeli: İhtiyaç temelli çalışma grupları	68
b) Okul meclisini güçlendiren çalışmalar	87
c) Katılımı yaygınlaştıran çalışmalar	103
Katılımı Sürekli Kılmak	111
a) Eğlenmek	112
b) Değişim Yaratmak	113
c) "Ödül" Almak	114
d) Desteklenmek	114
SON SÖZ...	117
Kaynakça	119

Kısaltmalar

ÇHK	Çocuk Hakları Komitesi
ÇHS	Çocuk Haklarına dair Sözleşme
ÇOÇA	İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi
DOD	Demokratik Okullara Doğru: Öğrencileri ve Okulları Güçlendiren Katılım Uygulamaları Projesi
EMO	Eyüp Merkez Ortaokulu
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEM	Milli Eğitim Müdürlüğü

**BAŞLAMADAN
ÖNCE**

Bu El Kitabı Neden Var?

Elinizdeki kitap, okullarda çocuklara daha fazla söz hakkı ve karar alma inisiyatifi sağlanabileceğine inanan ve bunun için çaba harcamaya hazır olan eğitim emekçileri için hazırlanmıştır. El Kitabı, Demokratik Okullara Doğru: Okulları ve Öğrencileri Güçlendiren Katılım Uygulamaları Projesi kapsamında, Ekim 2013 – Şubat 2015 tarihleri arasında İstanbul'un Eyüp ilçesindeki Eyüp Merkez Ortaokulu'nda (EMO) çocuk hakları temelli ve tüm okul yaklaşımı ile yürütülen katılımcı çalışmaları, bu çalışmaların değerlendirmelerini ve çalışmaya katılanların deneyimlerini içermektedir.

Projeye başlarken amacımız katılımın, yönetmeliklerin öngördüğünden daha etkin, daha samimi ve sahiplenilen bir biçimde, çocuklar ve okuldaki tüm yetişkinler için yaşama geçmesini sağlayacak bir uygulama gerçekleştirmek ve bunu okulda katılımı artırmak üzerine kafa yoran herkesle paylaşmaktı. Yani iddialıydık; okullardaki şartların gerçek katılımcılığa ulaşmak için bir çok olumsuzluk içerdiğini bildiğimiz halde, bu konudaki yaklaşım, bilgi ve deneyimlerimizin ve doğru yöntemler kullanıldığında katılımcılığın gerçekleşebileceğine dair inancımızın bizi hedefe ulaştıracağını düşünüyorduk. Haksız da çıkmadık! Düşündüğümüzden çok daha fazla zorlandık; çünkü anlık ve sistemden kaynaklanan bir çok olumsuzlukla uğraştık. Planladığımızdan çok daha fazla çalıştık; çünkü okulun gündelik koşturması içinde planlar tutmadığı gibi zaman da çok hızlı geçti. Bugün, işin neredeyse sonunda geldiğimizde, bütün bu olumsuzluklar ve plansızlıklar olmasa çok daha ileri bir aşamada olabilirdik diye düşünüyoruz. Ama bu çalışma bir pilot çalışma olduğu için, bu El Kitabı aracılığıyla sizlere yapılabilir, ulaşılabilir bir katılımcılık hali sunmak istediğimiz için yaşadığımız tüm olumsuzluklardan mutluyuz. Bu sayede, eğitim alanında olan ve bu tür zorlukları bizden daha iyi bilen sizler için, daha gerçekçi ve bu anlamda güvenilir bir kaynak oluşturabilmiş olduk. Bu arada geldiğimiz noktayı hiç de azımsamıyoruz. Üç yarıyılık çalışmanın sonunda okulumuzda, seslerini

daha kolay duyurabilen ve bunu sürdürebileceğine inanan çocuklarla, çocukların katılabileceğine inanan ve bunu desteklemeye çalışan bir grup öğretmen ve veli var. Okulda çalışmaya başladığımızda bunların neredeyse hiçbirinin tek bir çocuk, öğretmen ya da veli için geçerli olmadığını söylersek, kat ettiğimiz yol daha iyi anlaşılabilir belki.

Okul yönetimi ayrı bir paragrafı hak ediyor. Bu üç dönemlik hikayede ikisi vekil olmak üzere dört müdürle çalıştık.¹ Türkiye'deki gibi eğitimin merkezî yapılanmaya dayandığı bir sistemde okul müdürünün, okuldaki herhangi bir çalışmanın yapılabilirliği konusunda ne kadar etkili olduğunu söylemeye gerek yok. Söz konusu olan katılımcılık olduğunda, bu etkinin katlanarak arttığını yaşayarak gördük. Okulda katılımın önemine inansa da gerçekleşebileceğine inanmayan, bu nedenle çalışmaya yeterince destek olmayan yöneticilerle de çalıştık; her biçimde destek olup hızla ve birlikte üretmemizi sağlayan yöneticilerle de. Bu iki farklı deneyim, katılım için birincil önemde olan şeyi her fırsatta gözümüzün önüne serdi: Çocukların potansiyeline güvenme!

El Kitabı boyunca size, çocukların potansiyellerine güvenerek giriştiğimiz maceraları aktaracağız. Ve bu maceralar boyunca, çocukların potansiyellerinin nasıl gerçeğe dönüştüğünü göstermeye çalışacağız. Dolayısıyla El Kitabı'nın birinci hedefi, yetişkinlerin çocuklara güvenmesini, katılımcılık için birlikte çalışma isteği duymasını sağlamak. Bunun, işin en zor kısmı olduğunu biliyoruz. Zaman zaman hem öğretmenlerden hem de çocuklardan gelen "daha öğretmen katılmıyorken çocuklar nasıl katılsın?" sorusu, katılımı çocuğu yan yana koymaya direnen bir bakış açısının ürünü. El Kitabı bu bakış açısını dönüştürmeye çalışmak, çocuk-yetişkin ilişkisine daha eşitlikçi bir yerden bakmanın yollarını aramak için hazırlandı.

El Kitabı'nın ikinci hedefi ise bu yola giren eğitimcilerin teorik ve pratik bilgilerini güçlendirmek, materyal ve yöntem konusunda onları desteklemek. Türkiye'de bu alanda çok sınırlı bir birikim var. Katılım, eğitimin hedefleri içinde alt sıralarda kaldığı için, katılımın sağlanmasına yönelik araçlar da sınırlı olarak üretiliyor. Oysa çocuk katılımını sağlamak için, üzerine incelikle düşünülmüş araçlara ve bu araçları kullanılabilir kılan farklı yöntemlere gereksinim var. Geleneksel didaktik eğitim anlayışına uygun araç ve yöntemlerin çocukların "katılmış gibi" olmasına neden olması çok muhtemel. Ve bu durum, çoğu zaman, hiç katılım sağlanamamasından daha olumsuz sonuçlar doğuruyor.

Buradan hareketle El Kitabı'nın önemli bir de alt hedefinin olduğunu söylemek gerekiyor. Çok kolay düşülebilecek bir tuzak olan göstermelik katılımdan²

1 10 Haziran 2014 tarihinde, 29026 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Görevlendirilmelerine İlişkin Yönetmelik" uyarınca, 2014 yazında pek çok okulda müdür değişikliği yaşandı. Eyüp Merkez Ortaokul'unda bu süreç biraz uzun sürdü. Eğitim öğretim yılı başında EMO'nun müdürü ve bir müdür yardımcısı okuldan ayrıldı. Diğer müdür yardımcısı vekaleten müdürlük görevini yürüttü. Bir ay kadar sonra okul dışından bir vekil müdür görevlendirildi. Okulun aslı müdürü Aralık 2014'de göreve başladı.

2 Göstermelik katılım, çocukların herhangi bir bilgiye sahip olmadan bir takım görevleri üstlenmesi ya da bir takım görüşler iletilmesi ancak alınan kararlarda hiçbir etkilerinin olmaması durumudur. Göstermelik katılım, çocukların katıldıklarına dair bir yanılısama yarattığı için de olumsuz sonuçlar doğurur. bkz: Hart, 1992.

kaçınmanın yolu sorgulayıcı olmaktan geçiyor. Sorgulayıcılık, katılım bir sonuç olmaktan çok bir süreç olduğu için de gerekli. Sürekli izleme, değerlendirme ve sorgulamanın katılımcı uygulamaların önemli bir parçası olduğunu El Kitabı boyunca vurgulamaya çalıştık. Bu anlamda El Kitabı'nın, kullanıcının sorgulayıcılık becerilerinin güçlenmesine de hizmet etmesini umuyoruz.

Toparlayacak olursak, Demokratik Okullara Doğru: Okulları ve Öğrencileri Güçlendiren Katılım Uygulamaları Projesi'nde her ne kadar okulun tüm paydaşları için katılımcı bir alan yaratmaya çalışsak da asıl olarak odağımıza çocukların katılımını artırmayı aldık. Bunun için çocukları ve yetişkinleri güçlendirmeye çalıştık. Çocuk hakları temelli bir bakış açısıyla ifade edersek, okullarda çocukların katılımının artması okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, çalışanlar ve veliler de dahil bütün okul paydaşlarının sorumluluğudur. Bu sorumluluk hem çocukları hakları konusunda bilgilendirmeyi ve desteklemeyi, hem de uygulamada katılıma alan açmayı içeriyor. Tam da bu sorumluluk dolayısıyla çalışmanın odağında çocuk katılımı olduğu halde, hedef kitlesi sadece çocuklar değil. Okullarda çocuk katılımının sadece çocuklara yönelik etkinliklerle sağlanamayacağına inandığımız için tüm okul yaklaşımını benimsedik. Tüm okul (ya da bütüncül okul) yaklaşımıyla okuldaki katılımcılığın sağlanmasına yönelik müdahalelerin hem her düzeyde (yani okul düzeyinde, sınıf düzeyinde ve bireysel düzeyde) hem de tüm paydaşları içerecek biçimde bütüncül olarak planlanıp uygulanmasını kastediyoruz. Bizler de bu tür çalışmaları yürütecek araçların eksikliğini çektığımız için El Kitabı'yla buraya katkı sağlamaya çalıştık.

Bu El Kitabı'nda Neler Var?

El Kitabı'nda 3 temel bölüm bulunuyor. İlk kısımda çocuk katılımı derken neden bahsettiğimizi açıklamaya çalıştık. İlk olarak daha genel biçimde yaşamın her alanında çocukların katılımını ele aldık. Katılımın kapsamı ve adımlarından bahsettikten sonra, asıl konumuz olan eğitim alanına odaklanarak, okullarda katılımın artmasının gerekliliğini ve olumlu etkilerini paylaşmaya çalıştık. Bu bölümün sonunda daha fazla bilgilenmek isteyenler için katılım hakkı ve demokratik okullarla ilgili bazı kaynakları da listeledik. Daha teorik olan birinci bölümün ardından, ikinci bölümde pilot okulda gerçekleştirdiğimiz uygulamaları aktardık. Somut uygulamaları, gerekçeleri, hedefleri ve sonuçlarıyla olabildiğince detaylı şekilde göreceğiniz bu bölümün iki alt bölümü var. İlkinde, herhangi bir katılımcı uygulamaya başlamadan önce, okulu bir bütün olarak harekete geçirmek için yapılabilecekleri tartışıyoruz. Gerçek bir katılım için hazırlık aşamasının ne denli önemli olduğunu şekilsel olarak da göstermek istediğimiz için burayı ayrı bir bölüm olarak aktarmak anlamlı geldi bize. İkinci alt bölüm, okulda katılımcılığı sağlamak için yaptığımız uygulamaları, geliştirdiğimiz araçları içeriyor. Araçların çoğu sizlere tanıdık gelecek. Burada asıl aktaracağımız bütün bu bildik araçları çocuklar ve tüm okul açısından gerçekten katılımcı bir hale getirmek için yapmaya çalıştığımız müdahaleler, düzenlemeler. El Kitabı'nın son bölümünü, uygulamalarımızın değerlendirmesiyle birlikte, sürekliliğini sağlamak için yaptıklarımızı paylaşmaya ayırdık. Bir proje kapsamında bir okula

girip, okuldaki katılımı artırmayı hedefleyen bir grup insan olarak bizim için, okulda tüm paydaşlarla birlikte kat ettiğimiz ilerlemenin bu paydaşlar tarafından sahiplenilmesini çok önemli elbette. Bütün süreç boyunca en genel hedefimizin sadece bu olduğunu bile söyleyebiliriz. Buna ne kadar ulaşabildiğimizi nesnel olarak değerlendirmeye çalıştık, görüşlerinize sunduk.

Bu El Kitabı Nasıl Kullanılır?

Bu kitap çocuk katılımıyla ilgili temel bilgilerin yanı sıra deneyim paylaşımını da içeriyor. O yüzden sadece bir iyi örnek aktarımı olarak değerlendirip okumak mümkün. Ancak kitapta, çocuklarla ya da okuldaki yetişkin paydaşlarla katılımcı çalışmalar yapan/ yapmak isteyen eğitimciler için çeşitli araçlar da paylaşmaya çalıştık. Bu materyalleri kitap içinde farklı biçimlerde bulacaksınız:

	Bu kutularda kavramsal ve ilkesel düzeyde aklımızda kalması gerekenler var.
	Bu kutularda katılımı uygulamaya geçirebilmek için yapmamız gerekenler yer alıyor. Kutulardaki ifadeler aynı zamanda sorgulayıcı olmamızı ve öz değerlendirme yapmamızı kolaylaştıracak. Bu kutulardaki soru ve saptamaları derleyip uygulamalarınızda kontrol listesi olarak da kullanabilirsiniz.
	Paydaşları güçlendirmek ve katılımı artırmak için uyguladığımız etkinlikleri kısa yönergeleriyle bu alanlarda paylaştık. Etkinliklerin daha detaylı haline ve etkinliklerde kullandığımız materyallere http://www.cocukcalismalari.org/project/demokratik_okullara_dogru/ bağlantısı üzerinden ulaşabilirsiniz.
	Bu kutularda; kitapta daha genel bahsettiğimiz çeşitli uygulamaların, hikayelerini bulacaksınız. Her biri katılımcılığın farklı bir yönüne, yöntemine değinen bu hikayeler ile, katılımcılığa çeşitli yollarla ulaşabileceğini göstermek, sizlerin de kendi örneklerinizi bulmanızı kolaylaştırmak istedik.

Son söz olarak şunu söyleyebiliriz, bu kitap, ÇOÇA'nın uzun zamandır hayalini kurduğu bir çalışmanın sonucu. Bütün eksikliklerine rağmen ortaya çıkan işten çok memnunuz. Ama bu yayın, sizlerin de bizim yaptığımızı beğenmeniz için değil, kendi beğeneceğiniz işler çıkarmanıza destek olabilmek için var. Çaba harcamaya oluyorsa, biliyoruz. Çocuklar güçlendiğinde ve yetişkinler bunu desteklediğinde okulların demokratik yerler olabileceğine inanıyoruz!

Bu inancı bizimle paylaşan, böyle bir deneyim yaşamamızı ve bu kitapla sizlere ulaştırmamızı sağlayan tüm çocuklara, öğretmenlere, okul yönetici ve çalışanlarına ve elbette DOD gönüllülerine sonsuz teşekkürler...

**KATILIM:
NE KASTEDİYORUZ?
NEDEN ÖNEMSIYORUZ?**

Çocuklar, diğer tüm toplumsal gruplardan farklı bir özellik taşırlar. Onlardan önce planlanmış bir düzen ve yerleşmiş kurallar içine doğarlar, bunlara uygun biçimde yetiştirilirler. Düzene dair söz söyleme, ihtiyaçlarını ya da görüşlerini ifade etme araçlarından neredeyse tamamen yoksundurlar ama kurallara uymadıkları durumlarda kolayca cezalandırılırlar. Çünkü kendileri için “doğru” ya da “iyi” olana karar veremeyecekleri düşünülür ve yetişkinler onlar adına –bir çok durumda onlara rağmen- müdahalelerde bulunma, çocukları “düzeltme” hakkına sahiptirler. Bunun anlamı nüfusun üçte birinin, diğer üçte ikisinin sürekli kontrolü ve bağımlılığı altına yaşıyor olmasıdır. Demokratik bir toplumda, herhangi bir toplumsal grubun bu tür bir bağımlılık altına olması kabul edilemez.³ Ama söz konusu çocuklar olunca durum değişir. Çocukların gelişimlerini tamamlamamış olması, yeteri kadar olgunlaşmamış olması, bilgisiz ya da deneyimsiz olması bu bağımlılığın meşru nedenleri olarak gösterilir. Oysa asıl neden yetişkinlerin çocukları kendilerinden “küçük” gören zihniyetleridir. Kaçınılmaz olarak, bu zihniyet nedeniyle çocukların bilgi, deneyim, olgunluk kazanması da güçleşmektedir. Bu döngüyü kıracak ve çocuklarla yetişkinler arasındaki hiyerarşik ilişkiyi daha eşitlikçi bir düzeye çekecek sihirli müdahale katılımıdır.

Katılım, çocukların kendi yaşamlarıyla ilgili kararlarda söz sahibi olmaları demektir. Bu anlamda katılım, çocuklar açısından hem bir gereksinim, hem de bir haktır. Aynı zamanda katılım hem kuramsal bir yaklaşım hem de uygulama, eylem biçimidir.

Nitekim, çocuk haklarına ilişkin en kapsamlı ve kapsayıcı belge olan BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme⁴ katılımı bir hak olarak tanımlamanın yanı sıra, şemsiye ilkelerden biri olarak da düzenlemiştir. Bunun anlamı katılımın, diğer üç şemsiye ilke olan çocukların “yaşama ve gelişmesinin desteklenmesi”, “ayrımcılığa uğramaması” ve “her koşulda öncelikli yararının gözetilmesi” ile birlikte, Sözleşme’de yer alan tüm haklar ve düzenlemeler için gözönünde bulundurulması gerektiğidir. Yani, Sözleşme’deki herhangi bir hakkı değerlendirirken ve yaşama geçirirken mutlaka katılım açısından da ele almak gereklidir.

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak gerekli ağırlığı vererek tanır.” (12. Madde)

Gördüğünüz gibi Sözleşme, çocukların görüşlerini almanın katılım hakkını sağlamak için yeterli olmadığını, yetişkinler tarafından bu görüşlerin dikkate alınması gerektiğinin altını çizer. Bu madde, - 12. Genel Yorum’un⁵ da

³ Franklin, 1993

⁴ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen, Türkiye’nin de 1990 tarihinde imzalayıp 1995’te yürürlüğe soktuğu BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme, çocuk haklarını kapsamlı olarak ele alan ve katılıma özel vurgu yapan ilk uluslararası belgedir. Sözleşmenin bir diğer özelliği 193 ülke ile, en fazla kabul gören insan hakları belgesi olmasıdır.

⁵ Çocuk Hakları Komitesi ÇHS’yi geliştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla Genel Yorum’lar hazırlar. Katılım hakkının açıklandığı 12. Genel Yorum’a şuradan ulaşabilirsiniz: <http://www.cocukhaklarizleme.org/wp-content/uploads/GCS-11-12-13-2008-2011.pdf>

detaylandırmasıyla- çocukların yaş ve olgunluk dereceleri değişse de, yetişkinlerle birlikte karar alabilecekleri bir yapının kurulmasının mümkün olduğunu gösterir.

Yapılması gereken çocukların yaşları ve olgunlarına göre katılamayacağını düşünerek onları ayırmak, dışlamak, ayrımcılığa uğratmak değil; yapıyı uyarlamak, dönüştürmek ve her çocuk için, kendi özelliklerine uygun katılım olanağı yaratmaktır. Daha eşitlikçi bir toplumsal yapıya ulaşmak için yetişkinlerin çocuklar üstündeki iktidarı ve denetimi esas alınarak kurulmuş olan geleneksel ilişkiler yerine demokratik bir ortaklık söz konusu olmalıdır. Belki de 12. maddedeki “gerekli ağırlık”ı bu biçimde anlamak ve yetişkinlerin sorumluluğunu

Katılmanın yaşı yoktur.

bu biçimde genişletmek gerekir. Bu çaba, şu açıdan da can alıcıdır: Çocukların katılım becerilerinin gelişmesi anlamında “olgunluk dereceleri” onlara sağlanan olanaklarla doğrudan ilişkilidir. Çocuklar, ne kadar erken yaşta ve ne kadar yaygın biçimde –yani yaşamlarındaki tüm alanlarda- katılımcı uygulamalarla karşılaşılırsa; bir başka ifadeyle çevrelerindeki yetişkinler bu alanı onlara ne kadar geniş ve etkin biçimde açarlarsa, olgunlukları da o

kadar hızlı artmaktadır. Bunu hem kendi deneyimimizden, hem de diğer benzer örneklerden görüyoruz.

O zaman biz yetişkinler bu alanı nasıl açabiliriz, önemli olan soru bu, değil mi? Çünkü aslında, kendimize haksızlık yapmayalım, çok azımız bu biçimde yetiştirildik. Dolayısıyla katılımı çocukluğumuzda deneyimlemedik ya da çocuklara güvenmeyi öğrenmedik. Tam tersine, çocukların, sırf çocuk oldukları için hata yapacakları ve kendilerine zarar verecekleri düşüncesiyle büyüdük. Çocukların korunması gerektiğini öğrendik ama görüşlerinin yetişkinlerinki kadar değerli olduğunu öğrenmedik. Oysa çocuğun katılımı, yani görüşlerini ifade edilmesi ve bunun ciddiye alındığını bilmesi, çocukların korunmasının en temel unsurlarından biri. Koruma ve katılım, çoğu zaman birbirinin karşıtı olarak algılanır. Çocukların katılımını artırırsak, karşılaştıkları riskleri de artırdığımızı düşünürüz. Kontrolü ele alıp çocukların katılımlarını sınırlamak daha güvenli gelir. Halbuki bu sadece yetişkinler için daha kolay olanı yapmak demektir. Daha etkili olan ise, çocukların katılımını, gelişen kapasitelerine uygun olarak artırmaktır. Katılımın kapsamından bahsettiğimizde bu ifadenin içeriğini daha iyi doldurabileceğiz.

Yaşamlarını çocukların katılımlarına nasıl açarım?

Katılımın Kapsamı

“Özgürlük hakkım; çünkü bana her şeyi veriyorsun ama özgürlüğüm yoksa bana verilen hiçbir şeyin anlamı kalmaz.”

EMO’dan 5. sınıf öğrencisi⁶

Katılımın kapsamını anlayabilmek için öncelikle çocukların diğer haklarıyla ilişkisini kurmamız gerekir. İkinci olarak da katılımın temel ilkelerini anlamlandırmamız.

İlkiyle başlayalım...

Yukarıda, ÇHS’nin katılımı bir şemsiye ilke olarak da ifade ettiğinden bahsetmiştik. Yani katılım, Sözleşme’de yer alan her hakla ilişkili. Örneğin sağlık hakkının yaşama geçmesi için katılım hakkıyla ilişkilmesi lazım. Çocukların kendi bedenleri üzerinde söz hakkı olmaması, hastalık gerekçesiyle bile olsa, çocuğa bilgi verilmeden, onayı alınmadan sadece ebeveynlerinin kararıyla belli müdahalelerde bulunulması temelde sağlık hakkının ihlal edilmesi demektir. Bunun gibi, Sözleşme’deki hakların hepsi katılım ile bağlantılıdır. Ancak bazı haklar, katılım hakkının da içeriğini oluşturduğu için, daha doğrudan ilişkilidir:

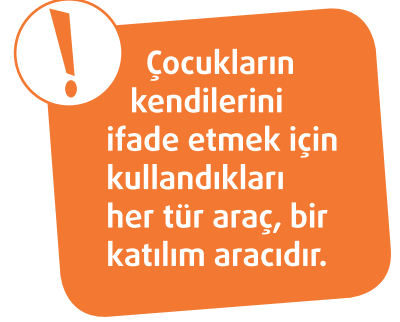
İlk olarak 5. maddede ifade edilen ebeveynlerin ya da kendisinden sorumlu yetişkinlerin, çocuğu yönlendirme hak ve sorumluluğundan bahsetmek gerekir. Bir yandan, ailenin çocuk üzerindeki her tür hakkını devlete karşı güvence altına alan bu madde, diğer yandan, “çocuğun gelişen kapasitesi”ne vurgu yaparak bu yönlendirmenin niteliğini sınırlandırmaktadır. Katılım hakkıyla doğrudan ilişkili olan bu yaklaşım, böylece, ebeveynleri ve kendisinden sorumlu yetişkinleri, çocuğun katılım hakkına uygun davranmak konusunda sorumlu kılar. Ayrıca herhangi bir yaş sınırlaması yapmadığı ve çocukların kapasiteleri doğrudan

6 Eğitici Şeyler Çalışma Grubu’nun EMO’da yaptığı “Çocuk Hakları” konulu anketin verisi

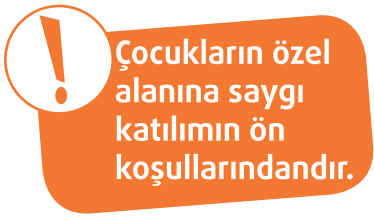

İtibaren gelişmeye başladığı için, bizlere katılım hakkının da 0 yaştan itibaren geçerli olduğunu gösterir. Bu anlamda katılım, büyümenin yani yaşama ve gelişmenin ayrılmaz bir parçasıdır.

Çocuğun ifade özgürlüğü 13. maddede açıklanmıştır. Buna göre çocuklar sadece ifade özgürlüğüne değil, ifadelerini açıklamak için araç seçme özgürlüğüne de sahiptir. Bu anlamda çocukların kendilerini ifade ettikleri her tür aracı, bir katılım aracı olarak görmemiz ve desteklememiz gereklidir. Benzer biçimde 14. madde, din ve vicdan özgürlüğünü düzenlemektedir. Burada da ailenin yönlendirme hakkı saklı olmakla birlikte, çocuklar kendi dinlerini seçmek, açıklamak ya da açıklamamak haklarına sahiptirler. İfade, din ve vicdan özgürlüğü benliğin oluşmasının önemli parçalarıdır. Çocukların sağlıklı gelişimleri, bu özgürlüklerin kullanılabilir olması ile mümkündür.

15. madde, çocuklar için barış içinde toplanma ve örgütlenme haklarını ele alır. Katılımın en önemli parçası olan örgütlenme hakkı – çünkü katılım hakkı özü gereği toplumsaldır – Türkiye'deki yasalarla da güvence altına alınmıştır aslında ama, çocukların kurduğu dernek sayısı çok az olduğu gibi, dernek kurabileceklerini de çok kişi bilmez. Muhtemelen yetişkinler gibi çocuklar da kendi potansiyellerinin farkında olmadıkları için ve elbette bu alan çocuklara açılmadığı için... Bununla birlikte okullardaki kulüplerden arkadaş gruplarına, sosyal medyadaki toplaşmalardan müzik gruplarına kadar çeşitli örgütlenme biçimleri, çocuklar için birer katılım yöntemidir. Tıpkı ifade özgürlüğü gibi, örgütlenme özgürlüğü de araç/yöntem çeşitliliğini içinde barındırır.

16. madde, çocuğun özel yaşamına saygının altını çizer. Katılımın bir diğer önemli parçası, isteğe bağlı olmasıdır. Görüşler ancak gönüllü biçimde ifade edildiğinde bir hak olabilir. Kimseyle paylaşmak istemediğimiz, paylaşmaya hazır olmadığımız şeyleri ise özel alanımızda saklarız. Hepimizin bir şekilde deneyimlediği gibi, çocukların özel alanı yoktur! Çoğunlukla ebeveynler tarafından uygulansa da sadece evde değil, okulda, sokakta ve her yerde, herhangi bir yetişkin, kendinde çocukların yaşamlarına karışabilme hakkı görür. Bu müdahalelerin hemen hepsi, çocukları “koruma” amacıyla, çocukların “iyiliği” için yapılır. Çocuklara rağmen... Bu “rağmen” durumunu olumluya çevirmenin yolu, çocukların birey olduğunu, özel yaşamları olmasına hakları olduğunu ve bunun gelişimleri için sağlıklı bir şey olduğunu hatırlayıp, katılım olanaklarını geliştirmek olabilir ancak.

Ve son olarak, belki de en önemli düzenleme, 17. maddedeki çocuğun bilgi ve belgeye erişim hakkıdır. Çocukların ilgilendikleri tüm konularda, başta kitle iletişim

araçları olmak üzere farklı kaynaklar aracılığıyla, kendilerine uygun, herhangi bir zarar görmeyecekleri ve anlayabilecekleri bilgi ve belgelere ulaşmaları gerektiğini ifade eder. Çocukların görüşlerini geliştirebilmeleri için ihtiyaç duydukları bilgilere ulaşmaları, aşağıda detaylandıracağımız gibi, katılım hakkının vazgeçilmez bir parçasıdır: **Bilgi sahibi olamazsak katılamayız!** Ne yazık ki Türkiye, sözleşmeyi imzalarken, azınlık politikaları dolayısıyla bu maddeye çekince koymuştur. Yani Sözleşme'nin Türkiye'de kabul edilen versiyonu, 17. maddeyi kapsamamaktadır.⁷

Katılımın bu kadar kapsamlı ve farklı haklarla ilişki içinde ele alınması, katılım olmadan diğer hakların yaşama geçmesinin eksik kalacağı bilindiği içindir. Çocuk haklarının tarihsel gelişimi bu bilgiyi bize kazandırmıştır. **Katılım, çocuğun, kendine ilişkin konularda görüşlerini, ihtiyaçlarını, taleplerini ortaya koyabilmesini, kendini bir birey olarak görebilmesini ve kendi hayatı hakkında belirleyici olabilmesini sağlar. Dolayısıyla çocukların gerçekten korunması, yani yaşama ve gelişmelerini fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak sağlıklı sürdürebilmeleri, katılımları sağlandığı sürece mümkün olabilir.**

Katılım ilkelerine gelecek olursak... Tüm bu haklar silsilesinin yaşama geçmesi sırasında ayakların yere sağlam basmasını sağlayan, katılımın ete kemiğe bürünmesini kolaylaştıran şey aşağıda paylaşacağımız ilkelerdir. Ayrıca ilkeler, uygulayıcılar açısından "Acaba doğru ilerliyor muyum?" sorusunu yanıtlamak için bir çeşit kontrol listesi oluşturur.

Çocuk katılımının ilkeleri, sahadaki uygulamalardan gelen deneyim ile Sözleşme'nin yorumunun harmanlanması sonucu, katılım uygulamaları için bir yol gösterici olması amacıyla Çocuk Hakları Komitesi tarafından hazırlanan 12. Genel Yorum'da ifade edilmiştir. Buna göre çocuk katılımı şöyle olmalıdır:

- **Saydam ve bilgilendirici:** Çocuklar, katılım sağlayacakları konu / durum hakkında ve katılım sürecinin kendisi hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Bu nedenle sürecin parçası olan yetişkinler, konunun / durumun kapsamı, amacı ve olası etkisine ilişkin olarak çocukları bilgilendirmeli ve bu bilgilendirmenin ilgili tüm çocuklar için tam, erişilebilir, farklılıklara duyarlı ve yaşlarına uygun olduğundan emin olmalıdır.

Kimlerin katılacağına müdahale ediyor muyum?

- **Gönüllü:** Katılmak kadar katılmamak da bir haktır. Çocuklar bu bilgiye sahip olmalı ve katılımlarını her aşamada sona erdirebileceklerini bilmelidir. Ve elbette, görüşlerini ifade etmeye asla zorlanmamalıdır.
- **Saygılı:** Çocuklar kendilerine ve görüşlerine saygı duyulduğunu bilmelidir. Bunun bir göstergesi çocuklara inisiyatif vermek ve katılımında bulunmaları için yüreklendirmektir. Yani çocukların potansiyeline güvenmektir. İkincisi ise, çocukların yaşamlarının sosyo-ekonomik, çevresel ve kültürel bağlamını anlamak ve buna bağlı olarak katılım sürecinde herhangi bir ayrımcılık yaşamalarına engel olmaktır.

⁷ Türkiye, ÇHS'nin 17, 29 ve 30. maddelerine, bu maddelerde geçen "azınlık hakları" tanımlaması nedeniyle çekince koymuştur. Türkiye'nin resmi azınlık tanımı sadece Müslüman olmayan toplumsal grupları kapsamaktadır. Oysa ÇHS, etnik, dini, kültürel her tür azınlık grubunu kapsamaktadır.

- **İlgili:** Çocukların katılım göstermesi istenen konular / durumlar çocukların yaşamları ile gerçekten ilgili olmalı ve çocukların kendi bilgi ve becerilerini kullanma olanağı verilmelidir. Daha da önemlisi çocuklar, kendi ilgi duydukları konuları ele almak ve kendi tercih ettikleri yöntemleri, araçları kullanmak yönünde desteklenmelidir.

- **Çocuk dostu:** Katılım uygulamalarının yapılacağı ortamlar ve kullanılacak yöntemler çocukların özelliklerine göre uyarlanmalıdır. Çocuklar yaşlarına ve gelişen kapasitelerine göre farklı öğrenme ve ifade biçimlerine sahip olabilirler. Buna bağlı olarak ihtiyaç duydukları destekler de değişebilir. Bu yüzden çocukları tanımak için olduğu kadar çocukların hazırlanmaları ya da kendilerini ifade edebilmeleri için de yeterli zaman ayrılmalıdır; ihtiyaçlara uygun araçlar ve kaynaklar kullanılmalıdır.

Kullandığım yöntemler, yönergelerim, ifadelerim birlikte çalışacağı çocuklara uygun mu?

Maddi durumu, yaşı, ders başarısı, cinsiyeti, engel durumu, ana dili gibi gerekçelerle bazı çocukları içeriyor ya da bazı çocukları dışlıyor muyum?

- **İçermeci:** Katılım içermeci ya da çocukların ifadesiyle “tüm çocuklara açık” olmalı, mevcut ayrımcılıklardan temizlenmelidir. Çocuklar homojen bir grup değildir. Farklılıkları nedeniyle ayrımcılığa maruz kalır ve etkilerini buldukları ortamlara taşırlar. Katılımcı bir ortam sağlamak için yetişkinlerin, hiçbir gerekçeyle herhangi bir ayırım yapmadan ve yapılmasına alan açmadan herkes için eşitliği önemsemesi ve özellikle dezavantajlı grupların/bireylerin katılımını sağlayacak olanaklar geliştirmesi gereklidir.

- **Eğitim ile desteklenmiş:** Yetişkinler çocuklarla katılımcı bir biçimde çalışmak ve çocukların katılımını kolaylaştırmak için kendi becerilerini güçlendirmek isteyecekleri gibi, çocukların da belli beceriler edinmesine ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden her çalışmada, daha katılımcı ve eşitlikçi bir ortam yaratabilmek için grubun ne tür bilgi ve becerilere ihtiyacı duyduğu, çocukların da dahil olduğu süreçlerle belirlenmelidir.

- **Güvenli ve risklere duyarlı:** Katılımın ya da görüş ifade etmenin kendisi belli riskler taşımaktadır. Çocuklardan katılmalarını beklerken, onların olabildiğince güvenli bir ortam içinde bulunmalarını sağlamak yetişkinin sorumluluğudur. Güvenli ortam, katılım süreci boyunca, çocukların küçümseme ve dalga geçme dahil her türlü ayrımcılıktan, sözlü ya da fiziksel her türlü şiddetten ve her türlü yaptırımdan çekinmemeleri demektir. Güvenli ortam hem çocukların kendi arasındaki ilişkilerde, hem çocuklar ile öğretmen / eğitimci arasında, hem de ilgili 3. kişilerden (müdür ya da ebeveyn gibi) gelebilecek tepkilere karşı oluşturulmalıdır. Sorumlu yetişkin gerekli önlemleri aldığından emin olmalı; ayrıca çocuklar, gereksinim duyduklarında yardım için nereye başvurabilecekleri konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Gerekli durumlarda, çocukların maruz kalabileceği riskleri asgariye indirmek için aileleri ve ilgili topluluklar ile birlikte çalışmaların planlanması önemlidir. Her halükarda çalışmayı yürüten

yetişkinlerin açık bir çocuk koruma yaklaşımına sahip olmaları gereklidir.

**Kendim geri bildirim veriyor muyum?
Çocukların geri bildirim vermesini
kolaylaştırıyor muyum?**

• **Hesap verebilir:** Katılımın

bir süreç olması ve etkilerinin de süreç içinde ortaya çıkması, bu tür çalışmalar için izleme ve değerlendirmenin önemini artırır. İzleme ve değerlendirme yetişkin ve çocuk tüm katılımcıların süreci görebilmesini, yorum yapabilmesini ve gerektiğinde değişiklik yapabilmesini sağlayacağı gibi, sorgulayıcılığı da güçlendirir. Ayrıca çocuklar, kendi buldukları ortam dışında görüşlerinin nasıl yorumlandığına ve kullanıldığına ilişkin olarak mutlaka bilgilendirilmeli; katılımlarının ulaşılan sonuçlarda nasıl bir etkisinin bulunduğu konusunda açık geri bildirim alabilmelidirler.

**Bazı durumlarda
çocuklar
katıl-mış gibi
yapıyor muyum?**

Gördüğünüz gibi ilkeler, çocuklar ve yetişkinlerin eşitlikçi bir ortamda bulunabilmesi ve katılımıcılığı etkin biçimde geliştirebilmesi için olmazsa olmazları ifade ediyor. Bu ilkelerin göz ardı edilmesi, çocukların katılması değil, tam tersine kullanılması sonucunu doğuracaktır. Bununla birlikte ilkelerin hepsini, her

çalışmada ya da her grup çocuk için yaşama geçirmek de mümkün olmayabilir. Çünkü **katılım bir süreçtir ve öğrenilir**. İlkeleri önemsemek, yaşama geçirmek için çalışmak hatta gerekirse kendimizi ve çocukları "zorlamak" ve sürekli nerede durduğumuzu sorgulamak etkin katılım uygulamaları geliştirmek için yeterli olacaktır.

**Katılım eğlenceli
bir şeydir.**

İlkeleri tamamlamadan, bizim de yukardakilere eklemek istediğimiz bir ilkemiz var: **Eğlenceli** olma. Katılım bazı durumlarda, mesela süreç uzadığında, hazırlıklar bitmediğinde ya da sonuca ulaşılmadığında çocuklar için sıkıcı bir çabaya dönüşebiliyor. Bu nedenle seçilen yöntem ve araçların eğlenceli (yaratıcı ve alternatif) olması, çocukların katılımlarını artıran bir etki yaratıyor. Neyin eğlenceli olduğuna karar vermenin en doğru yolu ise, yöntem ve araçlara çocuklarla birlikte karar vermek.

İlkelerle ilgili son notumuz ise şu; bunlar aynı zamanda çocuklarla hak temelli çalışmanın da ilkeleridir. Dolayısıyla hak temelli bir yaklaşımınız⁸ varsa, çocuklarla matematik çalışırken ya da sohbet ederken de bu ilkelere uymak gerekir. Çünkü çocuklarla hak temelli çalışmak zaten çocuk katılımını öncelemeyi gerektirir.⁹ O yüzden önerimiz, bu ilkeleri çocuklarla yapacağınız her türlü çalışma için kendinize mihenk taşları olarak benimsemeniz.

⁸ Hak temelli yaklaşım, bireyleri hak sahipleri olarak, ihtiyaçlarının karşılanmasını da haklarının yaşama geçmesi olarak görmek demektir. İhtiyaçların karşılanması, bu işi üstüne alanlar için bir lütf değil bir sorumluluk hatta görevdir. Hak temelli yaklaşım, görev sahiplerini kendi yükümlülüklerini yerine getirmeleri için hak sahiplerini ise hak talebinde bulunmalarını sağlamak için güçlendirir.

⁹ ÇOÇA tarafından, çocuklarla hak temelli çalışma konusunda bilgilendirici animasyon için bkz: <https://vimeo.com/41078056> (erişim tarihi: 18.01.2015)

Katılımın Adımları

Katılımı olabildiğince kapsamlı ele aldığımızı göre, temel sorumuza geri dönebiliriz: Kendi yaşamlarını çocukların katılımına nasıl açarız? Bu alanı açmak ve çocukların kendi yaşamlarına dair söz hakkına sahip olmalarını yani etkin katılımlarını sağlamak için üç adımlı bir izlek öneriyoruz¹⁰:

Katılımın üç adımı var:

- çocukları bilgilendirerek görüşlerini geliştirmelerini kolaylaştırma
- görüşlerini özgürce ifade etmeleri için alan açma
- mutlaka geri bildirim almalarını sağlama

1) Görüş geliştirme: Çocukların genellikle, kendi yaşamlarıyla ilgili herhangi bir konu hakkında görüşleri vardır. Ancak yetişkinlerin kontrolü ve bağımlılığı altında yaşamaya alışık olmanın bir sonucu olarak bu görüşler bazı durumlarda "samimi" görüşleri değil, yetişkinlerin onlardan beklediği görüşler olabilir. Ya da, sorgulayıcı olmamanın bir sonucu olarak, alternatif oluşturmak yerine akıllarına ilk gelen görüşü ifade edebilirler, yani ezberden konuşabilirler. Bu nedenle katılımın ilk aşaması çocukların konu hakkında görüşlerini geliştirmelerini

sağlayacak biçimde bilgi sahibi olabilmeleridir. Hatta bunun da ilk adımı çocukların katılım hakkının kendisi hakkında bilgi sahibi olmalarıdır. Kendi çalışma deneyimlerimizden, ne çocukların ne de onlarla çalışan yetişkinlerin katılımın ne olduğuna dair yeterli bilgiye sahip olmadığını biliyoruz.

Çocuklar katılım ne demek olduğunu biliyor mu?

¹⁰ Burada çocuklardan bahsediyoruz ama durumun yetişkinler için de çok farklı olmadığını altını çizmek gerekir. Yetişkinlerin katılımcılığını artırmak için de bu üç aşamanın gerekli ve etkili olduğu kanısındayız. Bu anlamda katılım süreci, çocuklar ve yetişkinler için pek de farklı değildir.

Sözleşme bu sorumluluğu açıkça devlete verdiği halde (ÇHS, 42. madde), genel olarak çocuk hakları ya da özelde katılım hakkı konusunda bilgi sahibi olduğumuzu söylemek mümkün değil. O yüzden katılımı içeren herhangi bir çalışmada, çocuklarla ilk paylaşılması gereken bilgi katılımın ne olduğudur.

Çocuklar konunun içeriğine, çalışmanın sürecine olası sonuç ve etkilerine dair bilgi sahibi mi?

Bu tür içeriğe dair bilgilerin yanı sıra, mutlaka paylaşılması gereken bir başka bilgi bütünü de, sürecin işleyişine ve olası sonuçlarına, etkilerine dair bilgidir. Bu aşamada eldeki tüm bilgiler, saydamlık ilkesinin de bir gereği olarak çocuklarla paylaşılmalıdır ki, çocuklar katılmak isteyip istemediklerine karar verebilsinler, yani gönüllü olabilsinler. Ayrıca, bu aşamada sonuçların taşıdığı olası riskler de ele alınmalıdır.

Görüş geliştirme, katılım için bir hazırlık aşaması olarak görülebilir. Hazırlığın ne kadar süreceği, ne derinlikte yapılacağı tamamen çalışmanın boyutlarına bağlıdır. Ancak önemli olan, çocukların bir sonraki aşamada görüşlerini ifade etmeden önce, ihtiyaç duydukları bilgilere sahip olduklarından yani katılım için yeterince güçlendiklerinden emin olmaktır. Bu aşama hızla geçildiğinde ortaya çıkan sonuç göstermelik katılım olacak ve çocukları öngöremedikleri olumsuz sonuçlarla karşıya bırakabilecektir. Yani çocuk hakları için yapılan bir çalışma, çocukların haklarının ihlal edilmesi gibi istenmedik bir sonuca yol açabilir.

2) Görüşleri İfade Etme: Çocukların görüşlerini geliştirdikten sonra, ifade etmesi beklenir. Aslında çoğu durumda yetişkinlerin katılım olarak algıladıkları ve çocukların katılım olarak yaşadıkları şey sadece görüş ifade etme halidir. Bu tür bir katılım anlayışı, parçası olunan konu/ etkinlik/duruma göre çocukların göstermelik katılıma kurban gitmesinden, daha bilinçli bir biçimde kullanılmalarına kadar geniş bir yelpazede çeşitli olumsuz sonuçlara yol açar. Örneğin, 23 Nisan günleri çocukların makam koltuklarına oturtularak

Çocukların kendilerini özgürce ifade edebilecekleri bir güven ortamı var mı?

görüşlerinin alınması bir göstermelik katılım örneğidir. Çocukların, kendi yaşamlarını doğrudan ilgilendirmeyen ya da neden yapıldığını anlamadıkları eylemlerde yer almaları ise kendi görüşlerini ifade etmeleri yerine, yetişkinlerin görüşlerini ifade etmeleri için araç oluyor, yani kullanılıyor oldukları anlamına gelir.

Ancak görüşlerin katılımcı bir biçimde ifade edilmesi için sadece durumu önceleyen bir hazırlık süreci geçirmek yeterli olmaz. Çocukların görüşlerini özgürce ifade edebilmeleri için ihtiyaç duydukları bir şey daha vardır: Güven ortamı. Çocuklar kendilerini rahat hissettikleri, kendileriyle dalga geçilmeyeceğini ya da azar işitmeyeceklerini bildikleri koşullarda kendilerini daha iyi ifade ederler. Bu nedenle katılımın gerçekleştiği fiziki ortam, çocuk ya da yetişkin diğer katılımcıların yaklaşımları, kolaylaştırıcının tutum ve davranışları çocukların görüşlerini ifade etmesini etkiler. Özellikle iki davranış kalıbı, ayrımcılık (çocukların

diliyle adil olmama) ve samimiyetsizlik çocukların güven duymalarının önündeki en temel engellerdir.

Güven ortamının oluşması bir süreç işidir, bazı çocuklar için daha hızlı bazı çocuklar için daha yavaş olabilir. Bununla birlikte görüş geliştirme aşaması özellikle sürece ve etkilere dair bilgilendirme sağladığı için güven ortamının oluşmasına katkı sağlar. Aynı şekilde, katılım ilkelerine uyulması güven ortamının sağlanması için zorunludur. Ama özellikle sürecin çocuklarla birlikte planlanması güven ortamının oluşmasını kolaylaştırır. Çocuklar sürece en baştan itibaren katıldıklarında aidiyetleri ve sahiplenmeleri arttığı için, kendilerini ifade etmeye ilgili sorunları da azalacaktır.

3) Geri Bildirim Alma: Ne yazık ki, katılımın gerçekleşmesi için, çocukların hazırlanmış ve güvenli bir biçimde görüşlerini ifade etmiş olmaları da yeterli olmaz; görüşlerine, sorularına, taleplerine karşılık almaları gerekir. Görüşleri "havada kaldığında" yetişkinler tarafından dinlenildiğini, dikkate alındığını, saygı

Çocuklar görüşlerine bir yanıt aldı mı?

duyulduğunu deneyimlemediklerinde çocuklar katılmış değil kullanılmış olurlar, kendilerini böyle hissederler. Dolayısıyla katılımı bir süreç olarak tanımlasak da, sonuç almaya yönelik olarak harcanmış bir çabanın söz konusu olduğunu da unutmamak gerekir. Bu sonuç her zaman çocukların beklediği, istediği sonuç olmayabilir. Ama mutlaka kendilerinin ve görüşlerinin saygı gördüğüne dair bir geri bildirim almaları gerekir. Özellikle olumsuz sonuçlarda, yani talep ettikleri olmadığında, bunun nedenine dair bir açıklama almaları çok büyük önem taşır. Bu eksik kaldığında katılım da çocuklar için eksik kalmış olacak ve katılım sürecinin kendisine duydukları güven azalacaktır.

Herhangi bir çalışmanın ya da basit bir karar alma sürecinin, gerçekten katılımcı olabilmesi bu üç adımın atılmasına bağlıdır. Yani okullarda çocuk katılımını artırmayı hedefleyen bizler; *çocukları bilgilendirerek görüşlerini geliştirmelerini kolaylaştırmalı; görüşlerini özgürce ifade etmeleri için alan açmalı ve mutlaka geri bildirim almalarını* sağlamalıyız. İcini katılım ilkeleriyle doldurduğumuz bu izlek aklımızda ve planlarımızda olduğu sürece, çocuk katılımının gerçekleşmesi ve okulun daha demokratik bir yer olması için sağlam adımlarla ilerliyoruz demektir.

Katılımın ne olduğuna dair kafamızı netleştirdiğimize göre, biraz da okullarda çocuk katılımı üzerine kafa yarabiliriz...

Katılım + Okul = Katılımcı Okul?

“Bir demokraside toplumun bir üyesi haline gelmeleri, katılmaları ve kamuoyunda açıkça rol oynamaları için gençlerin güçlendirilmesi kesinlikle eğitimin görevidir.”

Maxine Greene¹¹

“Küçükken eğitim hakkı resmen hayat hakkıdır.”

EMO'dan 7. sınıf öğrencisi¹²

Okul, çocukların günlerinin ortalama üçte birini geçirdikleri yer. Okuldaki öğrenmeleri ve deneyimleri çok önemli; sadece gelecekleri buna bağlı olduğu için değil, bugünlerini nasıl yaşadıklarını görmek açısından da önemli.¹³ Sokak dışında yüz yüze geldikleri ilk kamusal mekan, önemli bir sosyalleşme alanı.

Bir de elbette okul, çocukların yetişkinliğe hazırlanması işine yarayan en önemli araçlardan biri olan eğitimin vücut bulduğu alan.¹⁴ Dolayısıyla okulun, çocukların sosyalleşmesi ve eğitilmesini içeren, birbirini etkileyen ama birbirinden bağımsız da olabilen iki temel işlevi var. Buna bağlı olarak çocuklar okulda iki biçimde

Çocuklar okulda katılımcılığı ders kitaplarından değil, davranışlardan öğrenirler.

¹¹ Greene, 1985

¹² Eğitici Şeyler Çalışma Grubu'nun EMO'da yaptığı “Çocuk Hakları” konulu anketin verisi

¹³ Eğitim sisteminin çocuklar için anlamını yitirdikçe, okul da sadece arkadaşlarıyla takıldıkları bir yer haline alıyor. Konuyla ilgili detaylı analiz için bkz: Uyan Semerci vd.,2012.

¹⁴ Çocukluğun tarihsel olarak ortaya çıkması yetişkinle çocuğun gündelik yaşamlarını birbirinden ayıran modern eğitim sisteminin oluşmasıyla paralellik gösterir. bkz: Bumin, 1998; James ve James, 2004; Jenks, 1997, Öztan, 2011

öğreniyorlar: ilişkilerden öğreniyorlar; akranlarıyla, öğretmenleriyle, okul yöneticileriyle hatta velileriyle kurdukları ve bu aktörlerin kendi arasında kurduğu ilişkilerden... Ders kitaplarından ve bunların aktarılma biçiminden öğreniyorlar; sadece kitaplarda yer alan bilgileri değil, bu bilgilerin “dayandığı” değerleri öğreniyorlar... Okul kültürü de bu iki işlevle okuldaki paydaşların etkileşimi sonucu ortaya çıkıyor zaten! O yüzden, merkezi yapılanmanın okul kültürünün oluşması üzerindeki etkisi göz ardı edilemeyecek kadar önemliyse de, aslında her okul kendine özgü bir kültürel ortama sahip.

Katılımcı bir okuldan söz ederken de, aslında okul kültürünün demokratikleşmesinden söz ediyoruz. Yani katılımın teknik bir iş olarak planlanmasını değil, bir yaşam biçimi olarak okulun tüm hücrelerine yayılmasını kastediyoruz. Yukarıdaki işlevleri düşünürsek, bunun nasıl gerçekleşebileceğini bulmak zor değil: **Paydaşlar arasındaki ilişkileri daha eşitlikçi kılacak ve katılım mekanizmalarını açacak demokratik yapı ve süreçler; çocukların demokratik deneyimler kazanmasını sağlayacak bir müfredat.**¹⁵ Böylece katılımcı – ya da demokratik- okul, Avrupa Konseyi’nin Demokratik Okul Standartları’nda da tanımlandığı gibi, okulla doğrudan ilgisi olan herkesin, tüm karar verme süreçlerinde yer aldığı bir okul olacaktır.¹⁶

Tanımı, öğrenme eylemini odağa alarak şöyle de ifade edebiliriz: Katılımcı okul, tüm aktörlere *bir diğerinden öğrenme* olanağı sağlayan okuldur.¹⁷ Birbirinden öğrenme, – özellikle yetişkinler ile çocuklar arasındaki- hiyerarşik ilişkinin dönüşmesi, deneyimlere ve farklılığa değer vererek, ayrımcılığın reddedilmesi ve ortak paydada buluşarak birlikte karar verme sürecinin güçlenmesi ile mümkün olur.

O halde, bir okulu katılımcı olarak tanımlayabilmemizi sağlayan, yukarıda saydığımız katılım ilkelerinin öğrenme eylemi ile eklemlenerek okulun işleyişinin her noktasına nüfus etmesidir.

Demokratik karar alma okulunuz için iyidir çünkü...¹⁸

... disiplini iyileştirir.

... öğrenmeyi güçlendirir.

... çatışmayı azaltır.

... okulu daha güçlü kılar.

... sürdürülebilir demokrasilerin gelecekteki varlığını güvence altına alır.

15 Apple ve Beane, 2011

16 Council of Europe, 2005

17 Osler ve Starkey, 2005

18 Backman ve Trafford, 2006

OKUL ESAS OLARAK ÇOCUKLARINDIR: İster niceliksel (çoğunluk olan kim?) ister niteliksel (hak sahibi olan kim?), ister işlevsel (kim ne biçimde yararlanıyor?) bakalım, okullar asıl olarak çocuklara aittir. Böyle olduğu halde, genel olarak eğitim sisteminin ya da okulun gündelik işleyişinin hiçbir noktasında söz sahibi olmamaları, eğer demokratik bir toplumdaki bahsediyorsak, kabul edilebilir değildir. Nitekim Çocuk Hakları Komitesi çocukların eğitim hakkının içeriğini detaylandırırken, okul içindeki katılım mekanizmalarının çocukları kapsayacak biçimde geliştirilmesiyle yetinmemiş; eğitim politikasının her yönü ile ilgili olarak yerel ve ulusal düzeylerde çocuklara danışılması gerektiğinin belirtmiştir.¹⁹ Danışma işinin sistemli bir şekilde yürüebilmesi için etkin izleme ve çocuklara uygun bildirim mekanizmaları kurulması gerekliliğinin de altını çizmiştir. Dolayısıyla **katılımcı bir okul için ilk olarak tüm okul paydaşlarının, bunun çocukların hakkı olduğuna dair bir farkındalık ve bilgi sahibi olması gereklidir.**

KATILIM GÜNDELİK YAŞAMLA ve İHTİYAÇLARLA İLGİLİDİR: Katılım ilkelerinde yer aldığı gibi, çocuklar ilgilendikleri konularda daha kolay katılım gösterirler. Okulun işleyişi söz konusu olduğunda da çocukların ilgileri hemen her zaman ihtiyaçlarıyla ilgilidir. Dolayısıyla okul içinde kararlara katılma sadece yönetsel işlemlerle ilgili değil, gündelik yaşamlarında doğrudan ihtiyaç duydukları her tür iş ve etkinlik için de geçerlidir. Çoğu durumda okuldaki sosyal etkinlikler, bahçenin, tuvaletin ya da kantinin durumu çocuklar için eğitim sürecinin kendisinden çok daha önemli olabilir. Çocuklar kendileri için sorun olarak tanımladıkları duruma çözüm oluşturmadan, yetişkinler tarafından sunulan katılım olanağına ilgi göstermeyebilirler. O yüzden, çocukların katılımlarını öngören mekanizma her ne ise, gündeminin çocukların ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulması anlamlıdır. Bununla birlikte **demokratik okullarda öğrencilerin, hem okulun işleyişiyle ve eğitim süreciyle ilgili politika oluşturmaya yönelik kararlara, hem de gündelik gereksinimlerine yönelik kararlara katılması ve bunlar hakkında söz sahibi olması beklenir.**²⁰

KATILIM ANCAK DENEYİMLENEREK ÖĞRENİLİR: Katılım ilkeleri de dahil, katılıma dair herhangi bir bilginin kuramsal olarak öğrenilebilmesi yeterli değildir. Çünkü katılım bir tutum, bir davranış biçimidir. Bilgiler kuramsal olarak edinilse bile mutlaka eyleme dönüşmeleri gerekir. Bu yüzden okul kültürü ve okuldaki yetişkinlerin davranışları büyük önem taşır. **Çocuklar süreçlere ve kararlara katıldıkça ve çevrelerindeki yetişkin ya da akran diğer kişilerden katılımcı davranışlar gördükçe öğrenmeleri artar.**²¹

KATILIMCI BİR OKUL KÜLTÜRÜ YARATMAK YETİŞKİNİN SORUMLULUĞUDUR: Çocukların katılımına kapalı bir ortamda çocukların bir dönüşüm yaratmalarını beklemek imkansız olacağına göre, bunu sağlayacak ortamı yaratmak, kaçınılmaz olarak, okulun yetişkin paydaşlarının sorumluluğudur. Ama bu kolay bir iş değil! Çünkü bir kere okulların içinde öğretmenlerin ya da genel eğitim sistemi içinde

¹⁹ ÇHK, 1. ve 12. Genel Yorumlar

²⁰ Apple ve Beane, 2011

²¹ Pais, 1999

müdürlerin “söz sahibi olması” alışıldık şeyler değil. İkincisi, birlikte karar almak “ortak iyi”yi bulmak demek ama bu da çıkar çatışması demek! Sadece yetişkin – çocuk ilişkiler açısından değil, çocuklar arası ilişki açısından da zorluk yaratan bir durum bu. Eğitim, tekrar eden sınavlara ve not sistemine dayandığı için rekabetçi ve yarışmacı bir özellik taşıyor. Bu yüzden katılım da çocuklar için bir rekabet aracı olabiliyor. Özellikle temsilciliğe dayalı katılım biçimleri rekabetçiliği artırabiliyor. Demokratik okul, birlikte öğrenme yaklaşımı içinde bunu tersine çevirmeye çalışır. Sadece çocuklar için değil, öğretmenler için de. Çünkü bir demokratik okulda öğretmenlerin de sınıflarında ve okullarında söz sahibi olmaları, öğrencilerinin katılımıyla kendi programlarını geliştirmeleri ve uygulamaları beklenir.

Katılımın çocuklar arasında rekabeti değil dayanışmayı artırması beklenir. Temsilciliğe dayalı katılım biçimlerinde, katılımın bir rekabet aracına dönüşmemesine özellikle dikkat etmek gerekir.

Dünya çapında pek çok iyi örnek, bütün zorluklarına rağmen katılımcı okulun gerçekleştirilebilir olduğunu gösteriyor.²² Hiçbiri burada ifade ettiğimiz tüm ilkeleri, tüm özellikleri ya da okulun tüm paydaşlarını kapsayacak dönüşümleri yaşama geçirmemiş olabilir. Ancak hepsi, bolca çaba, biraz sabır, katılımcılığa ve çocukların yapabilirliğine inanma ile önemli hedeflere ulaşıldığını, gelecek için umut verici potansiyeller bulunduğunu gösteriyor. Aşağıdaki tablo, yaşama geçen uygulamalarda elde edilen olumlu sonuçları içeriyor.²³

KATILIMIN ÇOCUKLARIN KİŞİSEL GELİŞİM VE ÖĞRENMELERİNE İLİŞKİN SONUÇLARI	KATILIMIN OKUL VE SINIF YÖNETİMİNE İLİŞKİN SONUÇLARI
<ul style="list-style-type: none"> • Öğrenme süreçlerini kontrol edebildiklerini bildikleri için daha mutlu hissediyorlar. • Öğrenme süreçlerine ilişkin geribildirim verebildikleri için hem öğretmenler geliyor hem de çocukların öğrenme becerileri ve farkındalıkları artıyor. • Okuldaki yapıları ve süreçleri etkileyebileceklerini deneyimledikçe kendi yaşamlarına yön verme eğilimleri güçleniyor. • Kararlara katılmak sorumluluk ve aidiyet duygularını, bunlar da özgüvenlerini artırıyor. Özellikle dezavantajlı öğrencilerde bu etki daha belirgin yaşanıyor. • Çatışma ve sorun çözme becerilerinin yanı sıra konuşma yapmak, diğer görüşleri etkin biçimde dinlemek, araştırmak ve uzlaşmak, ekip çalışması yürütebilmek gibi becerileri de geliştiriyor. • Aktif yurttaşlıkla ilgili becerileri güçleniyor. Sadece kendi yaşamları için değil, içinde buldukları topluluk için de sorumluluk ve inisiyatif alma potansiyelleri geliyor.	<ul style="list-style-type: none"> • Karşılıklı dinleme ve anlayışa dayalı olarak, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde iyileşme ve genel olarak daha olumlu bir okul ortamı oluşuyor. • Okul meclislerinin etkisi artıktıkça okul çapında kararlar daha bilinçli bir şekilde alınabiliyor ve öğrencilerin kararlara uyması kolaylaşıyor. • Öğrenciler okulun kuralları, düzenlemeleri, olanakları üzerine söz sahibi oldukları için okula aidiyetleri ve uyumları artıyor. • Ders programı geliştirme ve değerlendirme süreçlerine öğrencilerin katılımı öğrenme ve başarı durumlarını artırıyor. • Öğrencilerde zorbalık davranışları azalıyor, akran desteği ve dayanışmacı davranışlar artıyor. • Okulun kurumsal yapısı güçleniyor; okul yönetimi açısından daha çatışmasız yönetilebilir, öğrenme için daha iyi bir örgütsel çevre sunan bir alan ortaya çıkıyor. • Okulun yetişkin paydaşları açısından demokratik değerlerin içselleştirilmesi kolaylaşıyor.

22 Türkiye'den ve tüm dünyadan farklı katılım örnekleri için bkz: Beyazova, Durmuş ve Tüzün 2015

23 Davis vd., 2006 ve Allen, 1999

Katılımcı bir okula ulaşmak için, okulların kendi etkinlik alanları için yapabilecekleri bir çok düzenleme bulunsa da elbette ulusal düzeyde bu tür düzenlemeleri zorunlu kılacak ya da destekleyecek ya da en azından kolaylaştıracak düzenlemeler yapılması gereklidir. Bunlar hem okul içi katılım mekanizmalarını hem de demokratik değerleri içeren ders programı planlamalarını içermelidir. Bu tür bir dönüşüm için Türkiye’de ulusal düzeyde durum nedir diye bakarsak, Türk Eğitim Sisteminin Örgütlenmesi Yönetmeliği ile Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönetmeliği bize yol gösterecektir. Bu yönetmeliklerde öğrencilerin ve diğer paydaşların okulun karar alma süreçlerine katılımına dair bilgiler bulunmaktadır. Türkiye’de sistem temelde, farklı paydaşların çeşitli kurullarda yer alması üzerinden yürümekte, ancak kurullarda yer alma çoğu zaman kararları birlikte alma olarak tanımlanmamaktadır. İlköğretim Kurumları Standartları ve Demokrasi Kuşağı Projesi gibi okul içindeki uygulamalara yol gösterici olan çeşitli çalışmalar ya da Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersleri gibi sınırlı – ve etkin biçimde uygulanmayan- müfredat çalışmaları bulunmakla birlikte ortaya çıkan sonuçlar, Türkiye’de katılımcı okul yaklaşımından değil, daha çok okullar içinde çeşitli katılım etkinliklerinden bahsetmemize imkan vermektedir.²⁴ Bizim Katılımcı Okul Uygulamaları adıyla yapılmaya çalıştığımız ise, okullarda var olan bu mekanizmaları, kitabın başından beri aktardığımız ilkeleri ve aşamaları gözetenek katılımcı bir içeriğe kavuşturmak, aynı zamanda alternatif katılım kanalları oluşturmak ve okuldaki paydaşları güçlendirerek katılımcı bir okul olabilmeye yönelik sağlam adımlar atabilmektir. İzleyen kısımda bu amaçla yaptığımız çalışmaları bulacaksınız.

²⁴ Türkiye’de okullardaki katılım durumuyla ilgili detaylı bilgiyi, Projenin yayınlarından olan Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi (Tüzün ve Sarıışık, 2015) isimli kaynakta bulabilirsiniz. Bilgileri çocuklarla paylaşmak isterseniz, aynı yayının çocuklar için uyarlanmış versiyonunu da Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı Çocuklar İçin Güncel Durum Raporu (Akboğa, 2015) isimli proje yayınları arasında bulacaksınız.

“KATILIM” VE “DEMOKRATİK OKULLAR” İLE İLGİLİ KAYNAK LİSTESİ

Çocuğun katılım hakkının hukuki boyutunu merak ediyorsan;
BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve sözleşmenin 12. Maddesine ilişkin yayınlanan Genel Yorum katılım hakkı için genel bir çerçeve çiziyor.
http://www.cocukhaklarizleme.org/wp-content/uploads/CRC-C-GC-12_TR-aat.pdf

Demokratik Okullar ile ilgili;

- Micheal W. Apple ve James A. Beane ‘nin Türkçe’ye çevrilen “Demokratik Okullar: Güçlü Eğitimden Dersler”²⁵ isimli kitapta oldukça fazla demokratik okul deneyimi bulunmakta.
- Bu konuda yazılanlardan güzel bir kütüphanesi olan Alternatif Okullar sitesine göz atılabilir.

<http://www.alternatifokullar.com/demokratik-okullar/demokratik-okullar-arastirmalar/>

Çocuğun Katılımı ile ilgili;

- Çocuk Hakları İzleme isimli web sayfasında bu konuda birçok çeviri bulunmakla beraber, Gerison Lansdown tarafından yazılan “Çocukların Gelişen Kapasiteleri ve Çocuk Katılımı” isimli çeviriyi özellikle öneririz.
<http://www.cocukhaklarizleme.org/wp-content/uploads/evolving-capacities.pdf>
- Serdar Değirmencioğlu’nun bu konuda yazdığı birçok makale var: “Tersten Katılım: Katılım Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme”²⁶ ve “Çocuklar ve Gençlerin Gözünden Katılım”²⁷ bunlardan sadece ikisi.
- Tuğba Canbulut tarafından yazılan “Türkiye’de Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Derleme” isimli çalışmaya da dikkat edilebilir. http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuhsp/article/view/5000036110/pdf_12

Bu El Kitabı’na benzer rehber ve kılavuzlara göz atmak istersen;

- ÇOÇA tarafından çevirisi yapılan, çocuklarla insan hakları çalışmak için bir kılavuz olan Pusulacık da işine yarayabilir. <http://www.cocukcalismalari.org/hakkimizda/dosyalar/>
- Demokrasi Kuşağı projesi web sayfasından hem proje kapsamında hazırlanan hem de Avrupa Konseyi’nin öğretmenler için hazırladığı el kitaplarına ulaşabilirsin. http://www.edchreturkey-eu.coe.int/resources_TU.asp
- Avrupa Konseyi’nin gençlerin yerel yönetimlere katılımı ile ilgili hazırladığı “Söz Sende” El Kitabı da hem bu konuda Avrupa Şartı hakkında bilgi veriyor hem de uygulamalara ilişkin öneriler sunuyor.
http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/2013_Have_your_say_Turkish.pdf
- İllerdeki çocuk hakları komitelerini güçlendirmek için UNICEF, SHÇEK ve Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından hazırlanan Çocuk Katılımı El Kitabı’na da göz atabilirsiniz.

25 Apple ve Beane, 2013

26 Değirmencioğlu, 2010

27 Değirmencioğlu, 2005

Birinci Bölüm:

<http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/Cocuk-Katilimi-El-Kitabi-birinci-bolum.pdf>

İkinci Bölüm:

<http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/Cocuk-Katilimi-El-Kitabi-ikinci-bolum.pdf>

Çocuklarla katılımcı yöntemlerle yapılan farklı çalışmalarla ve demokratik okullara ilişkin örneklerle tanışmak istersen;

- Söz Küçüğün Radyo Programı, ÇOÇA: <http://cocukcalismalari.wix.com/sozkucugunradyo>
- Mutlu Keçi İlkokulu, Başka Bir Okul Mümkün Derneği: <http://www.baskabirokulmumkun.net/>
- Parlayan Çocuklar Dergisi, Tarlabası Toplum Merkezi: <http://www.tarlabasi.org/>
- Erciş'in Genç Sesi, Gündem Çocuk Derneği: <http://ercisingencesesi.gundemcocuk.org/>
- "Denge Zarokan" Çocuk Gazetesi, Bağlar Belediyesi Çocuk Eğitim Merkezi <https://www.facebook.com/pages/Dengê-Zarokan/212569618761553?sk=timeline>

Bu konu üzerine seyredebileceğin çeşitli filmler de var;

- Demokratik Okullar üzerine hazırlanmakta olan "Schools of Trust" belgeselinin Türkçe altyazılı fragmanı dikkat çekici olabilir: <https://www.youtube.com/watch?v=nerF8O2D2AU#t=16>
- Ayşe Beyazova'nın Eğitimde İyi Örnekler Konferansı "UNICEF Okullarda Katılımcı Karar Alma Süreçleri" başvuru alanıyla ilgili paylaşımı bilgilendirici olabilir: <https://www.youtube.com/watch?v=OgEkHlmp58>
- Katılım merdiveni çalışmasının sahibi Roger Hart'ın yönetmenliği yaptığı filmi de (ne yazık ki ingilizce) paylaşmak istedik. <https://vimeo.com/57982105>
- Avrupa Konseyi'nin konu ile ilgili hazırladığı bir kaç animasyon eğlenceli olabilir; çocuklarla da izlenebilir. <https://www.youtube.com/watch?v=xKBu2B8xZYE>
<https://www.youtube.com/watch?v=6Bm-TN0cVpA&list=PLPOVKO8T3W35lpOvIQdila-yTfAJvXlIX>

Yukarıda biz her başlık altına birkaç tane öneri sunduk. Bu konuda yapılan ve yapılmakta olan birçok çalışma var. İsmi geçen kurum ve kişileri takip etmeye devam etmenizi öneririz. Ayrıca bu Proje kapsamında hazırlanan diğer yayınlar ve çocuklar tarafından çekilen "Katılım: Yalıtım gibi birşey mi?" isimli belgesel de bu konuda size rehberlik edecektir.

Daha fazla uzatmayalım, aşıya bir alan bırakalım. Belki siz de yeni kaynaklarla tanıştıkça buraya not edersiniz.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

KATILIMCI OKUL UYGULAMALARI SÜRECİ

Bu kısımda göreceğiniz uygulamalar, üç yarıyıl boyunca İstanbul Eyüp Merkez Ortaokulu'nda yapılan çalışmaları içermektedir.

Çalışmayı yürüttüğümüz Eyüp Merkez Ortaokulu (EMO), İstanbul'un en büyük ilçelerinden olan Eyüp'te, eskiden İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olan tarihi bir binada 10 derslikli bir okul. 12 yıllık zorunlu eğitime geçiş süreciyle birlikte ortaokula dönüştürülmüş; ilkokula dönüştürülen komşu okulun orta kademe öğrenci ve öğretmenleri de EMO'lu olmuşlar. Tarihi bir bina olduğu için geniş, aydınlık ama fiziki koşulları biraz zorlu. Sınıflar, tuvaletler bakımsız; teknik donanım yetersiz. Okulda, eski ama kullanılan bir fen laboratuvarı, yine eski bilgisayarları olan bir bilgisayar laboratuvarı, soyunma odası olarak kullanılan boş bir masa tenisi odası, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün kullanımına ayrılmış bir arşiv odası ve ana sınıfının da yararlandığı bir yemekhane bulunuyor. Bodrum katındaki 2 sınıf, eğitim için hiç uygun değil ama okul mevcudu dolayısıyla sınıf olarak kullanılmak zorundalar. Yine mevcut dolayısıyla ikili öğrenim uygulanıyor; sabah 7. ve 8. sınıflar dört ve altı, öğleden sonra 5. ve 6. sınıflar beşer şube olarak eğitim görüyorlar. Yani EMO'da gün 7:20'de başlıyor, 18:40'ta sona eriyor. Ve bu 11 saati aşkın maratonda, teneffüsler dışında hiçbir boşluk bulunmuyor. Okulda, ana sınıfa devam eden 40 çocuk dışında, yaklaşık 750 öğrenci, ikisi rehber öğretmen,²⁸ ikisi ana sınıfı öğretmeni olmak üzere 30 civarında öğretmen, 1 güvenlik görevlisi, 4 temizlik- destek personeli olmak üzere 5 okul çalışanı ve yaklaşık 500 veli bulunuyor.²⁹ Okul müdürü ve iki müdür yardımcısı da dahil olmak üzere bu sayıları Katılımcı Okul Uygulamalarının hedef kitlesini oluşturuyor.

EMO'yu, belirlediğimiz kriterlere göre, bir seri okul ziyareti yaptıktan ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile görüş alışverişinde bulduktan sonra seçtik. Kriterlerimiz basitti, tüm okul yaklaşımını benimsediğimiz ve herkese ulaşmayı planladığımız için az mevcutlu bir okul olması ve katılım bir sahiplenme işi olduğu için istekli bir okul yönetimi ve tercihen daha önce birlikte çalıştığımız bir öğretmen bulunması. Bu kriterleri, bir model olmasını önemseydiğimiz çalışmamızın hedeflerine uygun olarak belirlemiştik.

Hedefimizi de oldukça idealist bir biçimde; "okulda katılımcı kültürün yaygın olarak kabul gördüğü ve korunduğu; öğrenciler, yöneticiler ve öğretmenler arasında eşitler ilişkisinin kurulduğu; okulun yönetimi ve yürütülmesinde öğrenciler ve veliler dahil olmak üzere tüm paydaşların sorumluluk aldığı farklı bir öğrenme ortamının ortaya çıkması" olarak tanımlamıştık. Bununla birlikte buna nasıl ulaşacağımızla ilgili somut bir planlama yapmamıştık çünkü bu, başlı başına katılımcılığa aykırı bir eylem olacaktı. Amacımız etkinlikleri okulun özelliklerine göre, öğrencilerin ve diğer paydaşların ihtiyaçlarına uygun biçimde ve onlarla birlikte planlamaktı.

28 Okullarda psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanlarının kadrosu Rehber Öğretmen adı altına olduğu ve çocuklar da bu biçimde kullandığı için biz de böyle kullanmayı tercih ettik.

29 Okulda üç yarıyıl gibi uzun sayılacak bir süre geçirdiğimiz için sayılar ufak değişiklikler gösterdi. Bu nedenle yaklaşık sayıları vermeyi tercih ettik.

Okulda vakit geçirip, farklı paydaşlarla tanışma ve ihtiyaç belirleme turlarını bitirdikten sonra, bu görüşlerden ve kendi gözlemlerimizden şöyle bir manzara çıktı ortaya:

* Okulda yasal olarak tanımlanmış ve minimum katılım öngören kurullar bile işlemiyordu; okul meclisi yoktu, okul aile birliği çalışmıyordu. Çocukların kendilerini ifade edebilecekleri sosyal etkinlikler yok denecek kadar azdı; sadece bazı öğretmenlerin çabalarıyla ders içi ve ders dışı sergi, koro, drama çalışmaları yapılıyordu.

* 12 yıllık zorunlu eğitim dolayısıyla bir diğer ilköğretim okuluyla yaşanan zorunlu birleşme ne öğretmenler ne öğrenciler tarafından kabul görmüş değildi. Okul içinde "biz ve onlar" biçimde bir ikilik ve ciddi bir ayrışma söz konusuydu.

* Okulun fiziki koşulları hem eğitimi hem de kişiler arası ilişkileri çok olumsuz biçimde etkiliyordu. Örneğin tuvaletlerin pisliği çocuklar arasında, sınıfların pisliği çocuklar, çalışanlar ve öğretmenler arasında sürekli bir tartışma konusuydu. Öğretmenler odasının küçüklüğü nedeniyle, aralarındaki ayrışmanın da bir sonucu olarak, öğretmenler çok az paylaşımda bulunuyorlardı. Sınıflardaki projektörlerin hemen hepsinin bozuk, laboratuvardaki bilgisayarların çok eski olması, özellikle daha iyi koşullardaki diğer okuldan gelen öğrenciler ve öğretmenler için sürekli bir şikayet ve isteksizlik vesilesiydi.

* Velilerin bir kısmı, kendi çocuklarının sorunlarını çözmek için yönetimle ve öğretmenlerle birebir ilişkiler yürütüyor, ancak bir birlik olamadıkları ve okul aile birliğinin hiçbir etkisi bulunmadığı için okuldaki kararlarda söz sahibi olamıyorlardı.

* Okulda çalışma yapmamız için bizi desteklemesine rağmen, öğrencilere ve yetişkin paydaşlara inisiyatif vermemeyi tercih eden okul yönetimi söz konusuydu.

* Bütün bunlara ek olarak okuldaki öğrenciler ya da öğretmenler ve diğer paydaşlar farkında oldukları ya da ifade ettikleri bir katılım talebi içinde değildiler. Bu talepsizlik, katılabileceklerini bilmedikleri ya da bilseler de bunun olabileceğine inanmadıkları için olsa da, katılım uygulamaları önünde önemli bir engel oluşturuyordu. Katılımın, özüne aykırı biçimde, dışsal – bizler tarafından oluşturulan- bir talep olarak kalma ihtimali söz konusuydu.

**Hedefi okulun
kültürüne ve
ihtiyaçlarına göre
belirledik mi?**

Dolayısıyla EMO ne okul içi kurullar ne de okul kültürü bakımında katılımcı olmayan, paydaşlarının –en azından kendi okulları için- katılımcılığa inanmadığı, olumlu bir iletişim ortamı da bulunmayan bir okul kültürüne sahipti. Biz de kaçınılmaz olarak hedefimizi değiştirdik, daha gerçekçi bir noktaya çektik: *"Okulda kararlara katılım gösteren ve tüm paydaşların katılımına saygı duyan, kararlarıyla değişim yaratacağına –kendi potansiyeline- inanan, sorumluluk alan*

ve okulu sahiplenen çocuklar" ile "çocukların potansiyellerine inanan, okulun tüm paydaşları ile işbirliği içinde hareket eden, sorumluluk alan ve okulu sahiplenen veliler, öğretmenler ve okul yönetimi" olabilmesi için çaba harcamak! Nihai hedefimiz olan "yaşam biçimi olarak katılım" düsturunu hala odağımızda tutsak da, EMO için bu hedefe ulaşacak yolda sağlam adımlar atmayı, paydaşları bunu sağlayacak zihniyet dönüşümüne yönelik güçlendirmeyi ön plana aldık.

Bu hedefe ulaşabilmek için, tüm zorluklara rağmen vazgeçmediğimiz şu ilkeler yol göstericimiz oldu:

Katılımcı okul uygulamaları;
Okuldaki **tüm paydaşlarla** birlikte geliştirilir ve uygulanır,
Eğitim süreçlerine ve karar mekanizmalarına **etkin katılıma** dönüktür,
Okulun **gereksinimlerini** dikkate alır,
Mevcut katılım mekanizmalarını **güçlendirir ya da alternatifler yaratır,**
Gönüllülük esasına dayanır

Okulun koşullarına ve paydaşların ihtiyaçlarına, hedefimize ve ilkelerimize göre çalışma planımızı üç aşamalı olarak biçimlendirdik. Bu plan, okuldaki çalışma süremiz olan üç yarıyla da denk geldiği gibi, katılımın aşamaları olan görüş geliştirme, görüşleri ifade etme ve geri bildirim alma izleğine de uyumlu oldu.

EMO KATILIMCI OKUL UYGULAMALARI ÇALIŞMA PLANI

Birinci aşama: Katılımcılığa Hazırlık

Paydaşların katılımçılık konusunda bilgilerini ve farkındalıklarını artırmayı hedeflediğimiz bu ilk aşamada okul içindeki iletişim ve okulun fiziki ortamını da katılıma uygun bir yapıya dönüştürmeye çalıştık. İlk yarıyla (2013-2014 güz dönemi) denk gelen bu aşama, paydaşların planlama ve uygulama açısından en az katılım gösterdikleri aşama oldu. Bu aşamada yaptığımız tüm çalışmaları aşağıdaki aynı başlık altında bulacaksınız.

İkinci aşama: Katılımcılığı deneyimlemek

Bu aşamada çocukların, ilk yarıyıldaki çalışmalarla ortaya çıkan ihtiyaçları ve edindikleri birikimleri ile kendi katılım deneyimlerini yaşamalarını, bunları değerlendirmelerini ve bir sonraki yarıyl inisiyatifi ele almalarını sağlayacak donanımına ulaşmalarını hedefledik. 2013-2014 bahar dönemi boyunca süren çalışmalar bu hedefe yöneldi ve yine etkin olarak bizler sürecin uygulamasında yer aldık. Aynı zamanda, öğretmenlerin de daha fazla devreye girmesini sağlamaya çalıştığımız, velilere yönelik çalışmalarını artırdığımız bir dönem oldu. Çocukların görüş geliştirmek ve birlikte karar almak, yetişkinlerin de geri bildirimlerle çocukları desteklemek konusunda deneyimleri arttı.

Üçüncü Aşama: Uygulamayı Öznelleştirmek

Son aşama, çocukların katılım deneyimlerini, okuldaki kararlara katılmak yönünde geliştirdikleri, katılımı okullarına uygun araçlarla yaygınlaştırdıkları ve içselleştirdikleri aşamadır. Bunun için elbette okul yönetimiyle, öğretmenlerle, okul çalışanlarıyla ve velilerle işbirliği yapmaları, birlikte çalışmaları gerekmiştir. Bu aşama EMO için, "dışardan gelen" bizlerin etkisinin giderek azaldığı, okulun kendi paydaşlarıyla katılımçı kültürünü oluşturmaya başladığı çalışmaları içerir. 2014-2015 güz dönemine karşılık gelen bu sürede, katılımçılık okulun işleyişine farklı biçimlerde yaygınlaşmaya başlamıştır.

İzleyen ilk başlık, ilk aşama olan hazırlık çalışmalarını içeriyor. İkinci ve üçüncü aşamadaki çalışmalar, iç içe geçtiği ve doğrudan katılımçılığa yönelik etkinlikleri içerdiği için bunları bütünlük içinde vermenin daha anlamlı olacağını düşündük. "Katılımcılığı Deneyimlemek ve Uygulamayı Öznelleştirmek" isimli ikinci başlıkta bu çalışmaları bulacaksınız.

Katılımcılığa Hazırlık

Öğretmenler-öğrenciler bunun kendi iyiliklerine olduğunu fark ettiklerinde işin ucundan tutacaklar zaten.

Katılımcı Okul Uygulamaları Uzmanı³⁰

Buraya kadar paylaştıklarımız net olarak ortaya koymuş olmalı; katılımcılığa ulaşmak için yeterli bir hazırlık döneminden geçmek zorunlu. Bu aşama aceleye geldiğinde, süreci değil sadece sonucun kendisini önemseydiğimizde, çoğu

zaman çocuklar birer sayı olur, göstermelik katılımdan daha öteye gidilemez. Ne çocuklar ne yetişkinler için katılımcı bir okulun sağladığı avantajlar ortaya çıkamaz. Hazırlık süreci elbette, uygulamanın gerçekleşeceği okulun kültürüyle ve katılımcı çocuk ve yetişkinlerin bilgi ve isteklilik düzeyi ile ilişkili. Dolayısıyla etkin bir hazırlık dönemi için ilk adım, okulu ve paydaşlarını tanımak olmalı.

Aşağıdakiler katılımcılığa hazır mı?

- a) kendim
- b) okul
- c) çocuklar
- d) hepsi

Özellikle, bizim deneyimimizde olduğu gibi, uygulamaların okulun dışından gelen bir ekibin öncülüğünde yapıldığı durumlarda hazırlık aşaması daha da hayati bir önem kazanıyor. Çünkü böyle bir durumda, fark edilmeyen ya da öncelik verilmeyen ihtiyaçların ve taleplerin ortaya çıkarılması gibi bir işlev de yükleniyor hazırlık aşamasına. Ama, uygulamaları kendi çalıştığımız okulda yapıyor olsak bile durum pek de farklı olmayabilir. İlk olarak, tanıdığımızı düşündüğümüz okulumuza hiç katılımcılık gözüyle bakmamış, bu anlamda ihtiyaçları görmemiş olabiliriz. Bunun bir değerlendirmesini yapmak önemli. İkinci olarak, şanslıysak, bizim gibi katılımcılığı dert eden ve birlikte çalışabileceğimiz birkaç yetişkin paydaş – yönetici, öğretmen ya da veli- bulabiliriz okulumuzda; ama yetişkinlerin geneli, bu meseleyi çok da önemsemiyor olabilir. Çocuklar da katılımcılık

³⁰ Katılımcı Okul Uygulamaları Ekibi değerlendirme toplantısı, 4 Şubat 2014

deneyimine sahip olmadıkları, yaşadıkları dışında bir alternatif olabileceğini bilmedikleri için, neyi nasıl talep etmeleri gerektiğini kestiremiyor olabilirler. (Türkiye’de okulların çoğunluğunun bu durumda olduğu bir sır değil!) Velhasıl, ihtiyaçların ortaya çıkıp ve paydaşların katılımı talep eder olduğu farkındalık hali, az ya da çok, her hazırlık aşamasının olmazsa olmazıdır.

Ama bütün bunlardan önce, ilk olarak kendimiz hazırlamamızda yarar var. Kendi ihtiyaçlarımız ve taleplerimiz dışında, okulda böyle bir dönüşümü sağlayabilmek için gücümüzün ne olduğunu görmek ve kendimizi desteklemek büyük önem taşıyor.

a) Kendimizi hazırlama

Elbette ilk işimiz kendi katılım ve çocuk algımızı sorgulamak olmalı. Bizim önerimiz, “Çocukların katılımcı olması gerektiğine ve olabileceğine ne kadar inanıyorum?” sorusunu yanıtlamak için işe başlamak. Bunu takip eden soru da şu olmalı elbette: “Ben bunu kolaylaştırmak konusunda ne kadar güçlü ve istekliyim?”

Bu sorulara verilecek olumlu yanıtın derecesini artırmak elimizde. Biraz okuyarak ve bolca sorgulayarak işe başlamak iyi olur. Kitapta 30. sayfadaki kaynakları hızlı bir başlangıç yapmanızı kolaylaştırmak için seçtik. Bunlara bir göz atmanız, kendinizi yeterli hissediyor olsanız bile yeni ya da alternatif bilgilere, uygulamalara ulaşmanızı sağlayabilir. Sorgulayıcılığı ise hem edindiğimiz bilgileri değerlendirmek ve kendi okulumuza yorumlamak; hem de kendi çocuk algımızı çözümlenmek biçiminde ele almakta yarar var. Katılım ilkelerini yaşama geçirmek, bizim çocuklarla kuracağımız ilişkilerle doğrudan ilişkili olduğuna göre kendimizi sürekli sorgulamaktan daha etkili bir dönüşüm aracı olamaz. Çoğumuzun kendi çocukluğunda ailesi ya da öğretmenleri aracılığıyla maruz kaldığı paternalist tutumlardan³¹ uzak kalmanın katılımı güçlendirmek için çok temel olduğunun, bu yüzden bu tutumlarla mücadele edilmesi gerektiğinin altını ısrarla çizmek istiyoruz.

Katılımı yaşama geçirebilmek için elbette belli becerilere de sahip olmamız gerekli. Katılım ilkelerini belirli iletişim ve öğretme becerileri gerektiriyor. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu bu becerilerini eğitim süreçlerinde ya da meslek yaşamlarında zaten geliştirmiş oluyor. Bunları katılımcılığa dönüştürmek için farkındalığı artırmak, yani becerilerle katılım arasındaki ilişkiyi fark etmek çoğu zaman yeterli olacaktır. Bununla birlikte, deneyim paylaşımı hem kendi yaptıklarımızı değerlendirmek hem de farklı yöntemleri, araçları keşfetmek

³¹ Paternalizm, bir kişinin yararı için, onun adına, o bunu istemese bile karar vermek, uygulamaya geçmektir. Yetişkinlerle çocuklar arasındaki ilişkilerin geleneksel unsurlarından olan paternalizm, yetişkinlerin çocuklardan daha bilgili, daha deneyimli, daha akılcı olmalarına dayandırılarak meşrulaştırılır. Çocukların itirazları “büyüyünce anlayacaksınız!” ikna cümlesiyle geri çevrilir. Paternalist tutum, çocuk katılımının önündeki en güçlü engellerden biridir.

Çocukların katılımcı olması gerektiğine ve olabileceğine ne kadar inanıyorum?

Ben bunu kolaylaştırmak konusunda ne kadar güçlü ve istekliyim?

açısından çok etkili. Aynı biçimde farklı örneklerle ulaşmak, bunlardan öğrenmeye çalışmak da. Biz, örneğin, İstanbul'daki Demokrasi Kuşağı okullarını ziyaret ettik, çalışmalarını öğrendik, bizim çalışmamıza dair önerilerinden yararlandık. Bu bilgiler kendi çalışmalarımızı geliştirme konusunda çok yardımcı oldu.

Ve son olarak, kendimizi zor ve engebeli bir yolculuğa isteklilik açısından da hazırlamamız gerekiyor. Bilgi ve beceri konusunda güçlendikçe isteğimiz de artacak. Ancak yine de süreç boyunca sabırlı, ısrarlı olmaya; şartlar zorlarsa da katılım ilkelerinden ve aşamalarından taviz vermeme kararlılığını sürdürmeye hazırlanmak önemli. Bütün bu hazırlığı kolaylaştıracak şey ise, bunu tek başına değil bir ekiple yapabiliyor olmak. Okul yönetiminden, öğretmenlerden ve velilerden birlikte çalışabileceğiniz, süreci birlikte yürütebileceğiniz kişileri bulmak hayat kurtarıcı! Çünkü yetişkinler hazır oldukları ve alanı açtıkları noktada, çocukların katılması ve işin parçası olması çok daha kolay. Bunun için de okulun geçireceği hazırlık süreci önem taşıyor elbette...

b) Okulu hazırlama

Okulu hazırlamak, okulun olanaklarının ve paydaşların talep ve ihtiyaçlarının ortaya konabilmesini ve karşılıklı olarak bilinir olmasını ve bu bilgi üzerine, yapılacak çalışmalara dair hedeflerde, yaklaşımda ve isteklilikte ortaklaşabilmeyi içeriyor. Dolayısıyla hazırlık sürecindeki önemli mesele gerçekçi ve paydaşlarla birlikte yürütülen bir planlama süreci geçirebilmek. Bu planlamaya göre eksiklikleri tespit edip güçlenebilmek. Özetle, katılımcılık için hazır olmak!

Bizim çalışmamızın en temel sorunlarından biri, planlamanın katılımcı okul belli olmadan önce yapılmış olmasıydı. Zaten bu nedenle çok esnek bir planlama yaptık; somutlamayı hazırlık aşamasında birlikte yapmayı hedefledik. Bunun çok anlamlı olduğunu, okula girince anladık; çünkü okulun, bizim düşündüğümüzden farklı ihtiyaçları olduğu ortaya çıktı. Planlamayı en baştan itibaren okuldaki yöneticiler, öğretmenler ve öğrencilerle birlikte yapmış olsaydık, muhtemelen çalışmayı daha hızlı sahiplenebilir ve yürütebilirlerdi. Bizim deneyimimizde okuldaki katılımcı uygulamalar, hem çocuklar hem yetişkinler tarafından "DOD ekibin" sorumluluğu olarak görüldü. Bunun çalışmaların sürdürülebilirliğine dair etkisini, ilerleyen kısımlarda paylaşacağız. Bu kısım için şunun altını çizmek önemli: Katılımcılık, mutlaka planlama aşamasından başlamalı. Ne kadar çok yetişkin ve çocuk fikrin geliştirilmesine, planlamanın yapılmasını katılırsa, o kadar sağlam ve sahiplenilen bir iş çıkar ortaya.

Katılımcı bir okul için hazırlık sürecini;

- Okul yönetimi
  - Öğretmenler
  - Çalışanlar
  - Veliler
- ile planladık mı?**

Bu saptamadan sonra, bizim okulda yürüttüğümüz katılımcılığa hazırlık çalışmalarına dönersek... Farklı düzeylerde de olsa, yönetici, öğretmen, veli, çalışan ve çocuk tüm paydaşları içerdik. Yöntemsel olarak şöyle bir hat izledik:

Her biriyle tanıştık, okulda olma nedenimizi, çalışmamızın temellerini anlattık, görüşlerini aldık;

Her bir paydaş için farklı tartışma platformları oluşturarak ihtiyaçlarını ve beklentilerini ortaya koymalarını kolaylaştırdık.

Buradan çıkan hedeflere uygun güçlenme programları hazırladık ve uyguladık.

Paydaşların süreci izleyip geri bildirim vermelerini sağlayacak düzenlemelerle, güçlenmeyi destekledik.

Bütün bunlar aracılığıyla ulaşmaya çalıştığımız hedef ise; **paydaşlarla katılım-katılımcılığı tartışmak, paydaşlar arası iletişimi güçlendirmek ve okulun fiziksel ortamını geliştirmek** oldu. Bir de elbette tüm hazırlık dönemi boyunca paydaşlardaki istekliliği artırmaya çalıştık. Aşağıda, bu hedeflere ulaşmak için yaptıklarımızı ve bugünden bakınca yapsak iyi olurmuş dediklerimizi bulacaksınız.

Okul yönetimi

Okul yönetiminin onay ve desteğini almak için konuya hakim olmak, talepleri netleştirmek...

Okul yönetiminin onayı ve desteği, katılımcı uygulamaların gerçekleşmesi için ön koşul olduğundan, bu tür bir talebin yönetimle paylaşılması aşaması çok kritik. Bu görüşmeleri olumlu sonuçlandırmak için birkaç şeye dikkat etmek gerekiyor. Birincisi, yapılacak işin ve okuldan beklenenin ne olduğunun net olarak ifade edilmesi. Katılımcı bir süreçte bu netliği paydaşların görüşlerini almadan sağlamak doğru değil. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, okulla birlikte geliştirmemiz gerektirdiğini düşündüğümüzden, planlamayı netleştirmemeyi bilhassa tercih etmiştik. Bu durum, okul müdürünün onlardan talebimizi anlamasını zorlaştırırsa da, ılımlı bir görüşme sonrasında hem de istekli biçimde çalışmaların okulda yapılmasını kabul etti. Bunu sağlayan okul müdüründe yarattığımız güven oldu kuşkusuz. Bu güveni sağlayan ise, konuya dair uzmanlığımız ve olumlu bir iletişim ortamı yaratmamız oldu. Yani katılımıcılığın ilkelerine uyarak, tepeden bir çözüm önermek yerine süreci birlikte yürütmeyi önermemiz etkili oldu.

Aynı zamanda okulun rehber öğretmenini uzun zamandır tanıyor oluşumuz ve çalışmamızın İl MEM'den destekleniyor olması da bu güveni artırdı.

Okul yönetiminin istekliliğini artırmak

Okul yönetiminin istekliliği, hem öğretmenleri ve diğer yetişkin paydaşları, hem de öğrencileri doğrudan etkileyeceği için çok önemli. Bizim deneyimimiz okul yönetiminin işin yapılabilirliğine ve ortaya çıkardığı olumlu sonuçlara ikna olduğunda, çalışmayı istekli biçimde desteklediğini gösteriyor. Biz bunu sağlamak için ulusal ve yerel düzeyde uzmanlıkların ve katılımcı okul uygulamalarına dair

deneyimlerin paylaşıldığı bir çalıştay³² düzenledik. Bu aynı zamanda okul yönetimi için bir tartışma platformu da oluşturdu. Çalıştayda ortaya konan bilgiler, var olan zorluklara yönelik çözümler ve öneriler pilot okulun ihtiyaçlarını ortaya koymayı kolaylaştırırken, çalıştaya EMO adına katılan müdür yardımcısı ve iki rehber öğretmene bu işin kendi okullarında eksikliğini fark ettirmek ve yapılabiliğini göstermek açısından önemliydi. Bunun, okul yönetiminin, özellikle çalıştaya katılan müdür yardımcısının, katılımcı okul uygulamalarını sahiplenmesini sağlayan ilk etkinlik olduğunu söyleyebiliriz. Sözün özü, katılımcılığın gerçekleşebilir olduğunu, okul yönetimine zorluktan çok başarı ve güçlenme sağlayacağını ve bir yandan da bunu gerçekleştirmenin okul yönetiminin sorumluluğu olduğunu uzmanların ağzından duymak ve örneklerle görmek yönetimi isteklendirmek için etkili bir yöntem olabilir. Kritik olan bu istekliliğin ve sahiplenmenin fazla vakit geçmeden öğretmenlere de aktarılabilmesidir.

Okul yönetiminin bir paydaş olarak katılımını sağlamak

Okul yönetiminin sadece bir onay mercii olmaktan çıkıp katılımcı uygulamaların bir parçası olması, uygulamaların sürekliliğini sağlamak ve etkisini artırmak için gerekli. Bu, planlama sürecinden itibaren yönetimi işin içine katarak ve özellikle düzenli değerlendirme toplantıları yaparak sağlanabilir. Elbette, planlamanın ve değerlendirme toplantılarının sadece yönetimle değil, tüm paydaşlarla birlikte yapılması gerekir. Aksi, yönetimi onay ve karar mercii olarak tutmak demektir. Ancak bu her zaman çok kolay olmayabilir; çünkü merkezi sistem içinde, okul müdürünün kişisel yaklaşımı çok belirleyici oluyor. Eğer müdür inisiyatif paylaşmak istemezse, bunu sağlamak çok kolay değil. Bu durumda yönetimden katılımcılığa daha açık bir müdür yardımcısıyla işbirliğini sürdürüp, müdürü

Okul Yönetimini Hazırlamak için KENDİMİZE NOTLAR:

- Konuya hakim olmak için ⇒ oku, tartış
- Güven sağlamak için ⇒ olumlu iletişim kur
- Taleplerin net olmasını sağlamak için ⇒ hedeflerini belirle, planlamayı yap
- Yönetimin ihtiyaçlardan haberdar olması için ⇒ tüm paydaşlara açık katılımcı toplantılar düzenle
- Katılımcılığa önem vermesini sağlamak için ⇒ uzmanların desteği ile deneyim paylaşımlarını sağla
- Sahiplenmesi için ⇒ planlamaya ve değerlendirmeye katılmasını sağla

32 MEB uzmanlarının ve İl MEM'den temsilcilerin, akademisyenlerin Demokrasi Kuşağı pilot okullarından ve EMO'dan yönetici ve öğretmenlerin katıldığı Durum Analizi Çalıştayı, 3 Aralık 2013 tarihinde yapıldı.

düzenli olarak bilgilendirmek bir çözüm olabilir. Her hâlükârda planlamayı ve değerlendirmeyi okul yönetimiyle ve düzenli bir şekilde yapabilmenin okulda etkin biçimde çalışmayı desteklediğini deneyimledik. Sürece öğretmenlerin katılımının büyük ölçüde okul yönetiminin teşvik etmesiyle ilgili olduğunu da gördük. Okul yönetimi ne kadar alan açarsa, öğretmenler ve çocuklar gerçekten o kadar katılımcı olabiliyorlar! O yüzden okul yönetimini hazırlama kısmı özel özen gösterilmesi gereken bir süreç olarak ağırlık taşıyor.

Öğretmenler

Öğretmenler çocuklarla çalışmaları yürütme işini üstlendikleri için katılımcı okul uygulamaları için büyük önem taşıyorlar. Dolayısıyla ne kadar çok öğretmen bu meseleyi sahiplenir ve bir parçası olmak isterse, katılımcılığın tüm okula yaygınlaşması, tüm çocuklar ve yetişkinler tarafından deneyimlenebilir olması o kadar mümkün. O yüzden öğretmenlerin istekliliğini artırmak ve katılımcılık anlamında güçlenmesini kolaylaştırmak en az okul yönetimini dahil etmek kadar önem taşıyor.

Öğretmenlerin katılımcı uygulamalar konusunda bilgilenesi ve planlamaya katılması

Tüm öğretmenlerin yapılması planlanan iş konusunda bilgilenesi ve bunun olabilirliğini tartışması ilk adım. Okullarda temel sorun zaman kısıtlı olduğu için, Şube Öğretmenler Kurulu gibi öğretmenlerin alışıldık bir araya gelme ortamlarını kullanmak etkin bilgilendirme için etkin bir çözüm olur. Ancak önemli olan, bilgilendirmenin, okul yönetiminin ihtiyaç duyduğundan daha da fazla, netliğe sahip olması. Çünkü öğretmenler ne kadar süre ile ne tür bir hedefe yönelik ne kadarlık bir emek harcamaları gerektiğini bilmedikleri sürece, bir çalışmaya dahil olma konusunda gönüllülük gösteremiyorlar. Burada temel açmazımıza geri dönüyoruz: Katılımcı uygulamaları, katılımcıları olmadan planlama durumu! Öğretmenler net bir planlama istiyorlar ama, bir yandan da planlamasına katılmadıkları bir iş için uygulama heyecanı duymuyorlar; ki zaten bu, katılımcılığın ruhuna da ters!

Bu açmazdan çıkmanın üç yolu var: En katılımcısı, planlamayı gönüllü birkaç öğretmenle yapmanın yolunu bulmak. Dahil olmak isteyen öğretmenin hemen peşine düşüp, dahil olması için neye ihtiyacı olduğunu öğrenmek ve bunu sağlamak için çaba harcamak. Yani ilkeleri akılda tutarak öğretmenler için katılımcı bir ortam oluşturmak. Bu yol, herkes için biraz daha fazla emek ve zaman harcamak demek. Ayrıca işi yürüten kişi(ler) için sabır ve mücadele demek de olabilir. Ama gerçekleştiğinde tüm okulu çok güçlendirecek bir sonuç yaratacağı da kesin.

Daha az katılımcı olanı ise planlamayı üstlenmek ama süreç boyunca öğretmenlerin görüşlerini sormak, önerilerini almak. Böylece onların uygulamak

isteyecekleri etkinlikler geliştirmek. Bu daha kolay ve hızlı ilerlemeyi sağlayacak bir yol. Ama öğretmenlerin katılmış, görüşlerini iletmiş, önerilerini vermiş gibi olma ihtimalleri de çok yüksek. O yüzden böyle bir yol izlenirken etkin ve düzenli bir danışma / değerlendirme sisteminin oluşturulması şart.

En az katılımcı olan son yol ise, öğretmenlerin katılımını tamamen kendi inisiyatiflerine bırakıp odağı çocuklara çevirmek. Planlamayı yapmak, çocuklarla uygulamak, öğretmenlerin de isterlerse katılımını beklemek. Çok özgürlükçü gibi görünmekle birlikte en az katılımcı olan bu; çünkü bu yol öğretmenlerin katılımın önüne engel oluşturmamakla birlikte, ortamı onların katılımına uygun hale getirmede için aslında gizli bir engel oluşturmuş oluyor. Dolayısıyla öğretmenler katılmamayı tercih etmiyorlar, olanaklara sahip olmadıkları için katılmıyorlar.

Daha az katılımcı olan bu iki yol bir arada kullandığımızda ise var olan koşullar içinde öğretmenler adına olabilecek en katılımcı noktaya ulaşmış olabiliriz. Bizim EMO'daki deneyimimiz, bunu gösteriyor. Okul dışından gelip süresi sınırlı bir proje yürütüyor olduğumuzdan birinci yolu zorlayacak bilgimiz ve zamanımız yoktu. Öğretmenler ise okulda herhangi bir şeyin değişebileceğine inanmıyor ve belki daha önemlisi, katılımcılığı diğer ihtiyaçlarından daha az önemli görüyorlardı. Bu nedenle bizden katılımcılık yönünde bir talepte bulunmadılar. İşi önemseyen biz olduğumuz için uygulamaların yürütülmesini de bizden bekliyorlardı.

Buna rağmen, çoğunluğunun katıldığı bir danışma ve değerlendirme toplantısıyla öğretmenlerin ihtiyaç ve taleplerine uygun güçlenme programını planladık. Bu planın bizim kafamızdakiyle hiç alakası olmadığını söylemekten çekinmiyoruz. Biz daha kapsamlı ve odaklanmış eğitim planlamayı isterken öğretmenler daha zamana yayılmış ve yavaş giden bir planlamayı tercih ettiler.

Öğretmenlere yönelik güçlenme çalışmaları

Çocuk katılımı konusunda güçlenme eğitimi, öğretmenlerin konu ile ilgili bilgilenmelerini ve bu bilgileri kendi okullarına uyarlamak için birlikte tartışarak farkındalık geliştirmelerini, çözüm üretmelerini ve birlikte hareket etme istekliliği duymalarını amaçlar. Dolayısıyla ihtiyaç duydukları içerik hem kendi bilgilerine hem de okulun durumuna göre değişir. Bu nedenle bu tür eğitimlerde içeriğin öğretmenlere danışılarak hazırlanması önemlidir. Eğitimin başarıya ulaşması, burada birlikte üretilen bilgilerin zaman kaybetmeden yaşama geçirilmesiyle bağlantılıdır. Çünkü güçlenme ancak deneyimleyerek kazanılabilir.

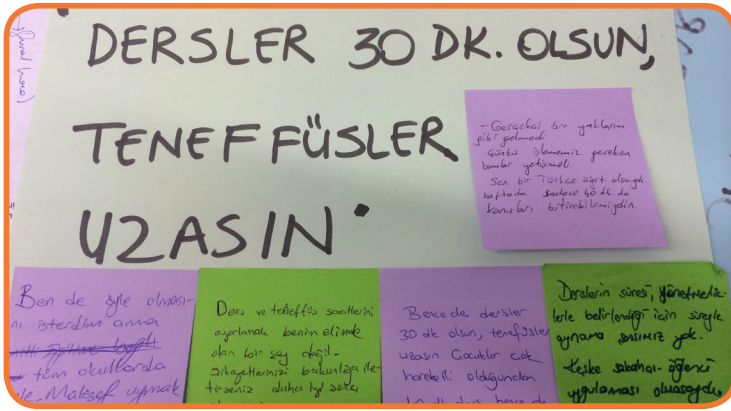

Bizim deneyimimizde, öğretmenlerin önceliklerine uygun olarak planladığımız güçlenme eğitimi üç döneme yayılan üç aşamada tamamlandı. Aşamalar arasında, bilgileri deneyimlemelerini sağlayacak etkin işbirlikleri de geliştiremedik. Bu sadece bizim

önceliklerimizden kaynaklanmadı, öğretmenler de bu tür taleplerde bulunmadılar. Sonuç olarak hazırlık süreci bu kadar uzayınca, öğretmenleri katılımcı uygulamalara dahil etmek de çalışmaların üçüncü yarıyılına kaldı. Bununla birlikte güçlenme eğitimleri çeşitli biçimlerde olumlu sonuçlar yarattı. Eğitimlerde neler yaptığımızdan kısaca bahsetmek zihin açıcı olabilir. Eğitimlerin yönergelerini 52. sayfada bulacaksınız.

Bir günlük ilk eğitimde, çocuk katılımına ve okulda çocuk katılımını artırmaya yönelik neler yapılabilir konusuna odaklandık. Bunu yaparken, sadece bilgi vermedik; hem kendi deneyimleri hem de çocukların okuldaki katılımı için görüşleri üzerine düşünmelerini ve tartışmalarını sağladık. Bu eğitim aracılığıyla

öğretmenler, katılım meselesini, birçok boyutu ele alarak ilk kez birlikte konuşuyor, tartışıyor oldular; çözümler ürettiler, grup çalışmalarında işbirliği yaptılar. Sadece bu sonuç için bile olsa bu eğitimi yapmak çok önemliydi. Bir diğer önemli nokta, bu eğitimlere her iki müdür yardımcısının da katılımıydı. Bu tür eğitimlere yönetimden birilerinin katılması, hiyerarşi yaratma ve katılımı aksatma riski taşıdığı için çoğu zaman tercih edilmez. Bizim için de, müdürün katılımcı olması bu tür bir etki yaratabilirdi. Ama müdür yardımcılarının gelmesi tam tersine hem öğretmenlerin hem de bizim yönetim ile ilişkilerimizin gelişmesini sağladı. Bununla birlikte, eğitimlere okul yönetiminin katılımının her zaman olumlu sonuç vermeyebileceğinin akılda kalmasında yarar var. Bu karar, katılımcı grubun (öğretmenlerin) özelliklerine ve eğitimin hedefine göre her çalışma için yeniden değerlendirilmelidir.

Bu tek günlük eğitimin ardından öğretmenler ve okul yönetimi ile birlikte bu tür bilgilendirme ve tartışma alanlarını yarıyıl içine atölyeler şeklinde yaymaya karar verdik. Öğretmenlerin bir araya gelmesine imkan vermeyen zaman sorununu da müdür yardımcısının önerisiyle, öğretmen kurulu toplantıları yaparak aşmayı planladık. Buna göre, yarıyıl içinde öğrenimin uygun olduğu zamanlara ve öğretmenlerin atölye taleplerine göre 2-3 kez öğretmenler kurulunu toplayarak atölyeleri uygulamayı hedefledik. Böylece öğretmenlerin katılımı çok kolaylaşacaktı. Öğretmenlere atölyeler için farklı konularda öneriler sunduk ve

14 Nisan – 30 Haziran 2014 DÖNEMİ DOD ÖĞRETMEN EĞİTİM PROGRAMI İÇİN ATÖLYE KONU ÖNERİLERİ:	
Eleştirel Düşünme Açıklama: “Eleştirel düşünme nedir? Eleştirel düşünmenin unsurları nelerdir?” soruları çerçevesinde “Eleştirel Düşünün!” metni kodlayarak okuma yöntemiyle analiz edilerek tartışmaya açılacaktır. Süre: 1,5 saat	“Çocuk” ve “Çocukluk” Algısı Açıklama: Günümüzde ve tarih boyunca toplumdaki “çocukluk” algısı üzerine tartışma yürütülecek bir atölye olacaktır. Süre: 2-2,5 saat
Gruplararası İletişim ve Ayrımcılık Açıklama: Ayrımcılık konusunun eğitim ortamlarında nasıl tartışmaya açılacağını örnekleyen bu derste, bir gazete haberi üzerinden toplumsal gruplararası ilişkilerin dinamikleri ve sonuçları tartışılacaktır. Süre: 1,5 saat	Çocuk Hakları Açıklama: Neden insan hakları varken çocuk haklarına ihtiyaç duyulmuştur? Çocuk hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne dair bilgi ve farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Süre: 2,5-3 saat
Öğretmen Roller Açıklama: Farklı eğitim yaklaşımları sergileyen öğretmen videolarının karşılaştırmalı olarak ele alınacağı bu atölyede, öğretmenlik mesleği üzerine birlikte düşünmek amaçlanmaktadır. Süre: 2,5 saat	Medya ve Çocuk Açıklama: Çocukların medyada yer alma düzeyi ve biçimlerinin çocuk haklarına uygun olup olmadığını; çocukların medyada ne kadar ve nasıl yer bulduklarının tartışıldığı bir oturumdur. Süre: 2,5-3 saat
Ders Kitaplarında İnsan Hakları Açıklama: Tarih Vakfı yürütücülüğünde bu yıl üçüncüsü gerçekleştirilen Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi kapsamında geliştirilen tarama ölçütlerinin tanıtılacağı bu atölyede, bu ölçütlere göre ders kitaplarından örnekler incelenecek ve tartışılacaktır. Süre: 2 saat	Öğrenen Lider Öğretmen Açıklama: Eğitim 3 modülden oluşuyor. ilkökul ve ortaokul öğretmenlerinin mesleki gelişimlerini desteklemek amacıyla tasarlanan modüller sırasıyla İletişim Becerileri, Sınıf Yönetimi ve Ölçme Değerlendirme modülleridir. Süre: 2 tam gün
Kaynaştırma Eğitimi – Güçlüklerle Baş Etme Açıklama: Kaynaştırma eğitiminin ne anlama geldiği, nasıl uygulandığı, uygulamada karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlarla baş etme başlıklarını içerir. Süre: 2-2,5 saat	Çözüm Odaklı İletişim Açıklama: Okul öncesi, ilkökul ve ortaokul öğretmenlerine yönelik olan eğitim sınıf içi etkin iletişim becerilerinin gelişmesine katkı sağlama amaçlı tasarlanmıştır. Eğitim grup çalışmaları şeklindedir. Süre: 1 tam gün
Demokratik Okullar Üzerine Açıklama: “Demokratik Okullar” hakkında yapılan belgeselin izlenmesi ve üzerine demokratik okulların işleyişi, ilkeleri ve uygulanabilirliği üzerine söyleşi ve tartışma yapılmasını içerir. Süre: 2-2,5 saat	Öğretmenlerden gelen talep: Yaratıcı Drama Açıklama: Öğretmenlerin yaratıcı drama ile tanışmasını sağlayan bu atölyede öğretmenler sınıflarında da uygulanabilir iletişim konulu etkinlikler/oyunlar deneyimlerler. Süre: 2-2,5 saat

onlardan konu taleplerini almaya çalıştık. Önceki sayfadaki tabloda öğretmenlerle eğitim çalışmaları yapan kurumlarla işbirliğinde gerçekleştirmeyi önerdiğimiz konu önerilerini bulabilirsiniz. Maalesef eğitimdeki isteklilik, gündelik yaşam koşturması içinde kolayca kaybolduğu için, öğretmenlerin tercihlerini alma süreci o kadar uzun sürdü ki, bütün çalışmaları hizmet içi eğitim dönemine bırakmak en mantıklı çözüm oldu. Biz işletemedik ama, destekçi bir okul yönetimi ile bu yöntem işleyebilir. Yarıyıl içinde birkaç defa, öğretmenlerin ihtiyaç duyduğu konularda bilgilenme ve tartışma ortamı yaratılması çok zor değil. Ufak girişimlerle karşılıksız uzman desteği de bulunabilir; öğretmenlerin içinde çeşitli konularda uzman olanlar olabilir; hatta etkin materyaller bulunur, iyi bir kolaylaştırıcılık yapılırsa herhangi bir uzmanlığa bile gerek olmayabilir. Okul koşturması –ve merkezi yapılanma sistemi- öğretmenlerin odağını o kadar daraltıyor ki, kendi yaptıkları iş üzerine düşünmek, konuşacak, paylaşacak her alan çok büyük önem taşıyor. Hizmet içi eğitim de bunlardan biri aslında. Çok verimli geçebilecek, yenilenmeye ve değerlendirmeye çok uygun bir süreken çok atıl kalıyor maalesef. Biz her iki (2013-2014 eğitim yılı sonu ve 2014-2015 eğitim yılı başı) hizmet içi eğitim dönemini de kullanmaya çalıştık. Hatta ilki için, yoğun bir program hazırlamıştık ama son dakikada ilçeden gelen eğitim ile programı değiştirmek zorunda kaldık. Hizmet içi eğitim dönemlerinin zorluğu da bu, bomboş görünürken birden doluveriyor! Bu nedenle eğitimleri esnek tutmakta yarar var.

İlk hizmet içi eğitimde, birlikte geçirdiğimiz iki yarıyılın değerlendirmesi yaptıktan sonra drama, eleştirel düşünme ve okulda katılımcı uygulamalara dair iyi örnekler konulu üç atölye yaptık. Drama atölyesi, öğretmenlerin en çok istediği çalışmaydı ve buna dahil olmaktan çok mutlu oldular. Drama atölyesine zaman zaman okul çalışanlarının da katılmış olması paylaşımı artırdı. Daha da önemlisi, okulda eksik olan olumlu iletişim ortamının oluşmasına katkıda bulundu. Eleştirel düşünme ve iyi örnekler atölyeleriyle, yine öğretmenleri kendi okulları ve kendi tutumları üzerine düşünmeye yönlendirip katılımcılığa dair becerilerini artırmayı amaçladık. Ve tabii, bir kez daha, istekliliklerini de!

İkinci hizmet içi eğitim ise, çok daha kısa, öğretmenlere çok net olarak onlardan yapmalarını istediğimiz çalışmaları paylaştığımız sınıf içi katılım etkinliği oldu. Bu etkinliğin detaylarını çocuklarla çalışmaları anlattığımız kısımda bulacaksınız.

Eğitilmelere ve atölyelere katılımı asla zorunlu tutmadık, ama teşvik etmeye çalıştık. Öğretmenlerin katılımı çok düzenli olmadı; sürecin başından sonuna katılanlar olduğu gibi, hiç gelmeyenler ve geç gelip erken gidenler de oldu. Düzenli katılanlar, istekliliği en fazla olan ve son yarıyıldaki da yoğun olarak birlikte çalıştığımız öğretmenler oldular.

Bilgilenme/ danışma / değerlendirme toplantıları

Öğretmenlerle sık sık toplantılar yapmak, özellikle uygulamalar onların aracılığıyla yapılmıyorsa konuya yakın kalmaları için çok önemli. Biz öğretmenlerin uygulamalara katılımını sağlayamadığımız dönemde, müdür yardımcısı, 3-4

öğretmen ve rehber öğretmenlerle her hafta çok kısa (teneffüs arası) ama düzenli toplantılar yaptık. Çünkü okulda çocuklarla çok yoğun bir çalışma sürüyordu; okul müdürüyle onay süreci açısından sık sık görüşüyorduk ama işin içeriğine dair destek alamıyorduk. Bu desteği sağlamak için hem rehber öğretmenlerle daha sıkı bir ilişki kurduk, hem de öğretmenlerin görüşlerini bu kısa toplantılarla almaya çalıştık. Bu süreç, öğretmenlerin yapılan çalışmalar hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamanın yanı sıra, bizim de daha sağlam bir şekilde ilerlememizi sağladı.

Kapsamlı bir değerlendirme toplantısını ikinci yarıyılın sonunda yaptık. Yıl sonu değerlendirmesi gibi görülebilecek bu toplantı önemliydi, çünkü bir sonraki yarıyıl öğretmenlerin daha fazla dahil olmasını sağlama hedefimiz vardı. Bu toplantı bu konuda nasıl bir yol izlememiz, nasıl hazırlık yapmamız gerektiğini gösterdi. Bir kez daha öğretmenlerin taleplerini ve ihtiyaçlarını alarak çalışmaları buna göre planladık. Onların bu planlamada yer almak istemediği, ama onlar için planlanmış çalışmalarda yer alabilecekleri net olarak ortaya çıkmış oldu. Biz de katılımın sadece çocuklar için değil, yetişkinler için de bir süreç ve gönüllülük işi olduğunu bir kez daha görmüş olduk.

Öğretmenleri Hazırlamak için KENDİMİZE NOTLAR

- Sorumluluk almaları için ⇒ birlikte planla, olmuyorsa bilgilendirme-danışma toplantıları yap
- Ne kadar dahil olacaklarına karar verebilmeleri için ⇒ işleri, etkinlikleri net biçimde tanımla, tüm öğretmenlerle paylaş
- Düşünceleri, konuşmaları, tartışmaları için ⇒ katılımıcılık için güçlenme eğitimleri/atölyeleri uygula
- Katılım olanaklarını artırmak için ⇒ programı esnek biçimde planla
- Deneyimlemeleri için ⇒ katılımcı uygulamalarda rol almalarını destekle
- Sahiplenmeleri için ⇒ toplantıları yap
- Katılabilmeleri için ⇒ vazgeçme

ÖĞRETMEN GÜÇLENME PROGRAMI

1. AŞAMA:

Konu: Katılım, Çocuk hakkı olarak katılım, Okulda Çocuk Katılımı

Süre: 1 tam gün / 10:00-16:30

Hedefler:

- “Katılım” kavramı üzerine düşünme ve tartışma
- Bir hak olarak çocuk katılımı ve katılım meselesini anlamayı kolaylaştıran katılım merdiveni hakkında bilgi sahibi olma
- Okulda çocuk katılımı ile ilgili yapılabileceklerle ilişkin farkındalık kazanma ve görüş geliştirme

Özet: Katılımın ne olduğunu konuştuktan sonra çocuk katılımına odaklandık. El Kitabı’nda yer alan bilgilerden yararlanarak katılımın bir hak olarak içeriğinden ve ilkelerinden bahsedip, öğretmenlere 8 ayrı fotoğraf verdik ve bunları katılım merdivenine³³ yerleştirmelerini istedik. Bu etkinlik, çocuk katılımının yaşama geçirilmesi üzerine konuşmamızı sağladı. Ardından EMO’da katılımı artırmak için öğretmenlerin ve idarecilerin neler yaptığını ve yapabileceğini konuştuk. “Demokratik Okul Nasıl Olur” etkinliğinde çocukların ifade ettiği görüşlerden bazılarını büyük kartonlara yazdık ve öğretmenlere, “öğrencileriniz size bu görüşlerle gelseler ne yanıt verirsiniz?” diye sorduk. Böylece öğretmenler okulda katılımın önündeki engeller üzerine birlikte düşündüler ve nasıl aşılabileceğine dair önerilerini tartıştılar.

2. AŞAMA:

Konu: Yaratıcı Drama, Eleştirel Düşünme, Katılımcı Okul Uygulama Örnekleri

Süre: 2-2,5 saatlik 3 farklı günde 3 atölye

Hedefler:

- Yaratıcı Drama tekniği ile öğretmenler arasında olumlu iletişimi geliştirme
- Eleştirel Düşünme konusunda beceri kazandırma
- Dünyadan ve Türkiye’den okullardaki farklı çocuk katılımı uygulama örnekleri ile tanışma ve kendi okulları için görüş ve isteklilik geliştirme

Özet: Yaratıcı drama etkinliği, öğretmenlerin talep ettiği bir atölyeydi. Çağdaş Drama Derneği’nden destek aldığımız atölyede farklı egzersizlerle öğretmenler arasında iletişimi güçlendirecek etkinlikler yapıldı.

Eleştirel düşünme etkinliğinde, eleştirel düşünmeyi kolaylaştıracak çeşitli becerileri konuştuktan sonra özellikle soru sorma tipleri üzerine yoğunlaştık. Bunların çocuklarla yürütülen çalışmalara ya da ders içeriklerine nasıl dahil edilebileceği üzerinde durduk.

Farklı katılım uygulamalarını değerlendirdiğimiz son oturumda dünyadan örnekleri sunum yoluyla, Türkiye’den örnekleri ise uygulama sahiplerini online ortamda öğretmenlerle buluşturarak paylaştık; bilgi ve deneyim aktarımı yapılmasını sağladık.

³³ Katılım merdiveni hakkında bilgi ve görselleri proje yayınlarından Durum Analizi Raporu (Tüzün ve Sarıışık, 2015) ve raporun çocuklar için olma uyarlamasında (Akboğa, 2015) bulabilirsiniz.

Çalışanlar

Okul personeli, güvenlik ve temizlik – destek elemanları, çocuklarla birebir ve diğer yetişkin paydaşlardan daha farklı ilişkiler kuran kişiler. Gözlemlerimize dayanarak bu ilişkinin daha az hiyerarşik olduğunu söylemek mümkün. Ayrıca okulda yapılan her çalışma onların yaşamını, işlerini ve okul yönetimiyle muhatap olma durumlarını doğrudan etkiliyor. Bu yüzden okul çalışanlarını da sürecin bir parçası haline getirmek önemli. En azından ihtiyaçlarını öğrenmek için toplu ya da birebir görüşmeler yapmak, çalışmalarını aktararak görüşlerini almak, süreç içinde bunu tekrarlamak kolayca yapılabilir. Bu olumlu iletişim ve güven ortamı, öğrenciler ya da öğretmenlerle sorun yaşadıklarında çözüm üretilmesini de kolaylaştıracaktır.

Veliler

Var olan sistemde tüm paydaşlar arasında okul yönetimine katılım olanağı en yüksek olan grup veliler. Okul yapısı içinde ayrı bir örgütlenmeleri var ve okul aile birliği adını alan bu örgütlenme, para toplama ve harcama yetkisine sahip olduğu için önemli bir güce de sahip. Ayrıca veliler, okul eğitiminin tamamlayıcısı olmak bakımından da önem taşıyorlar. Özellikle katılımçılık söz konusu olduğunda, bunun çocukların tüm hayatına yaygınlaşması, ev içinde de çocukların katılım haklarının desteklenmesi, hakkın gerçek anlamda hayata geçmesi açısından önemli. O yüzden velilerin yapılan çalışmalara dahil olması hem kendilerinin okuldaki katılımlarını hem de çocukların okul ve ev içi katılımlarını güçlendirmeye hizmet ediyor.

Velilerle de işe tanışmayla başlamak anlamlı. Eğer etkin çalışan bir okul aile birliği varsa, tüm ilişkileri onların üzerinden yürütmek en etkili ve katılımcı çözüm olur. Ama bizim örneğimizde olduğu gibi, okul aile birliği sadece kağıt üzerinde varsa, o durumda rehber öğretmenlerin desteği ile davet edilen velilerle bir tanışma toplantısı düzenlemek gerekir. Her durumda, olabildiğince çok veliye ulaşabilmek için tanışma toplantısının farklı gün ve saatlerde birden fazla defa yapılması iyi olacaktır. Bizim için tanışmanın amacı, sadece bilgi vermek değil, gönüllü velileri de işin içine dahil edebilmektir. Dolayısıyla toplantılarda bunu talep ettik, “gelin birlikte çalışalım” dedik. Okul aile birliği olsa, o ekiple daha sıkı ilişki içinde olmayı tercih ederdik elbette.

Toplamda 64 velinin katıldığı üç ayrı tanışma toplantısının sonunda 10 gönüllü velimiz oldu. Gönüllü velilerle birkaç hafta üst üste toplanarak, bu çalışma kapsamında velilerle neler yapılabileceğini, nasıl yapılabileceğini tartıştık. Diğer tüm paydaşlar gibi veliler de o kadar dağılmış durumdaydılar ki, çocuk katılımı konusunda güçlenmeden önce bir araya gelmelerini sağlayacak fırsatlar yaratmayı ve 2014-2015 yılı başında okul aile birliği seçimleri yapabilecek istekliliğe ulaşmalarını hedefledik. Gönüllü velilerimizle birlikte iki çözüm geliştirdik: Velilerin ihtiyacına uygun seminerler düzenlemek ve velilerin birlikte hareket etmesini sağlayacak kermes gibi etkinlikler planlamak.

Gerçekleştirdiğimiz tek seminer, veliler kendilerini güçsüz hissettikleri ve acil olarak bilgilenecek istedikleri güvenli internet kullanımı üzerine oldu. ÇOÇA'Nın bir uzmanı ve gönüllüsü tarafından yürütülen ve 19 velinin katıldığı seminerde,

öğrencilerin sosyal medya araçları üzerinden uğradıkları akran zorbalığı konusunda neler yapabileceklerini, daha güvenli kullanım için çocuklarına nasıl destek olabileceklerini konuştuk. Velilerle seminerde konuşulan konuları ve sosyal ağlara ilişkin güvenli paylaşım ile ilgili bilgileri içeren bir de küçük kılavuz paylaştık. Maalesef, seminer için başka konular da istendiği halde, zamansal sorunlar nedeniyle daha fazla planlama yapılamadı. Kermes etkinliği de etkin bir okul aile birliği olmadığı için okul yönetimi tarafından desteklenmedi. Dolayısıyla, çalışmanın ilk iki yarıyılında, öğretmenler gibi velileri de etkin biçimde çalışmalara dahil edememiş olduk.

Bununla birlikte, öğretmenlerde olduğu gibi velileri de sürekli bilgilendirerek ilişkileri sürdürmeye çalıştık. Çocuklarla yaptığımız her etkinliğe dair izin yazılarını hem sorumluluk gereği hem de bilgilendirme amaçlı olarak kullandık. İzin yazıları, velilerin imzasını içerdiği için, bilgilerin veliye ulaşmasını sağlamanın en etkin yolu. Kağıtları çocuklar imzalamadığı sürece elbette! Çalışmalara etkin biçimde katılan çocukların velileri bizimle tanıştılar, karşılıklı değerlendirmelerde bulunduk. Velilerle daha planlı ve yoğun bir ilişki kurduğumuz süreç 2014-2015 döneminde, yani projenin sonunda olabildi. Yeni eğitim öğretim yılı başında okul aile birliği seçimi yapıldı. Bundan önce biz, yeni gelen 5. sınıfların velileriyle bir toplantı yaparak onlara da çalışmalar hakkında bilgi verdik. Ortaokullarda veliler, çocukları 5 ve 6. sınıftayken daha aktif oluyor, 7'den itibaren uzaklaşıyorlar. Muhtemelen, çocuklar büyüdükçe ebeveynlerini okulda daha az görmek istedikleri ve velilerin de çocuklar üzerindeki korumacılıkları giderek azaldığı için böyle bir sonuç çıkıyor ortaya. O yüzden yeni gelen velileri sürecin bir parçası yapmaya çalışmak önem taşıyor.

Velilerle çalışmanın en başında yapmayı planladığımız farkındalık eğitimini ancak son dönemde, okul aile birliği seçiminin ardından ve onların katkısıyla davet ettiğimiz velilerle gerçekleştirdik. Bir günlük olarak düşündüğümüz eğitimi, velilerin bir bütün günlerini ayırması mümkün olmadığı için ikiye saatlik 3 haftalık eğitime çevirdik. Yukarıda söylediğimiz gerekçeyle eğitime 5 ve 6. sınıf velilerini davet ettik, okul aile birliği yönetimi de katıldı. 20 kişinin katıldığı eğitimde

velilerle çocuk hakları, çocukla olumlu iletişim kurma, evde ve okulda çocuk katılımı konularını ele aldık. Velhasıl, okulda çalışma dönemimizi tamamlarken de olsa, veliler, katılımcı okul uygulamalarına olabildiğince hazır hale gelmiş oldular. Bu arada sonraki başlık altında bahsedeceğimiz gibi, süreç içinde çocukların da dahil olduğu birkaç katılımcı uygulama deneyimleri olmadı değil! Ama bunlar velilerden çok çocuklar için önemli deneyimler oldular. Çünkü onlar daha hazır!d!

Velileri Hazırlamak için KENDİMİZE NOTLAR

- Okulun bir katılım alanı haline gelmesi için ⇒ ihtiyaca uygun seminerler düzenle
- Birlikte hareket etmeyi deneyimlemeleri için ⇒ kermes gibi etkinlikleri çocukların ve öğretmenlerin de katılımına aç
- Bilgilenmeleri, dahil olmaları için ⇒ hazırla
Güçlenmeleri için ⇒ iş paylaş, sorumluluk ver

“SÖZÜMÜ DİNLE” EBEVEYNLER İÇİN ÇOCUK KATILIMI PROGRAMI

Konu: Çocuk Hakları, Çocuklarla İletişim, Ailede ve Okulda Çocuk Katılımı
Süre: 2 şer saatlik 3 oturum (her oturum başka bir haftada)

Hedefler:

- Çocuk hakları ve Çocuk Hakları Sözleşmesi konusunda bilgi ve farkındalık artırma
- Çocuk katılımı üzerine konuşma ve bilgi sahibi olma
- Çocuklarla daha katılımcı bir iletişim dili üzerine düşünme, tartışma ve bilgi sahibi olma
- Ailede çocuk katılımını sağlamada ebeveynin rolü üzerine düşünme ve görüş geliştirme
- Okulda bir paydaş olarak velilerin çocuk katılımı sağlanmasındaki rolü üzerine bilgi sahibi olma ve görüş geliştirme

Özet:

1. Oturum: Tanışma ve Çocuk Hakları: Çocuk Hakları Sözleşmesi animasyon filmi izledik ve üzerine konuştuk. Katılan veliler bu filmi izledikten sonra çocuklarına bir mektup yazsalar neler yazacaklarını düşündüler ve paylaştılar. Daha önce benzer bir etkinlik çocuklarla da yapılmıştı. Çocukların mektuplarında öne çıkan noktaları kendilerinin gündeme getirdikleri noktalarla karşılaştırarak değerlendirdiler.

2. Oturum: Çocuk katılımı ve Çocuklarla İletişim: “Katılıyorum-katılmıyorum” isimli görüş geliştirme etkinliği ile anne babaların çocukları için en iyisini bilip bilemeyeceği üzerine konuştuk. Çocukları dinleme ve sınır koyma üzerine küçük grup çalışmaları yaptık ve çocuğun katılım hakkının diğer çocuk hakları ile ilişkisini kurduk.

3. Oturum: Ailede ve Okulda karar verme süreçlerinde çocuk katılımı: “Kim karar Vermeli?” isimli etkinlik ile ailede ve okuldaki karar verme süreçlerinde çocuk ve yetişkinlerin katılımını tartıştık. Çocuk katılımı ve ile çocuğun gelişim halindeki yetenekleri arasındaki ilişki, her yaş düzeyinde çocuk katılımının önemi ve nasıl yapılabileceği üzerinde durduk. Okulda çocuk katılımı için öngörülen yapı ve alanların bilgisini vererek velilerin bu konuda neler yapabileceğini tartıştık.

ÇOCUKLARA NASIL SINIR KUYABİLİRİZ?

* Çocuklarla ortak karar alıp becerim ve onların isteklerini göz önünde tutarak kararlar almalıyız.

* Çocuk kararlarına saygı göstermeli. Ananın kararları da saygı göstermeli.

* Çocuğun kararını ailesiyle tartışarak karar almalıyız. Her kararın bir sonucu vardır. Bu sonuçları düşünmeliyiz.

* Her kararın bir sonucu vardır. Bu sonuçları düşünmeliyiz.

* Her kararın bir sonucu vardır. Bu sonuçları düşünmeliyiz.

ÇOCUKLARI DİNLERKEN NELERE DİKKAT EDELİM?

- Göz teması. Sözsözün tesnetme

- C. Konuşurken ilgilenmek. Başka şeylerle

- Göz teması dinlemek. Konsantrasyon

- Sen dili kullanmamak. Objektif

- Problemın nedenleri. Empati

MARAL "dinlemek... yargılanarak"

Fikirlerine saygı duyulmak

ÇOCUKLAR BİZİ NE ZAMAN DİNLEMEZ?

1) Sınırlar koyulmaz veya sınırlar belirsizdir.

2) Sınırlar Baba gibi fikirlerine saygı göstermez.

3) Çok Boyutlu ile bir amaçla değil zaman.

4) Anne Baba olarak onları dinlemez.

5) Ergenlik döneminde. Kişilik bulma zamanı.

6) Halkın ve kişisine saygı duyulmaz.

7) İletişim kopuklukları. Özel hayatı yapmadığı zaman.

8) İletişim kopuklukları. Özel hayatı yapmadığı zaman.

9) İletişim kopuklukları. Özel hayatı yapmadığı zaman.

c) Çocukları hazırlama

Çocukları hazırlamak için hem en kolay, hem en zor kısmı. En kolay, çünkü bizim örneğimizde olduğu gibi, bir değişim olabileceğine inanmasalar da çaba harcama konusunda daha istekli oluyorlar. Bir kısmı gerçekten daha idealist ya da hırslı olduğu için böyle oluyor, diğer kısmı ise derslerden kaçmak için bir fırsat olarak gördükleri için. Ama hepsi, farklı biçimlerde de olsa, harcanan emeğin farkında olarak bir karşılık veriyorlar, bir ilerleme gösteriyorlar.

Aynı zamanda çocukları hazırlamak en zor; çünkü çoğu, ders dışındaki herhangi bir çalışmayı öğrenme değil sadece eğlenme aracı olarak gördükleri için sıkıldıkları anda bırakıyorlar. Buna karşılık, şiddetli bir iletişim biçimi olarak kullanma gibi hiç de katılımcı olmayan alışkanlıklarını bırakmamakta ısrar ediyorlar. Dolayısıyla çocuklarla yaratıcı, dikkatli ve üzerine düşünme, sorgulama eyleminin odakta yer aldığı bir süreç geliştirmek gerekiyor ki, çalışmalar göstermelik katılım ya da hali hazırda aktif olan çocuklar için ego tatmini olarak sonuçlanmasın!

Çocukları hazırlamanın en kritik noktası, bütün çocukları içerecek bir planlama yapabilmek. Dolayısıyla çocuklarla hazırlık, onlar açısından gönüllü olmaktan çok yarı zorunlu bir süreç olarak görülebilir. Hatırlarsak, katılımın ilk aşaması bilgilenmektir. Çocuklar, neye gönüllü olacaklarına karar verebilmek için, yetişkinlerden daha fazla bilgilenmeye ihtiyaç duyabilirler. Bu nedenle hazırlığın tüm çocukları kapsayıcı biçimde planlanması gerekir.

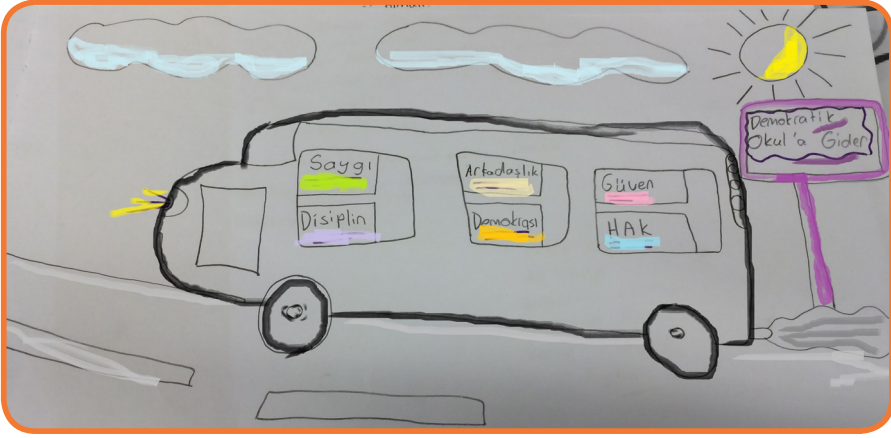
Biz, kendi hazırlık programımızı birbirini takip eden ve toplamda altı hafta süren üç ayrı etkinlik grubu üzerinden planladık ve 8. sınıflar hariç tüm okula (13 şube, yaklaşık 450 çocuk) uyguladık. 8. sınıfları dahil etmememizin nedeni, okul yönetiminin çocukların zamanlarını sınava hazırlanmak için kullanmalarını tercih etmesiydi. Etkinlikleri farklı dersleri alarak yaptığımız için iyi bir organizasyon gerekti; dersleri alıyor olmak çocukları ve öğretmenleri bazen sevindirdi, bazen rahatsız etti. Ayrıca bu kadar çok çocukla, katılımcı yöntemler kullanarak çalışmak, önemli bir insan emeği demektir. Dört kişilik çekirdek ekip olarak yanımızda gönüllülerimizden oluşan altı kişilik bir destek ekip vardı. Bu sayıları paylaşmamızın nedeni göz korkutmak değil, gerçekçi bir planlama yapılması gerektiğini hatırlatmak. Yukarıda belirttiğimiz gibi, taşın altına elini koyacak kaç yetişkin varsa, çalışma alanını ve ulaşılacak çocuk sayısını ona göre belirlemek ve alanı kademeli olarak genişletmek, tüm çocukları içermeye çalışıp eksik iş yapmaktan çok daha etkili olur. Genişleme sürecinde, akran eğitimi modelleri oluşturularak deneyimli çocuklardan destek almak da katılımcılığın yaygınlaşmasını kolaylaştırır ve güçlendirir. Akran eğitimi meselesiyle ilgili bir sonraki başlık altında örnekler bulacaksınız. Burada, çocuklarla hazırlık sürecinin altı haftalık programını paylaşıyoruz.

1) Tanışma – Tartışma: “Demokratik Okul Nasıl Olur?” Atölyesi

Çocuklarla ilk tanışmamız demokratik okulları konuştuğumuz bir atölye aracılığıyla oldu. Görsel Sanatlar öğretmeninin raporlu olmasından yararlanıp bu dersi kullanmak, hem bizim, hem okulun işine yaradı.

Atölye’yi geliştirirken birden çok amacımız vardı:

- Çocuklara planladığımız çalışmalarını anlatıp görüşlerini almak;
- “Demokratik okul” kavramından ne anladıklarını ortaya çıkarmak;
- EMO’ya dair görüşlerini almak ve ne kadar demokratik bulduklarını öğrenmek;
- Bütün bu bilgileri okulun yetişkin paydaşlarına yönelik olarak düzenleyeceğimiz toplantılarda yaygınlaştırmak; çocukların görüşlerini iletmesine aracı olmak, çocukları görünür kılmak.

Tek ders saatinde yürüttüğümüz bu etkinlik, hem okulu hem çocukları tanımamız için çok yararlı oldu. Çocukların ihtiyaçlarını ne kadar iyi tespit edebildikleri ve okulda neleri eksik gördükleri açıkça ortaya çıktı. Etkinliğin sonucunu şöyle özetlemek mümkün: Çocuklar EMO’da bulamadıkları her şeyin demokratik bir okulda olması gerektiğini ifade ettiler.

Çocuklara göre demokratik bir okulda şunlar olur:

- 1) Fiziksel ve teknolojik koşulları iyi olur (sınıfları ve tuvaleti temiz, kapıları düzgün açılıp kapanabilen, öğrenci dolapları, düzgün bir soyunma odası, çalışan projektörleri, bilgisayarları ve akıllı tahtaları olur...)
- 2) Kantinindeki yiyecekleri sağlıklı ve ucuz olur.
- 3) Çocukların kendi arasında ya da yetişkinlerle aralarında şiddet olmaz.
- 4) Öğretmenler çocuklar arasında çalışkan / tembel, yaramaz/ uslu ayrımı yapmaz.
- 5) Gezi, tiyatro, müzik ya da eğlenceli başka türlü sosyal etkinlikleri bol olur.
- 6) Ödev ve sınav sistemi çocuklara ve çocukların şartlarına uygun olur.
- 7) Telefon yasağı, yemek teneffüsü olmayışı, kıyafet ve diğer talepler gibi dilek ve şikayetlerini iletilebilecekleri ve dikkate alınacağını bildikleri düzenlemeler olur.
- 8) Sınıf başkanı ve okul meclisi atamayla değil seçimle belirlenir.

Çocukların bu saptamalarını hem düzenlediğimiz çalıştayda hem de öğretmenlerle ve velilerle yaptığımız tanışma toplantılarında paylaştık. Dolayısıyla katılımcı okul adına yaptığımız ilk iş, çocukların yetişkinlerle parça parça söyleyebildikleri ya da hiç söyleyemedikleri şeyleri, bir bütünlük içinde aktarmalarına aracı olmak oldu. Bu katılımcılığın ilk aşamalarında etkin bir yol olabilir. Yani çocuklarla küçük grup çalışması yaparak belli konularda görüş geliştirmeleri sağlanıp bu görüşleri yetişkinlere iletilebilir. Yetişkinlerin buna bir yanıt vermesi elbette ideal durumdur ama bunun olmadığı koşullarda çocuklara aktarımın kendisine dair geri bildirim vermek de yeterli olabilir.

Çocukların görüşlerini onların ulaşamayacağı kurum ve kişilere, değiştirmeden, dönüştürmeden aktarabiliyor muyum?

İkinci olarak bu saptamalar, hazırlıktan sonraki aşamada izleyeceğimiz yolu da göstermiş oldu. Çocuklar özellikle okulun fiziki koşullarından, sosyal etkinlikler yapılmamasından ve hiçbir taleplerinin karşılık bulmamasından rahatsız durumdaydılar. Katılımın ilgililik ilkesine göre bizim de uygulamaları bu ihtiyaçlar etrafında kurgulamamız gerekiyordu, öyle yaptık. İzleyen aşamadaki çalışma gruplarını, çocuklarla birlikte bu ihtiyaçlara göre geliştirdik.

Çocuklarla tanışmamızı sağlayan bu atölye bize aynı zamanda çocukların birlikte çalışma ve iletişim becerilerinin zayıf olduğunu, birlikte karar vermek yerine kendi fikirlerinin kabul edilmesi için uğraşmaya daha yatkın olduklarını ve maalesef fiziksel şiddete çok sık başvurduklarını gösterdi. İlk aşamalarda şu deneyimi sıklıkla yaşadık; sınıfa girdiğimizde bir heyecan havası ve "DOD gelmiş!" çığlıkları eşliğinde karşılamanın ardından dersin "boş" olduğu düşüncesiyle bu heyecanın hiç bitmemesi durumu! Biz ısrarla sakinleşmelerini bekler ve susmalarını rica ederken, çoğunlukla sınıfta şöyle bir tepki alıyorduk: "Bağırmazsan susmazlar abla!" Biz bağırmadıkça ve sınıf susmadıkça, "Ben bi gidip müdürü çağırayım" diyen kaç çocuğu sınıfın kapısından çevirdiğimizi hatırlamıyoruz. Yani çocuklar katılımcılık becerilerinden epey uzak oldukları gibi, bunun işe yarar bir şey olduğunu da düşünmüyorlardı. Velhasıl katılım ilkelerini biliyor olmak, uygulamaya geçmesine yetmiyordu. Bu yüzden bir yandan sabrımızı ve inancımızı zorladık; diğer yandan çocukları hazırlamak için ilk olarak bu tür becerilerin geliştirilmesine imkan vermeye çalıştık, güçlenme programını da buna göre oluşturduk.

“DEMOKRATİK OKUL NASIL OLUR?” ATÖLYESİ

Konu: Demokratik Okul ve İhtiyaçlar

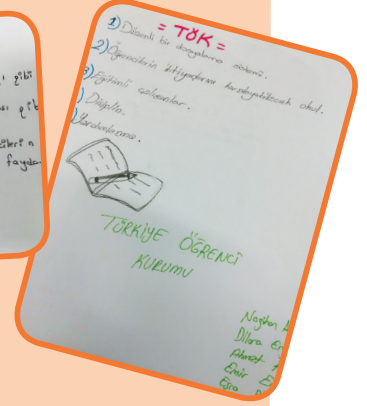
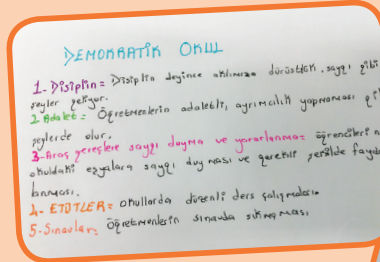
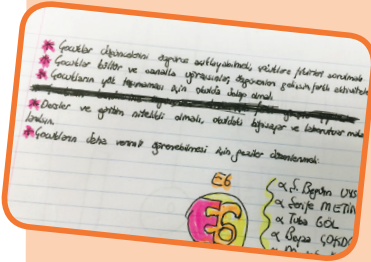
Süre: 1 ders saati

Hedefler:

- Öğrencilerin demokratik okulların nasıl olabileceğiyle ilgili görüş geliştirmelerini sağlamak
- Kendi okullarında demokratikleşmenin önündeki engelleri ortaya koymalarını ve çözüm için öneriler geliştirmelerini sağlamak

Yöntem: Küçük grup çalışması

Özet: Bu atölyede Demokratik okulun ne olduğuyla ilgili birkaç görüş aldıktan sonra, önlü arkalı 2 sırada oturan 4-6 öğrencinin grup oluşturarak, onlara göre “demokratik okulda olmazsa olmaz” 5 şeyi yazmalarını istedik. Bu 5 şeye birlikte tartışarak karar vermeleri gerektiğinin altını çizdik. Gruplar hazır olduğunda listelerini sınıfla paylaştılar. Görüşlerini yazılı olarak da aldık. Zaman kalırsa, çocuklardan taleplerine dair çözüm önerileri alınabilir. Hatta bir ders saati daha ayrılabilirse yine küçük gruplar halinde öneriler üzerine çalışmaları istenebilir.

“BENCE İNSAN HAKLARI” ETKİNLİĞİ

Konu: İnsan Hakları

Süre: 1 ders saati

Hedefler:

- Öğrencilerin İHEB ile tanışmasını sağlamak;
- İnsan hakları konuları konusunda farkındalık sağlamak
- İnsan hakları konusunda görüş geliştirecekleri ve kendilerini ifade edecekleri alan oluşturmak

Yöntem: Film izleme ve büyük grup tartışması

Özet: 10 Aralık İnsan Hakları haftası içerisinde yapılan etkinlikte; öğrencilere insan hakları ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi hakkında neler bildiklerini ve neler düşündüklerini sorduk. Ardından Bildirge'nin çocuk dostu animasyon filmi seyrettik.³⁴ Aşağıdaki sorular etrafında sorgulama yapmalarını sağladık:

- Bu haklardan hangisini ya da hangilerini ilk kez duyduunuz?
- Sizi şaşırtan bir şey oldu mu?
- Bu haklarınızdan hangileri hayata geçiyor?
- Hangilerinin hayata geçmesinde sıkıntı yaşıyorsunuz?

Tartışmanın ardından Bence İnsan Hakları panosuna görüşlerini yazmalarını istedik. Panoyu okulda sergiledik.

34 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi animasyon filmi için: <http://www.cocukcalismalari.org/hakkimizda/videoalar/>

2) Hakları konuşma: “Bence İnsan Hakları” Etkinliği

Çocuklarla bir araya geldiğimiz ikinci etkinlikte çocukların haklar konusundaki farkındalıklarını görmek amacıyla bunun üzerine konuşmak istedik. 10 Aralık İnsan Hakları günü, iyi bir vesile oldu. Sınıfları çok amaçlı salonda bir araya getirip ÇOÇA'nın İnsan Hakları Evrensel Beyannameşi Animasyonu'nu izleyerek çocukların hakları üzerine konuşmasını, tartışmasını sağladık. Etkinliğin sonunda, hem çocukların üzerine düşünmesini kolaylaştırmak hem de kalıcı bir ürün çıkarmak için birlikte bir pano hazırladık. Panolar birkaç hafta koridorda asılı kaldı.

Etkinlikler sonunda, çocukların yaptıkları üzerine düşünmesini kolaylaştıracak farklı yöntemlerle çocukların görüş geliştirmesini ve paylaşmasını destekliyor muyum?

3) 4 Haftalık Güçlenme Programı: Katılmaya Hazırım!

Bahsettiğimiz gibi, demokratik okul etkinliği bize çocuklar arasında fiziksel ve sözel şiddetin çok yoğun olduğunu, iletişim becerilerinin ve grup dinamiklerinin artması gerektiğini gösterdi. Bir aylık sürede 8. sınıflar hariç tüm çocuklarla uyguladığımız bu 4 haftalık ve 7 derslik etkinliklerle, hem çocukların katılımçılık becerinin artırmaya çalışmış, hem de çocukları bizimle çalışmaya alıştırmış ve sonraki çalışmalar için gönüllü olup olmamaya karar vermelerini kolaylaştırmış olduk. Çünkü elbette birer derste yukarıda saydığımız büyük sorunları gidermek mümkün değildi. Ama en azından, bizimle çalışmak için nelere dikkat edeceklerini, nasıl yöntemlerle ne tür etkinlikler gerçekleştireceklerini görmüş oldular. Etkinliklerin yönergelerini 64 ve 65. sayfalarda bulacaksınız.

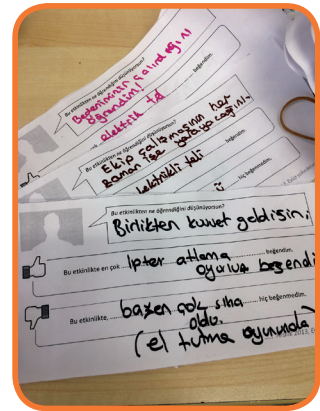
Bununla birlikte, grupla çalışma becerilerinde gerçekten ilerleme sağladık. Bu katılımcı uygulamalara geçebilmek için hayati önemdeydi. Aralarındaki çatışmaları, en azından biz yanlarındayken daha barışçıl yöntemlerle çözme çabasına girişmeye başladılar.

Etkinlikleri her hafta ayrı dersi alarak yaptık. Müdür ve öğretmenler, elbette ana dersleri kullanmamızı tercih etmediler. Dolayısıyla çocuklar zaman zaman “en sevdikleri” dersler yerine bizim etkinliklerimize katılmak zorunda kaldılar. Zorunda diyoruz çünkü sınıflara öğretmen yerine biz girdik etkinlikleri uygulamak için. Yani çocuklar mecburen bize tâbi oldular. İlk etkinlik için beden dersini aldık mesela. Çok hareketli ve eğlenceli bir etkinlik yapmamıza ve çok keyif almalarına rağmen, bazı çocuklar bunu hiç affetmedi ve bundan sonra yaptığımız hiçbir çalışmaya gönüllü olmadılar. Hatta “Ne biçim Dod’sunuz!” diyerek tepkilerini açıkça ifade ettiler. Haklıydılar, katılımdan, demokrasiden bahsedip onların fikrini almadan hayatlarında değişiklikler yapıyorduk! Bundan sonra beden dersini hiç almadık ama sırada müzik ve görsel sanatlar gibi sevilen dersler vardı yine de. Bu yüzden kalan etkinliklerde, ne yapacağımızı anlattıktan sonra en azından çocukları özgür bıraktık, istemeyen katılmadı ve etkinliği engellemek koşuluyla ne istiyorsa yapabildi.

Dersleri kullanmamızın bir başka olumsuz tarafı, çocukların hemen hepsinde böyle bir beklenti yaratmamız oldu. Neredeyse son aşamaya kadar, derslerini almamızı ya da onları dersten almamızı isteyen çocukları yanıtlamak durumunda kaldık. Okullardaki zaman sıkıntısı, katılımcı uygulamalar önündeki en büyük engel. Dersleri kullanmak zaten çoğu zaman mümkün olmadığı gibi, iyi de değil. Çocukların katılımcılığı sıkıldıkları şeylerden kaçmaları için bir araç olarak görmelerine neden olabilir. Bunu engellemek şart ama, çocuklarla çalışacak başka zaman olmayınca dersleri almak da tek çare oluyor. O yüzden bir takım hedefleri, farklı ders içerikleriyle eşleştirip dersleri kullanarak ama dersi de almamış olarak etkinlikleri yürütmek mümkün olabilir. Etkinlikler için ayrı zaman bulunsa bile, pekişmeyi sağlayacağı için bu anlamlı bir çaba olacaktır.

Zamanla ilgili sorun etkinliklerin içerikleri için de söz konusu. Katılımcı yöntemlerle yapılan etkinlikler, her bir kişinin düşünmesini, konuşmasını, üretmesini hedeflediği için çoğu zaman planlanandan fazla zaman alıyor. Etkinliklerin en önemli aşaması olduğu halde sona kaldığı için zamansızlıktan en fazla etkilenen de değerlendirme kısımları oluyor. Değerlendirme, etkinlik boyunca olan bitenin üzerine düşünme sağladığı için öğrenmeyi en fazla güçlendiren aşama. Bu nedenle mümkün olduğu kadar hızlı ve kolay yöntemlerle çocukların değerlendirme yapmasını sağlamak önemli. Bu aynı zamanda bir alışkanlık da yaratacağı için, yaptıkları, ürettikleri her şeyi değerlendirmelerini de sağlayarak çocuklara sorgulayıcılık kazandıracaktır. (Yandaki görselde, İnsan Düşümü ve Elektrikli Tel etkinliğinde kullandığımız değerlendirme formunu görüyorsunuz.)

Çocukları Hazırlamak için KENDİMİZE NOTLAR

- Gerçekçi ve etkin planlama yapabilmek için ⇒ Okul hakkında görüşlerini, ihtiyaçlarını, önceliklerini öğren
- Katılımcılık konusunda bilgi ve becerilerinin gelişmesi için ⇒ Ders içi - ders dışı etkinlikler, atölyeler planla
- Olumlu iletişim kurabilmeleri için ⇒ Düşünmelerini, konuşmalarını, tartışmalarını sağla
- Sorgulamaları için ⇒ Bol bol soru sor
- Önemsendiklerini görmeleri için ⇒ Sorularına gerçekçi, mantıklı ve samimi yanıtlar ver
- Birlikte hareket etmeleri, birlikte karar almaları için ⇒ Grup çalışmalarına, işbirlikleri kurmalarına ağırlık ver
- Sorumluluk almalarını sağlamak için ⇒ İnisiyatif almalarını teşvik et
- Katılım algılarının güçlenmesi için ⇒ Okuldaki her alanı (boş dersler, önemli gün ve haftalar vb.) kullan
- Katılım algılarının güçlenmesi için ⇒ Ders içerikleriyle katılımcılık hedeflerini eşleştir
- Öğrenmeleri ve katılımlarının artması için ⇒ Farklı materyaller kullan
- Eğlenebilmeleri için ⇒ Etkinliklere, eğitsel oyunlara ağırlık ver
- Gönüllü olabilmeleri için ⇒ Yapılacak işlerle ilgili bilgilendir, karar vermeleri için yeterli süreyi tanı

ÖĞRENCİ GÜÇLENME PROGRAMI: KATILMAYA HAZIRIM!

1. HAFTA: İNSAN DÜĞÜMÜ VE ELEKTRİKLİ TEL

Konu: İletişim, Grup Çalışması, Sorun Çözme

Süre: 2 ders saati

Hedefler:

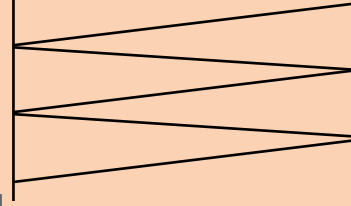
- İşbirliği yaparak çalışma ve grup dinamiği oluşturma
- Sorun tanımlama ve çözüm üretme
- Karşılıklı sorumlulukları farketme
- Grup kuralları belirleme

Yöntem: Küçük grup çalışması, strateji geliştirme

Özet: İki ders saatinde 'insan düğümü' ve 'elektrikli tel' isimli iki etkinlik yapıldı.

İnsan düğümü etkinliği için yaklaşık 15 öğrenciden oluşan gruplar kurduk ve herkesin omuzları birbirine değecek biçimde çember olmalarını istedik. Sonra çemberdeki tüm öğrenciler gözlerini kapayarak ve kollarını öne doğru uzatarak çemberin merkezine doğru ilerlediler. Bu sırada denk geldikleri arkadaşlarının ellerini tuttular. Tüm öğrencilerin ellerinin farklı öğrencilerin elleriyle tuttuğundan emin olduktan sonra gözlerini açtılar. Oluşan insan düğümünü ellerini hiç bırakmadan ve birbirlerine yardımcı olarak çözmelerini istedik.

Elektrikli tel etkinliğinde ise, yandaki gibi iki sabit arasına ip gererek aralarında çocukların geçebileceği kadar alan bırakılmış bir şekil oluşturduk. Hedef 15 kişilik grubun telin bir yanından diğer yanına geçmesiydi. Ama bunu yaparken her bir üçgenden belli sayıda kişinin geçebileceği, herhangi biri tele değdiği zaman tüm grubun baştan başlayacağı kurallarını koyduk. Etkinliği zorlaştırmak için bazı

çocukların el, ayak ve gözleri bağladık. Amaç, grubun önceliklerini belirleyip strateji geliştirerek herkesin telin diğer yanına geçmesini sağlamaktır.

2. HAFTA: BEN KİMİZ?

Konu: Ayrımcılık, Benzerliklerimiz, Farklılıklarımız

Süre: 1 ders saati

Hedefler:

- Kendimizin ve diğerlerinin bireyselliğinin farkına varma
- Başkalarıyla ortak yönlerimizi tanımlama
- Dayanışma ve saygıyı teşvik etme

Yöntem: Beyin fırtınası, grup tartışması

Özet: Bu etkinlikte her öğrenci kendisini tanıtmak için önemli bulduğu beş özelliğini çizdiği bir yıldızın beş köşesine yazdı; daha sonra sınıf içinde dolaşarak diğer arkadaşlarıyla ortak ve farklı yönlerini fark etti. Farklılıklar ve benzerliklerle beraber yaşama üzerine tartışmalar yapıldı.³⁵

³⁵ Etkinliğin aslı, Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu (2008) içinde yer almaktadır.

3. HAFTA: KONUŞURSAK ANLAŞABİLİRİZ

Konu: İletişim, Etkin İfade- Etkin Dinleme, Grup Çalışması

Süre: 2 ders saati

Hedefler:

- İletişim sorunlarını tespit edebilme
- İletişim sorunları çözüm üretebilme
- Etkin dinleme becerisi geliştirme
- Grup içi iletişim konusunda güçlenme

Yöntem: Bireysel çalışma, büyük grup tartışması, küçük grup çalışması

Özet: Öğrencilerin iletişim üzerine düşünebilmeleri için iki ayrı oyun oynadık. İlk oyunda iki ayrı geometrik şekli sözel olarak anlatarak çocuklara çizdirmeye çalıştık. İlk çizimde soru sorma hakları yoktu. İkinci çizimde anlamadıkları yerler için evet/hayır yanıtı verilebilecek sorular sordular. Bu deneyimin ardından iletişimin aktif dinlemeyle, soru ve yanıtla nasıl gelişebileceğini bunlar olmadığında nasıl engellendiğini konuştuk.

En küçük kağıt isimli ikinci oyunda çocukları 6-8 kişilik küçük gruplara ayırdık. Her gruba bir gazete sayfası ya da dosya kağıdı verdik ve kuralları açıkladık:

- Bütün grup üyeleri birbiriyle temas etmeli,
- Bütün grup üyeleri kağıtla temas etmeli,
- Bütün grup üyelerinin en az bir ayağı havada olmalı,
- Bu üçünü en küçük kağıt ile yapabilen kazanır.

Yönergeyi verirken el ele tutuşup yerdeki kağıda basarak da örnekleme çocukların kuralları dinleyip dinlemediğini göstermek açısından etkili oluyor. Amacımız, çocukların bu kuralları nasıl farklı yorumlayabildikleri üzerine konuşarak, iletişimin karşılıklı özen isteyen bir şey olduğunu göstermek oldu.

4. HAFTA: SÖZ KÜÇÜĞÜN

Konu: Çocuk Hakları

Süre: 2 ders saati

Yöntem: Kutu oyunu

Hedefler:

- İnsan hakları ve çocuk hakları konularında farkındalık kazanma
- Hakları ile gündelik yaşamda karşılaşılan sorunlar arasında ilişki kurma
- Hak temelli çözüm üretme konusunda güçlenme

Özet: İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi'nin hazırlamış olduğu Söz Küçüğün Çocuk Hakları Kutu Oyunu'nu dört kişilik gruplar kurarak tüm sınıflarda oynadık. Ardından, oyunda karşılaştıkları olaylara ve çözümlere dair görüşlerini sorarak değerlendirme yapmalarını ve tartışmalarını sağladık.

d) Hepsi

Hazırlık dönemi– bizim yaşadığımızın aksine- tüm paydaşları için ne kadar dengeli giderse o kadar hızlı ve sağlam bir dönüşüme destek olur. Yetişkinlerin, özellikle okul yönetimi ve öğretmenlerin meseleye bakışının çok çok kritik olduğunun tekrar altını çizmek isteriz. Çünkü tüm zorluklarına rağmen, çocukları hazırlamak yetişkinleri hazırlamaktan çok daha kolay. Dirençleri daha az, umutları daha yüksek. Ama riskleri daha fazla! Yetişkinlerin hazır olmadığı, bu anlamda güvenli olmayan bir katılım ortamı, zaten katılımcı olmayacağı gibi, en iyi ihtimalle çocukların sadece hayal kırıklığına uğramasına yol açar. Örneğin çocukların bir talebine okul müdürünün verdiği baştan savma bir karşılık, olumsuz ama açıklayıcı bir karşılıktan çok daha umutsuzluk verici oluyor çocuklar için.

Bu yüzden aman dikkat! Bilgi sahibi olmak önemli, zihinsel hazırlık önemli, okulda bu hazırlığa sahip kaç kişi olduğu daha da önemli! Katılım sürecinin buna göre planlanması tüm etkinlikleri, hem çocuklar hem işin içindeki yetişkinler için çok daha güvenli, etkili ve keyifli hale getirecektir.

Planlama nasıl yapılırsa yapılsın, daha önemli olan tek şey nasıl eylediğimiz, yani tutum ve davranışlarımız. Genel hedefimiz katılımcılık ilkelerinin içselleştirilmesi ve herkes için gündelik yaşamın bir parçası haline gelmesiye, katılımcılığı kolaylaştıran kişiler olarak bizlerin buna göre davranması; bu anlamda sadece çocuklar için değil, yetişkinler için de birer rol model olması gerekiyor. Kendi eylemliliğimiz üzerine düşünüyor, değerlendirme alıyor ve öz-değerlendirme yapıyor olmak tutum ve davranışlarımızı dönüştürmemizi kolaylaştırır diyerek son hatırlatmayı da yaptıktan sonra, artık katılımcılığı deneyimlemeye hazırız demektir.

Katılımcılığı Deneyimlemek ve Uygulamayı Öznelleştirmek

“Eskiden sadece siyaset geliyordu aklıma, sınıf başkanını seçmek... Şimdi içinde bulunduğumuz her şeyin demokrasiyle alakası olduğunu düşünüyorum.”

EMO'dan 8. sınıf öğrencisi

Bu başlık altına, EMO'da iki eğitim öğretim yarıyılı boyunca başta çocuklar olmak üzere tüm okul paydaşlarının katılımıyla planlanan ve uygulanan çalışmaları ve etkinlikleri bulacaksınız. Ortak özellikleri, okulun/paydaşların ihtiyaçlarından hareketle, katılımcılığın ilkelerini ve aşamalarını içerecek biçimde ve sadece gönüllü katılımcılarla planlanmış ve uygulanmış olmalarıdır. Dolayısıyla bu çalışmalara, ilk yarıyılın herkesi içeren hazırlık etkinliklerinin ardından, bizimle birlikte çalışmaya devam etmek isteyen çocuklar ve öğretmenler katılmıştır. Bu benzerlikler dışında ise her biri süre, içerik, yöntem, katılımcı sayısı ya da katılımcıların inisiyatif ve sorumluluk alma biçimleri açısından farklıdır. Katılımcılığın çeşitliliğini ve herkesin kendi okulunda yapabileceği, üretebileceği sayısız etkinlik / örnek / araç olduğunu göstermek için bu uygulamaları aktarmanın önemli olduğunu düşünüyoruz.

Yine bu nedenle, aktarımımızı yaparken hem hedef ve gereçlerimizden hem de yöntem ve materyallerimizden bahsetmeye çalıştık. Ayrıca bize göre başarılı olan ya da eksik kalan yerlerin altını da çizmek istedik. Deneyim aktarmanın, birbirimizden öğrenmenin daha hızlı yol almayı kolaylaştıracağını düşündük.

Daha önce söylediğimiz bir durumu da yeniden ifade etmekte yarar var. Hazırlık sürecini çocuklarla daha etkin, yetişkin paydaşlarla daha yavaş geçirdiğimiz için, katılımcı uygulamalar da özellikle çocuklara yönelik olarak ortaya çıktı. Projenin odağında zaten çocukların okuldaki süreçlere katılımını artırmak bulunuyordu. Okulun şartları da bunu güçlendirdi. Dolayısıyla katılımcı uygulamalar adı altında

paylaşacağımız etkinlikler çocukların okul yönetimine katılımını kolaylaştıran; yönetici ve öğretmenlerin ise buna desteğini içeren çalışmalar oldu. Çocukların dışında velilerin de okul yönetimine katılımının artmasına destek olduk ama, öğretmenler ve çalışanlar için aynı desteği sunamadığımızı itiraf etmemiz gerekiyor. Yine de okulda yaygınlaşan katılımcı kültürün, onlar için de daha olumlu bir çalışma ortamı yarattığı söyleyebiliriz.

Hazırlık sürecinden sonra amacımız, okulun kendi ihtiyaçlarına ve özelliklerine uygun katılımcı uygulamaları paydaşların inisiyatifiyle geliştirmesi, böylece bu proje tamamlanıp biz okuldan çekilmeden katılımcılığı öznelletirmesiydi. Bunun için iki yarıyla yayılan (2013-2014 bahar ve 2014-2015 güz dönemleri) süreçte, şu hedeflere yönelik olarak çalıştık:

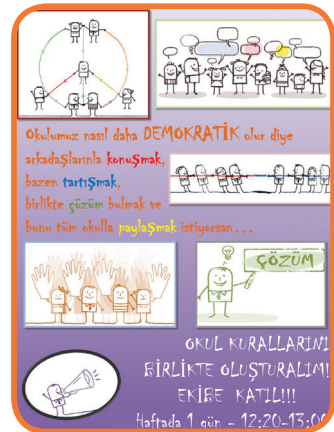
- Okula ve paydaşlarına uygun alternatif katılım araçları geliştirmek;
- Tanımlanmış katılım araçlarını güçlendirmek, etkinliğini artırmak;
- Katılımı okul kültürünün bir parçası haline getirmek için farklı uygulamalarla yaygınlaştırmak.

Aşağıda üç başlık altına bu hedeflere yönelik olarak yaptığımız çalışmaları bulacaksınız.

a) Alternatif katılım modeli: İhtiyaç temelli çalışma grupları

Öğrencilere yönelik çalışma grupları hazırlık aşamasından sonra gerçekleştirdiğimiz ilk ve bir yarıyıl boyunca süren en uzun etkinlik programı oldu. İşe bu çalışmayla başlamamız okuldaki iki temel durumdan kaynaklandı. Bir kere okulda, okul meclisi ya da öğrenci kulüpleri gibi çocukların katılım gösterebilecekleri ve bize çalışma alanı sunan herhangi bir yapı bulunmuyordu. Dolayısıyla bir yapı oluşturmak gerekliydi. İkincisi, hazırlık aşaması bize, çocukların okula dair pek çok farklı ihtiyacı olduğunu göstermişti. Bu ihtiyaçlar giderilmeden katılımdan bahsediyor olmak çocuklar için hiçbir anlam taşımayacaktı. Bu koşullara bizim, farklı araçlar yaratarak olabildiğince fazla sayıda çocuğu okulda aktif hale getirmeye yönelik isteğimiz de eklenince çalışma grupları fikri ortaya çıktı.

Çalışma gruplarını asıl olarak, çocuklarla ilk tanışma etkinliğimiz olan "Demokratik Okul Nasıl Olur?" çalışmasının sonucundan ürettik. Çocukların sorun olarak tanımladıkları şeylere yönelik olarak görüş ve öneri geliştirebileceklerini, sorunların giderilmesi için sorumluluk ve inisiyatif alabileceklerini düşündük. Buradan hareketle üç çalışma grubu oluştu: Okul Kuralları, Okul Güzelleştirme ve Sosyal Etkinlikler. Bunlara biz de özellikle yaygınlaştırma çalışmaları için önemseydiğimiz iki başlığı ekledik: Eğitici Şeyler ve DOD Tanıtım.

Okul Kuralları Ekibi, öğrencilerin diğer paydaşlarla birlikte okulun işleyiş kuralları konusunda söz sahibi olabilmesine yönelik araçlar geliştirmek ve uygulamak böylece okulun ortak kurallarını oluşturmak için çalıştı.

Okul Güzelleştirme Ekibi, paydaşların görüşlerini alarak okulun fiziki, teknolojik ve çevresel ihtiyaçlarını tespit etmek ve bunların geliştirilmesi için okul yönetimi, ilçe MEM ve farklı kuruluşlarla işbirliği içinde çözüm üretmek için çalıştı.

Sosyal Etkinlikler Ekibi, okul içinde ve dışında tüm çocukların katılabileceği sosyal etkinlikler düzenlemek amacıyla çalıştı.

Eğitici Şeyler, demokratik okullar ve çocuk hakları konusunda bilgilendirilerek, bu bilgileri farklı araçlar ve kanallar yoluyla arkadaşlarıyla paylaşmayı amaçladı. Bir akran öğrenme modeli denemesi oldu.

DOD Tanıtım Ekibi, okul genelinde ve DOD kapsamında yapılan çalışmaların düzenli olarak paylaşılmasını, farklı araçlar kullanarak ve tüm paydaşların ihtiyaçlarını gözeterek sağlamayı amaçladı. Tanıtım Ekibi, yapılan çalışmaların belgeselinin oluşturma sorumluluğunu da üstlendi. Belgesel sürecine ilişkin deneyimimizi sayfa 70'te bulabilirsiniz.

Hazırlık döneminin sonunda ortaya çıkan çalışma grupları fikrini okul yönetimiyle konuştuk öncelikle. Okulda ikili öğrenim yürüdüğü için çocukları zorunlu derslerinden almamız gerekecekti. Bunun yerine, öğlenci olan 5 ve 6. sınıfların seçmeli derslerini kullanarak, sabahçı ve öğlenci öğrencileri buluşturmak için elverişli bir ortam yarattık. Çocukların seçmeli ders programlarına uygun olarak çalışma gruplarını haftanın belli günlerine yerleştirdik. Böylece EMO'da, 2013-2014 bahar döneminde, 151 öğrencinin gönüllü olarak ve düzenli biçimde katıldığı, okulun işleyişine dahil olduğu, sorunlara somut çözüm ürettiği ve bunları okuldaki tüm paydaşlarla paylaştığı 13 haftalık çalışma grupları deneyimi gerçekleştirdi.

Bir Belgesel Macerası: “Katılım: Yalıtım gibi bir şey mi?”

“Belgeselimizde geçen seneden bu seneye yaptığımız çalışmaları gösterdik. Aslında bu belgesel çocuk ruhunun, çocuk zihninin neler yapacağını anlatıyor. Kısa olsa da içinde derin anlamlar taşıyan belgeselimiz tamamen çocuk ürünüdür”

Melike Beyza, Belgesel Ekibi, 14 y.

DOD Tanıtım, katılımcılarının beklentileri doğrultusunda üç gruba ayrılmıştı; sosyal medya, gazete ve belgesel ekibi. Belgesel ekibi işlerinin biraz daha zor ve uzun olacağını biliyordu en baştan beri. Dışardan bakanlara göre çok eğlenceliydi işimiz; elimizde kameralarla, makinelerle geziyorduk, oysa bir o kadar da ciddi bir iş yapıyorduk. Sorumluluğumuz büyüktü; tüm DOD’un hikayesini, kendi hikayemizi sizlere, bizi hiç tanımayanlara aktarmak.

İlk zamanlar ne belgesel nedir biliyorduk, ne kurgudan haberimiz vardı, ne de neyi nasıl anlatacağımızdan. Görsellerle bir hikaye anlatmayı nasıl başaracaktık? İlk dönemin sonuydu kamerayı ilk kez elimize aldığımızda, her şeyi çekmek istiyorduk. Ama ne yapacaktık bu çektiğimizle? Yeni bir okul yılına başlarken artık çalışmak için daha çok zamana ve iyi bir plana ihtiyacımız vardı. Bu plan belgeselimizin de senaryosunu ve akışını oluşturacaktı. Bu defa da kurgu bilen birine ihtiyacımız olduğunu fark ettik, öyle ya çektiğimiz videoların akışa göre sıralanması gerekiyordu. Berfu Abla bu sırada ekibimize katıldı.

Bir yandan röportajlarımızı ve çekimlerimizi yaparken bir yandan da kamera kullanmayı, röportaj yapmayı ve kurguyu öğreniyorduk. Çok çalışıyorduk, çok konuşuyorduk, çok tartışıyorduk. Hepimizin ortak isteği iyi bir iş çıkartmak ve neler yapabileceğimizi göstermekti. Umutsuzluğa kapıldığımız, “yok bu iş bitmeyecek” dediğimiz zamanlar da oldu, arkadaşlarımızın ve öğretmenlerimizin röportaj için peşinden koştuğumuz zamanlar da. Tabii bir de kendimizi anlatmak için metinlere ihtiyacımız vardı. Hepimiz nereyi anlatmak istediğimizi seçtik ve metinleri hazırladık. Ve bizi çok heyecandıran bir seslendirme süreci geçirdik.

Sona yaklaşırken Belgeselimiz için arkadaşlarımızdan yorum ve öneriler almayı atladığımızı farkettilik! DOD kapanış festivali iyi bir fırsattı. Festivalde tüm arkadaşlarımız gruplar halinde belgeseli izlediler, beğenenler neyi beğendiklerini, sıkılanlar neden sıkıldıklarını, neyin eksik olduğunu söylediler. Festival bitti, biz yine döndük çalışmaya, bizim daha çok işimiz vardı.

Bir de isim gerekiyordu bu belgesele. Bu proje katılımı ilgiliydi ya katılım nasıl bir şeydi derken... Bulduk ismi: “Katılım: Yalıtım Gibi bir Şey Mi?”

Artık bitti belgeselimiz. Biz kimiz merak eder ve daha yakından tanımak isterseniz belgeselimizi izleyin. İzlerken zaten fark edeceksiniz “bu belgeselin başrol oyuncusu öğrenciler”...

DOD Tanıtım Belgesel Ekibi

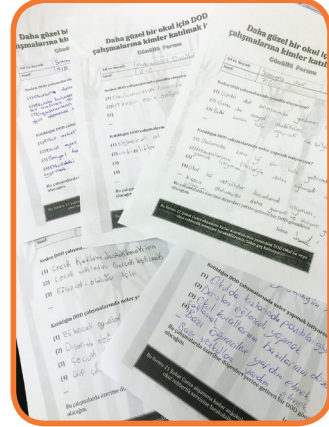
Başvuru süreci

Gerçek bir gönüllülük olabilmesi için başvuru sürecine iyi hazırlandık. Hem hiç bir çocuğun dışarda kalmamasını sağlamak, hem de çocukların sırf eğlence olsun diye gelmelerine engel olmak istedik. Yeterli bilgilendirme çok önemliydi. Bunun için, görsel anlatımı da kullanabilmek amacıyla bilgilendirici posterler hazırladık ve tüm sınıfları gezerek çalışma gruplarını, içeriğini ve nasıl bir başvuru süreci işleteceğimizi açıkladık. Bu arada 8. sınıflarla da ilk kez tanışmış, hem DOD'u tanıtmış hem de çalışma gruplarına davet etmiş olduk. Posterleri asarak bilgilendirme aşamasını canlı tuttuk. Elbette bir ofisimiz olması çocukların bizi bulmalarını, akıllarına takılanları sormalarını çok kolaylaştırdı.

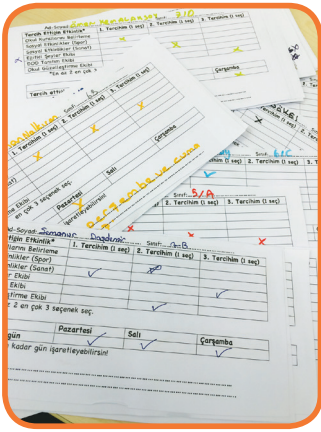

Gönüllü olan öğrencilerin Rehberlik Servisi'nden başvuru formu alıp, doldurup, imzalayıp aynı yere geri bırakmalarını istedik. Amacımız süreci biraz zorlaştırmak, öğrencilere sorumluluk vermek ve istekliliklerini ortaya çıkarmaktı. Nitekim başvuru formunda da neden katılmak istediklerini ve katılınca neler yapmayı planladıklarını sorduk. Ve formun bir eleme aracı olarak kullanılmayacağını açıkladık. Ayrıca formun altına imza atmalarını isteyerek çocuklara, hem onlara ve görüşlerine saygı duyduğumuzu hem de sorumluluk almalarını beklediğimizi göstermek istedik.

Başvuru formunu dolduran 169 öğrenciyi, tercihlerini yapabilmeleri için, çalışma gruplarını detaylı olarak tanıttığımız toplantıya çağırdık. Çocuklar, istasyon yöntemiyle, küçük gruplar halinde her bir çalışma grubunun kolaylaştırıcısından grubun hedeflerine ve yapması beklenen çalışmalara dair bilgi aldılar. Ardından bir tercih formu doldurarak, çalışma grubu önceliklerini ve gün tercihlerini ifade ettiler. Bu aşamada çocuklara seçmeli derslerin olduğu programlarını da hatırlattık. Böylece çocuklar gruplara girdiklerinde hangi seçmeli derslerini kaçırabileceklerini de görmüş oldular, tercihlerini buna göre yapabildiler.

Çocukları tercih ettikleri gün ve çalışma grubu önceliklerine göre, ama sınıf düzeyi ve cinsiyet dengesini de gözeterek gruplara yerleştireceğimizi açıkladık. Amacımız çeşitliliği içeren ve tüm okulu kapsayan kaynaşmış gruplar oluşturmaktır. Başvuranların büyük çoğunluğu 5. ve 6. sınıflardan (114 kişi) ve kız çocuklar (102 kişi) olduğu için dengeyi olabildiğince korumaya çalıştık. Bu nedenle bazı

çocuklar arkadaşlarından ayrılmaktan, bazıları 3. tercihine yerleşmekten mutsuz oldu, ama sürecin şeffaf olması kabullenmelerini ya da istemiyorlarsa gönüllükten vazgeçmelerini kolaylaştırdı. Bu tür gerekçelerle gruplarından ayrılan çocuklardan bazıları, DOD gönüllüsü olmayı sürdürdüler, başka çalışmalarda ya da ofiste bize destek oldular.

Tercihler yapıldığında, sosyal etkinliklere yoğun bir talep olduğu için oradan sanat ve spor etkinlikleri olmak üzere iki ayrı ekip oluşturularak, çalışma grubu sayısını altıya çıkarmış olduk. Başvuru sürecinin sonunda okul kuralları'nda 14, eğitici şeyler'de 22, spor etkinlikleri'nde 29, sanat etkinlikleri'nde 31, DOD tanıtım'da 26 ve okul güzelleştirme'de 29

olmak üzere toplam 151 çocuk DOD gönüllüsü oldu ve yaklaşık 120'si, dönem sonuna kadar aktif olarak çalışmalarda yer aldı.

SEVGİLİ DOD GÖNÜLLÜLERİ 😊

28 Şubat Cuma günü Çalışma Gruplarının Tanıtımına gelecek tercih yapanların önümüzdeki haftadan (10 Mart haftası) itibaren devam edeceği gruplar, bu grupların her hafta hangi gün ve saatte çalışma yapacağını aşağıdaki listede bulabilirsiniz.

- Çalışma grupları sınıf ve cinsiyet dengesi gözetilerek sizin yaptığınız tercihler doğrultusunda oluşturulmuştur.
- 7. ve 8. sınıfların okuldaki saatleri dışında kalan saatlerde DOD ofis/ Rehberlik Servisinden izin kağıdı alıp velisine imzalatıp 7 Mart Cuma gününe kadar teslim etmesi gerekmektedir.

DOD GÖNÜLLÜLERİ ÇALIŞMA GRUPLARI PROGRAMI

Pazartesi (12:20-13:00)	Salı (12:20-13:00)	Çarşamba (12:20-13:00)
Spor	Sanat	Okul Güzelleştirme
	DOD Tanıtım	Eğitici Şeyler
	Okul Kuralları	

Çalışma Grupları çalışmalarına önümüzdeki hafta (10-11-12 Mart) tarihlerinde başlayacaktır.

Sorularınız için DOD ofis bu hafta Salı-Çarş-Perş 10:30-14:00 arasında açık olacak.

Çalışmalar ve ürünler

Çalışma gruplarının hedefleri ve grup üye sayıları birbirinden farklı olduğu için, çalışma biçimleri, kullandıkları yöntemler ve ortaya çıkardıkları ürünler de birbirinden farklı oldu. Sadece ilk hafta tüm gruplar benzer etkinlikler yaptı. Grup üyeleri ilk hafta önce tanıştılar; sonra grubun yapacağı çalışmaların amaçları (beklentiler de denebilir) üzerine konuştular, ortaklaşmaya çalıştılar; ve son olarak yandaki görseli kullanarak bu çalışmalara dair istekliliklerini ve sonuca

ulaşmaya dair inançlarını değerlendirip ifade ettiler. Tüm dönem boyunca, gruplar bu merdivende bir aşağı bir yukarı hareket ettiler ama çok azı o merdivenden inme kararı aldı.

Bu kısımda çalışma gruplarının yürüttüğü yoğun çalışmalardan çıkardığımız ortak sonuçları gruplardan örneklerle paylaşıyoruz. Gruplardaki çalışmalar devam ederken yaşanan katılım deneyimlerinin detaylandırıldığı bir kaç hikayeyi de deneyim paylaşım kutularında bulacaksınız.

Her koşulda birlikte karar vermeye çalışmak...

Grupların hedefi ne olursa olsun, işin özü birlikte karar verebilmek! O yüzden ilk buluşmadan itibaren bunun denemelerine başlamak çok önemli. Çocuklar çoğu durumda sonuca odaklanıyor olabilirler. Ama ilk aşamada yavaş gitmek, neyi, neden, nasıl yapmak istediğimize birlikte karar vermeye zaman ayırmak gerekiyor. Gerçekten birlikte karar alabilmenin ne denli zor olduğunu ve uzun bir süreç gerektirdiğini hep beraber gördük. Bazı çocukların kendilerinin ifade edebilmesi zor, bazıları içinse diğerlerini dinlemek! İlk olarak kendilerini güvende hissedecekleri bir ortamın oluşması gerekiyor. Ardından kendilerine saygı duyulduğunu görmeleri. Ancak bundan sonra rahatça kendilerini ifade etmeye başlıyorlar. Bu süreç bazı çocuklar için 1-2 hafta bazıları için 7-8 hafta sürebiliyor. Ve bu süre bazı çocuklar için öğretici, bazıları içinse sıkıcı bir süreç olabiliyor:

“- Karar verme aşaması çok uzun. Geziye tüm dönemin sonunda gidebildik!

- Ama çok uzun değil aslında, Meclis’te (TBMM’yi kastediyor) bir karar alınıyor, aylar sürüyor.

- İyi de biz sadece geziye gittik!”

DOD Sanat Ekibi’nden iki öğrenci, 5. ve 6. sınıf

Sürecin yavaş ve sonucun kısa vadede görünmez olması çocukların sıkılmasına hatta bazen süreçten kopabilmelerine yol açıyor. Çocuklar farklı yaş gruplarından olunca risk daha da artabiliyor. Örneğin, büyük yaştakiler daha baskın olabiliyor, küçük yaştakiler daha yavaş karar verebiliyor. Böyle durumlarda kolaylaştırıcının, çocuklar adına karar vermekten kaçınarak, etkili öneriler sunması ve tekrar grup dinamiğini sağlaması önemli. Kararı sadece konuşarak değil farklı yöntemlerle ve oyunlarla almaya çalışmak işi kolaylaştırabilir. İlkeleri akıldan çıkarmamalı: Katılım eğlenceli bir şeydir! Bunun bir örneğini izleyen sayfadaki sanat grubu örneğinde göreceksiniz.

Birlikte kararlar ilgili önemli bir not da şu; eşit bir ilişki kurulduğu takdirde, yetişkin de grubun bir parçasıdır ve karar aşamasına çocuklarla eşit şartlarda katılabilir. Ama eğer kurduğunuz ilişkide hiyerarşinin bir şekilde devam ettiğini düşünüyorsanız – ki öğretmen öğrenci ilişkisinde bunu dönüştürmek çok kolay

DOD Sanat Grubu okul gezisini nereye yapacağına nasıl karar verdi?

DOD Sanat grubu olarak yapabileceğimiz öyle çok şey vardı ki! Öncelikle bir okul gezisi organize edelim dedik. Tabii işimiz çok zordu. Çünkü okuldaki tüm öğrencilere hitap etmemiz gerekiyordu. Bunu nasıl yapabiliriz? Herkesin görüşünü almak için bir anket uygulamak işe yarar diye düşündük. Gerçekten de öyle oldu. Sanat grubundaki herkes anketi uygulayıp getirdi. Öğrenciler en çok Vialand Oyun Parkı'na gitmek istemiş; ikinci olarak çeşitli tarihi eserleri ve sarayları yazmışlar; son olarak da çeşitli müzeleri seçmişlerdi. Sonraki buluşmamızda gezinin nereye yapılacağını belirleyecektik. Ama işler o kadar da kolay olmadı! Çünkü tercihler arasında en fazla oy alanı seçmek hiç de demokratik olmuyordu! Mutlaka azınlıkta kalan görüşleri de dikkate alarak seçim yapmalıydık. Ayrıca olanaklarımızı da dikkate almalıydık. Tartışma devam ederken bazı arkadaşlar bu işin içinden hiç çıkamayacağımızı söylediler. Diğerleri ise çeşitli çözüm önerileri sundu. Bunlardan biri, tüm seçeneklerin olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirmek oldu. Belki bu değerlendirmeyi yapıp; tüm okulla paylaşırsak; seçimimizin gerekçeleriyle ilgili hem en fazla sayıda kişiye geribildirim vermiş; hem de farklı görüşlere sahip çeşitli arkadaşlara hitap etmiş oluruz diye düşündük. Ortaya şöyle bir tablo çıktı:

OKUL GEZİSİ	OLUMLU YÖNLER	OLUMSUZ YÖNLER
Vialand	Çok eğlenceli!	Kalabalık, çok sıra var. Çok çok pahalı. Karambol, karışıklık olabilir. Tehlikeli olabilir. Korkanlar olabilir. Ailesi izin vermeyenler olabilir.
Tarihi eserler-saraylar	Bize ait yerler olduğu için güzel. Eski dönemleri merak ediyoruz.	Çoğuna daha önce gittik. Tekrar tekrar gitmek sıkıcı olur.
Müzeler	Daha önce gitmediğimiz bir müze eğlenceli olabilir. Mutlaka tarihle ilgili olmak zorunda değil. Bir şeyleri öğrenmemizi kolaylaştırabilir.	Ücretli olabilir; ailesi ödeyemeyenler olabilir.

Bu tablo yine kendi içimizde uzun tartışmalara neden oldu. Sonuçta okul gezisi için daha önceden hiç kimsenin gitmediği hem eğlenceli, hem de bir şeyler öğrenebileceğimiz bir yer belirlemenin en uygunu olacağını düşündük. Tabii müze gezisinin tüm öğrenciler için ücretsiz olması kaydıyla, çünkü geziler için bir kaynağımız yoktu. Bilgi Üniversitesi'nin Enerji Müzesi en yakın, ücretsiz ve ilgi çekici seçenek olarak belirlendi. Müze okula çok yakın olduğu halde sanat grubundaki öğrencilerin hiçbiri müzeyi görmemişti! Kararımızı ve gerekçelerini tüm okula duyurduk. Duyuru yaparken okul içindeki televizyonları ve DOD panosunu kullandık. Ama tabii ki duyurunun en etkili yolu her zamanki gibi kulaktan kulağa yayılan fısıltı gazetesi oldu!...

DOD Sanat Ekibi

olmayabilir- o zaman gerçekten süreci kolaylaştıran bir kişi olarak tarafsız bir yerde durarak başlamak; belki süreçte, çocukların da onayını alarak grup üyesi haline gelmek daha iyi bir fikirdir.

Ekip olma becerisi gösterince tüm zorluklar aşılr!

Çocuklar çoğu zaman, olumlu iletişim becerilerine sahip olmadıkları gibi, hem yaş özelliklerinin hem de rekabetçi ve hiyerarşik ortamın etkisiyle ekip olma becerilerine de sahip olmayabiliyorlar. Onların istekliliğini artıran şey çoğu zaman birlikte hareket etmek değil, bireysel olarak takdir görmek ya da sonuca en hızlı şekilde ulaşmak oluyor. Katılımcılığın ve birlikte karar alabilmenin önündeki en temel engellerden bir tanesi bu.

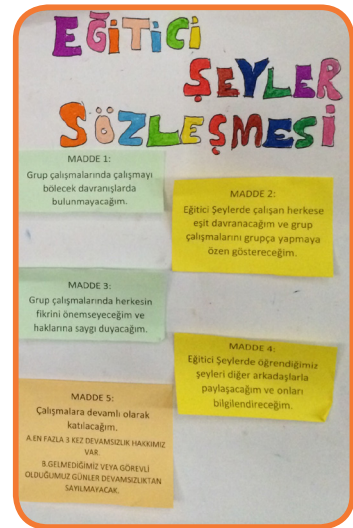
“Sınıfta kavga var, burada yok! Herkesin fikri alınıyor.”

Eğitici Şeyler Ekibinden bir öğrenci, 6. sınıf

Hazırlık aşamasında da bunun farkında olarak, bu konuda epey çalışma yapmıştık çocuklarla. İnsan düğümü, elektrikli tel gibi ekip çalışmasını güçlendiren, grup dinamiğini artıran çeşitli etkinlikleri, grubun ihtiyacına göre uygulamak mümkün.

Küçük grup çalışmaları, özellikle her sefer yeni gruplar oluşturuluyorsa, ekip olmayı güçlendiriyor. Aynı biçimde somut bir sorumluluk ya da görev verip grup olarak yerine getirmelerini beklemek de. Ancak özellikle birlikte grup kuralları oluşturmak, sürece yönelik olarak da çok işe yarıyor. Ezberden değil, gerçekten ihtiyaçlara yönelik kural belirlemekten bahsediyoruz.³⁶ Kural koyma aşamasında birbirlerini dinliyor; kurallara dair farklı görüşleri, ihtiyaçları duyuyorlar. Bu ortam tartışma ve görüş oluşturmaya da olanak sağlıyor, birlikte karar vermeyi de güçlendiriyor. Ayrıca tüm öğrencilerin kuralları sahiplenmesini kolaylaştırıyor.

Her şeye rağmen, zaman zaman çocuklar arasında grup içindeki tartışmalardan doğan ya da başka yerlerden gruba taşınan gerginlikler olabilir. Örneğin küçük grup çalışmalarında “ben onunla aynı grupta olmam” yaklaşımıyla karşılaşmak çok mümkün. Bizim deneyimimiz, bu olumsuz durumlarda yetişkin kolaylaştırıcının doğrudan devreye girmesi yerine grup dinamiğinin devreye girmesine alan açmasının daha etkili olduğu yönünde. Çocukların sorunlarını çözmek için güvenli bir alan sağlamak soruna müdahil olmaktan daha iyi bir çözüm sunuyor çoğu zaman. Ancak elbette bunu yaparken, kolaylaştırıcının olumlu ve eşitlikçi yaklaşıma sahip olması şart. Böyle bir yaklaşımı benimsediğinde ekipten birkaç çocuk mutlaka

36 Etkin bir grup kuralları koyma etkinliği için bkz: Pusulacık:: Çocuklar İçin İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu,2010

“Haydi bahçede top oynayalım!” derken çıkan beklenmedik çözümler

Spor ekibinin küçük çalışma gruplarından biri okulda spor turnuvalarının yapılması hedefi ile çalışıyordu. Grup üyeleri okulun beden eğitimi öğretmeni ile görüşme yaparak neden turnuva düzenlenmediğini sordular. Alınan cevap şuydu: “Turnuvalarda kavga çıkıyor!” Ekip olarak bu konuda neler yapabiliriz üzerine konuşurken diğer beden eğitimi öğretmenin öğrenci grupla futbol turnuvası düzenlediği haberini aldık ve buna oldukça sevindik. Hatta bu turnuvaları izleyip “Fair Play” ödülleri bile verebilirdik. Fakat sevinmemiz çok kısa sürdü, turnuva yapılırken sınıflar arasında kavga çıkmış hatta hakemlik yapan öğretmen ile bazı öğrenciler arasında da tatsızlıklar yaşanmıştı. Bu da okulda birçok sosyal faaliyetin durdurulması ve beden eğitimi dersinde top oynamama cezası ile sonuçlanmıştı.

“... futbol turnuvasında kavga çıktı. Müdür beden derslerini yasakladı. Biz daha sonra özür dilekçesi yazdık, hocaya ve müdüre verdik. Müdür bizi affetti, beden derslerinde yeniden oynayabildik.”

EMO’dan spor ekibinden bir öğrenci, 6.sınıf³⁷

Okuldaki sportif faaliyetleri artırmaya çalışan bir grup olarak, hem cezanın kaldırılmasına hem de okulda bir daha böyle kavgaların olmamasına ilişkin çözümler üretmeye giriştik. Kavga eden sınıflardan öğrenciler de vardı ekipte. Onların sayesinde yaşananları birinci ağızdan dinlediğimiz gibi bulacağımız çözümler de aracı olmalarını ve sorumluluk almalarını sağladı. İlgili öğretmene mektup yazmak, kavga eden sınıflarla görüşmek, Futbol Federasyonu tarafından uygulanan tribün cezasına benzer bir ceza önermek gibi farklı öneriler ortaya atıldı. İlgili sınıflardaki kişiler mektup yazma ve sınıftaki diğer öğrencilerle görüşme işini üstlendi. Spor ekibi olarak ise yılsonunda Toplum Gönüllüleri Vakfı ile birlikte okulda yapacağımız etkinliği kullanmaya karar verdik. Yapacağımız “SporATAK” isimli etkinliğin konusunu “Fair Play” yani “Adil Oyun” olarak belirleyerek okulun bu deneyim üzerine düşünmelerine fırsat verecek ve bundan sonraki spor faaliyetlerinin daha barışçıl ve adil olması için bir adım atmış olacaktık. SporATAK etkinliğinde; çuval yarışı, kaşıkla top taşıma, basket atma gibi eğlenceli ve sportif etkinliklere katılmak için bir ön şart koyduk: “Fair Play” konusunda tasarlanan altı farklı atölyelerden en az üçüne katılmak. Çocuklarla beraber alınan bu etkinlik kararını okul yönetimine sunduk ve kabul edildi. Bu sırada hem çocuklardan öğretmene ve okul yönetimine giden mektup hem de böyle eğitici bir etkinlik önerisi verilmesi ile cezalar yavaş yavaş ortadan kalktı. Bu deneyimin özeti şu: Biz yetişkinler çekilirsek aradan, cezalarımızdan vazgeçip çocuklarla sorunları konuşup çözümleri onlara bırakırsak, sorumluluk aldıkları bu çözümler; cezalardan daha öğretici olacak gibi duruyor!

DODSpor Ekibi

³⁷ Bu alıntı, etki değerlendirme uzmanının çalışma gruplarında yer alan öğrenciler ile yaptığı görüşmelerden alınmıştır.

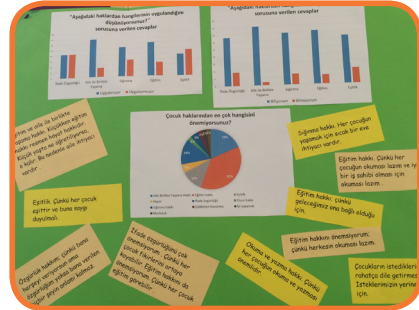
yardımcı olacak bir pozisyon alıyor ve gerilimlerin artmasını engelliyorlar. Bu tür durumlarda etkili yöntemlerden biri de gerginliği iki kişi arasında olmaktan çıkarıp grubun sorunu haline getirip birlikte çözüm bulmaya çalışmak. Grup kuralları burada destek olabilir. Ayrıca, çalışmalarını gönüllü yaptığımız ve birlikte olmayı tercih ettiğimiz için bir arada olduğumuz bilgisinin hatırlatılması da grup içi gerginlikleri azaltabilir. Hatta beklenmedik çözümler bulunmasını sağlayabilir. Bunun bir örneğini, önceki sayfadaki spor grubu örneğinde göreceksiniz.

Çalışma konularının ihtiyaçlarla bağlantılı olması şart!

Bunu defalarca ifade ettik, konu katılımcının ihtiyaçlarıyla ilgili değilse, katılım göstermesini beklemek nafiledir. Bununla birlikte, okulda çocuklarla hedefi belli bir çalışma yaparken, bazen hedefe odaklanıp konuyla ne kadar ilgilendiklerini gözden kaçırabiliriz. Ya da bize göre onlarla ilgili ve öncelikli olan bir şey çocuklar için hiç de öyle olmayabilir. Bu yüzden çocukları etkin biçimde dinlemek ve söz hakkını onlara bırakmak gerekli. Tartışacak alanları bulunmadığı için, bu bir arada olma halini bir olanak olarak görüp çalışma konusuyla alakasız görünen konuları konuşmalarını sağlamak da bir tercih olabilir. Örneğin hiç gündemde yokken, hatta yetiştirilmesi gereken işler varken çocukların o hafta olan bir olay üzerine müdürün tutumunu tartışmaları gibi. Bunu gerçekleştirebildiğimizde çocuklardan şöyle bir karşılık almamız çok muhtemel:

“(Çalışma gruplarına katılmak için..) ilk başta fazla isteğim yoktu. Sonra geldi. Çünkü etkinlikler gayet anlamlı geldi”

DOD Spor Ekibinden bir öğrenci, 6. sınıf

Yalnız, bu tür çalışma gruplarında dikkat edilmesi gereken bir durum var: Bizim çalışma gruplarımıza katılan neredeyse tüm öğrenciler, o grubun çalışma konuları kapsamındaki etkinlikleri kendilerinin yapacağını düşünerek gelmişlerdi. Yani sanat etkinlikleri grubu gezilere gitmek istiyordu, okul kuralları ekibi kural koymaya gelmişti! Oysa çalışma gruplarının amacı çalışma konularını tüm okula açacak, gruplara katılmayan öğrencileri de olabildiğince aktif hale getirecek yollar yöntemler bulup bunları uygulayabilmektir. Bu gerçeği çocuklara sıklıkla hatırlatmak, neden bunun önemli olduğunu ara sıra tekrar etmek gerekti. Kolaylaştırıcının, bu durumun zaman zaman çocuklarda yarattığı hayal kırıklığına

Eğitici Şeyler Ekibi Araştırma Yapıyor

Eğitici Şeyler ekibi çocuk haklarını öğrenmek ve başkalarıyla paylaşmak için vardı. Ama okuldaki ihtiyaç neydi? Neyi öğrenmeyi önemsiyorlardı? Çocuklardan gelen ilk tepki, hızlıca gidip arkadaşlarımıza soralım, söylediklerini getirelim oldu. Bu ilk heyecanı kaybetmeden ama iyi bir araştırma için hazırlık ve planlama yapmak gerekliliği hatırlayarak işe koyulduk. Bir dönem boyunca süren bu deneyim; çocuk haklarını anlamak ve araştırma yapmak dışında; daha iyi sorular sormayı, birlikte karar vermeyi, sorumluluk almayı, karşımıza çıkan engellerle baş etmeyi/çözümler bulmayı, çalıştırken eğlenmeyi, okuldaki diğer kişilerle iletişim halinde olmayı ve onlarla bilgiyi paylaşmayı öğretti. Okulda ufak bir araştırma yapmak ne çok şey kattı! Bu maceramızı en iyi bu süreçte dillerden dökülenlerle anlatmak anlamlı olacaktır. İşte aşağıda adım adım araştırma maceramız:

1. Hazırlık: Araştırma ekibi çocuk hakları konusunda bilgilendi, araştırma nasıl yapılır üzerine çalıştı. Hedef kitleye uygun araştırma yöntemi belirledi ve soruları hazırladı.

- "Okuldakiler çocuk haklarını biliyor mu? Peki biz biliyor muyuz?"
- "Öğrenciler sıkılır uzun olursa anket! En çok merak ettiklerimizi soralım da buna nasıl karar verelim?"
- "Büyüklerle de görüşmeler yapalım, onların cevaplarını duymak istiyoruz."
- "Dernek kurma konusunda büyükler ne düşünüyor, bunu kesin soralım."

2. Veri Toplama: Sorularını ekipten bir kaç kişi denedi ve ekip toplantısında deneyimlerini aktardı. Bazı soruların anlaşılmadığını fark ederek sorularımızda değişiklik yaptık. Hem öğrencilerden hem öğretmenlerden veri toplamak oldukça zorlu geçti.

- "Soruları biraz değiştirmek gerekiyor, iyi ki pilot yapmışız"
- "Öğretmenlerle görüşme yapmak için ikna etmek ne kadar da zor!"
- "Arkadaşlarımıza teneffüste bu formu doldurma ihtimalimiz düşük."
- "Çok kişiye ulaşamadık (42 öğrenci, 17 yetişkin) ama araştırma yapmayı öğrendik."

3. Veri Analizi: Formlardaki cevapları nasıl değerlendireceğimize ilişkin birlikte konuştuk ve bir grup gönüllü oldu. Çünkü bu işi teneffüslerde yapmak gerekiyordu. Birlikte bilgisayarda bir tablo hazırlayıp, tüm formlara sayı vererek girişleri yaptık. Sonrada sayısal olan verileri grafik haline getirdik.

- "Peki şimdi bu elimizdeki doldurulmuş formlarla ne yapacağız?"
- "Öğretmenler ve yöneticiler çocuk haklarını korumak için neler yapıyorsunuz sorusuna ne demişler?"
- "Kaç teneffüs sürdü bu verilerin bilgisayara girişi!"
- "Grafik yapmayı öğrendik, ne kadar da kolaymış!"

4. Sonuçları Paylaşma: Sonuçları bir posterde sunmaya karar verdik. Araştırmaya katılanların demografik bilgilerini ve sorularımızı yazdık. Sözel cevaplar ile ilgili gruplamalar yaparak, bazılarını grafiğe döktük bazılarını ise alıntı olarak postere koyduk.

- "Öğrenciler bizim sorduğumuz beş hakkı (eğitim, aile ile birlikte yaşam, eşitlik, ifade özgürlüğü, sığınma) biliyor ama "eşitlik" hakkının uygulanmadığını düşünüyor."
- "Veliler, öğretmenler, okul yöneticileri arasında çocuk hakları sözleşmesini okuyan ne kadar da az!"
- "Şimdi sunum zamanı, haydi posterleri hazırlayıp tüm okul ile sonuçları paylaşalım."

Eğitici Şeyler Ekibi

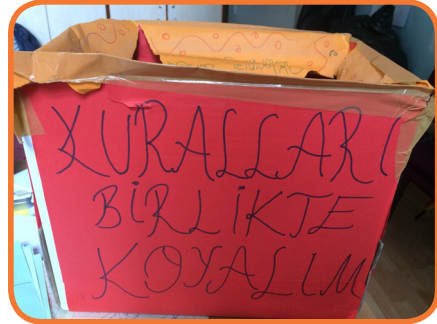

hazır olmasında yarar var. Ancak çocuklardaki bu bireysel ihtiyacı bir topluluk ihtiyacına dönüştürmek katılımcı bir ortam oluşturabilmek için şart. Kendi ihtiyaçlarından farklı olsa bile başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı olmak katılımcılık için gerekli bir özellik. Üstelik çocukların arkadaşlarının ihtiyaçlarını, görüşlerini öğrenmek için çaba harcaması, onlar için de çok keyifli ve çok öğretici bir süreç olabilir. Bunun bir örneğini, bir önceki sayfada eğitici şeyler grubu örneğinde göreceksiniz.

Hepimizin beklediği çalışmaların bir sonuca ulaşması, bir ürün vermesi...

Süreçten çok sonuç odaklıyız! “E peki n’oldu?” sorusu hepimiz için çok anlamlı, bir şey için emek harcıyorsak bir sonuca ulaşmak istiyoruz. Çocuklar söz konusu olunca bu sonucun bir fikir ya da söz olması da yeterli olmuyor çoğu zaman. Somut elle tutulur ve başkalarına gösterilebilir şeyler üretmek istiyorlar.

Çocuklar ne kadar üretirlerse o kadar sahipleniyor ve güçleniyorlar, burası kesin. Sadece bireysel olarak değil, grup olarak da güçleniyorlar. Ama üretimin bu sonucu yaratması onu önceleyen zihinsel sürece bağlı bize göre. Bu yüzden düşünmeye, tartışmaya, değerlendirmeye ve birlikte karar almaya zaman ayırmak şart. Bunun bir örneğini, izleyen sayfadaki okul kuralları grubu örneğinde göreceksiniz.

Okul Kuralları Ekibinin Forum Deneyimi

5 Haziran 2014'de EMO Okul Kuralları Ekibi okulun tarihinde ilk kez, müdür yardımcılarını, öğretmenleri ve velilerden oluşan 14 kişilik yetişkin ekibinin karşısında okullarına dair görüşlerini iletip taleplerini sundular.

Olayın bir geçmişi var elbette. "Tüm paydaşların katılımıyla okuldaki kuralları nasıl koyarız?" sorusuna yanıt üretmek için bir araya gelen Okul Kuralları Ekibi, önce okulda kuralların neler olduğunu bulmaya çalıştı. Disiplin yönetmeliğini inceledi, öğretmenleriyle müdür yardımcılarıyla görüştü. En son arkadaşlarına döndü. Bir hafta arayla iki soru sordu: "Okulda hangi kurallar var ?/ Okulda en çok çiğnenen kural hangisi? "Yanıtlardaki benzerlik şaşırtıcıydı. Çocukların kural olarak bildiğiyle, çiğneniyor dediği şeyler aynıydı. O zaman okulda işlemeyen bir şeyler vardı ve bu meselenin okulun tüm paydaşlarıyla konuşulması gerekiyordu.

Forum fikrine böyle ulaştık. Yapılacak iş aslında Okul Gelişim Yönetim Ekibi'ne verilen sorumluluğa benziyordu: Okulun gelişmesi için stratejiler geliştirmek! Yalnız arada önemli bir fark vardı, bu işin düzenleyicisi okul yönetimi değil çocuklar oldu. Önce toplantının içeriğini belirlediler. Tüm öğrencilerden aldıkları görüşleri ağırlıklarına göre sıraladılar. Okulun temizlik meselesi ve formların değişimine dair talepler öne çıktı. Bir de öğrencilerden gelmediği halde okul meclisinin çalışmıyor oluşunu tartışmak istediler. Bu üç konuyu aralarında bölüştüler. Bir grup da forumu açmak sorumluluğunu üzerine aldı. Konuşmalarını hazırladılar. Hangi öğretmenleri davet etmek istediklerine karar verip, davetiyeleri hazırladılar ve dağıttılar. Bütün bu süreç boyunca, okul kuralları ekibinin yetişkin kolaylaştırıcısının yaptığı tek şey, sorular sorarak çocukların plan yapmasına ve karar vermesine yardımcı olmak oldu.

Sonunda Forum günü geldi, öğrencilerin heyecanı görülmeye değerdi. Müdür yardımcısı, altı öğretmen, yedi veli ve 11 öğrencinin katılımıyla toplantı başladı. Çocukların inisiyatif alabilmelerine şaşıran bazı yetişkinlerin "kaçıncı sınıftasın sen?" sorusuna aldıkları "5. sınıf" yanıtı ya da 8. sınıf öğrencilerinin ortaokul yaşamları boyunca etkin bir okul meclisi görememelerine dair geribildirimleri toplantıya katılan tüm yetişkinlerin farkındalıklarını artırdı. Tüm katılımcılar, katılım açısından çok kıymetli bir öğrenme deneyimi yaşamış oldular. Forumda, sonraki eğitim yılı için, temizlik meselesinin tüm okulu içerecek biçimde ele alınmasına; okul formasının, çocukların talebi ve okul aile birliğinin desteği ile değiştirilmesine ve ilk iş olarak okul meclisi kurulmasına karar verildi.

EMO'da artık bir okul meclisi var ve isteyen kız öğrenciler forma olarak etek yerine pantolon giyebiliyorlar. Bu tamamen öğrencilerin çalışmasıyla ve kararlara katılabilmeleriyle elde edilen bir sonuç. Çünkü bu hiçbir yetişkin grubunun gündeminde olan bir konu değildi. Alan açıldığında, çocukların görüşlerini ifade edebildiklerini ve yetişkinlere kendi ihtiyaç ve önceliklerini anlatabildiklerini görmüş olduk hep birlikte.

Okul Kuralları Ekibi

Bir de bireysel dönüşüme dair bazı ürünler var. Çocuklar bütün bu birlikte karar alma, ekip olma, ihtiyaçlara karşılık bulma gibi konularda güçlendikçe sorumluluk ve inisiyatif almaya da başlıyor. Ve bunlar gündelik koşturma içindeki küçük örneklerde ortaya çıkıyor: Herhangi bir talepte bulunmaksızın toplantı düzenini sınıf düzenine çevirmek ya da etkinlik malzemelerini taşımaya yardım etmek; grupta konuşulanları öğretmenlerle tartışmak ve o bilgileri gruba getirmek; teneffüslerde gelip “yapacak iş var mı?” diye sormak, varsa kalmak, bitmediyse ertesi teneffüs yeniden gelmek; sorumluluk aldığı işi tamamlamak, hatta bu işi kolaylaştırıcıya da görev vererek tamamlamak. Sanıyoruz şu yorum, daha fazla söz gerektirmiyor:

“Sorumluluklarımı sevmeye başladım ve yerine getiriyorum.”

Okul Kuralları Ekibinden bir öğrenci, 8. sınıf

Çocukların gelişmelerini takip etmek, bunları görünür kılmak ve olumlu geri bildirim vermek güçlenme sürecinin pekişmesini, kazanımların daha kalıcı olmasını ve diğer çocuklara da yaygınlaşmasını kolaylaştırır.

Çalışma gruplarının hepsi bu bir yarıyılık çalışmada birden fazla ürün ortaya çıkardılar. Okul kuralları ekibi tüm öğrencilerin kurallara dair görüşlerini aldı,

yeni kural önerilerini topladı ve bunları yetişkin paydaşlara ileterek bir sonraki yıl hayata geçmelerini sağladı. Okul güzelleştirme ekibi, okul bahçesinin duvarlarını boyadı, okula geri dönüşüm kutuları, çiçek saksıları, turna kuşları kazandırdı. Sanat etkinlikleri ekibi, tüm okulu Enerji Müzesi'ne götürdü ayrıca resim sergisi, dans kursu ve film gösterimleri düzenledi. Spor etkinlikleri grubu, kız öğrencilerden futbol takımı kurarak, okulun Kızlar Sahada etkinliğine katılmasını sağladı. Ayrıca okulda “fair-play”in yaygınlaşması için etkinlikler yaptı. Eğitici Şeyler ekibi, okulda çocuk haklarının yaygınlaşması için bilgilendirme çalışmaları yaptı, kutu oyunları

atölyeleri düzenledi. DOD Tanıtım ekibi, duvar gazetesi ve sosyal medya sayfası aracılığıyla okulu olan bitenden haberdar etti. Okuldaki televizyonların bu amaçla kullanılmasını sağladı. Ve bütün DOD sürecinin belgeselini yaptı.³⁸

Çalışma grupları ürünlerini yıl sonunda düzenlediğimiz şenlikle tüm okulla paylaştılar. Biz de onlarla teşekkür belgesi paylaştık. Bu belge ve arkadaşlarından aldıkları alkışlar kendilerini işin bir parçası olarak hissetmelerini sağlamak açısından önemliydi. Bu tür teşekkür ve onaylama eylemlerinin geri bildirim bir parçası olduğu bilgisiyle hareket etmek bunları çocuklardan esirgememek gerekiyor.

Okulun imkanları: Zaman – mekan ve diğer şeyler...

Çalışma gruplarına benzer kurguların başarılı olabilmesinde birincil öncelik zamanla ilgili! Seçmeli dersler olmasaydı ya da okul yönetimi ve öğretmenler bu alanı kullanmamıza izin vermeseydi çalışma gruplarını bu biçimde kurabilmek mümkün değildi. Okullarda bu tür çalışmaları yapacak hiç vakit olmadığı doğru. Bunun mücadelesi eğitim sistemi içinde daha merkezi bir düzeyde verilmeli ama okul içinde de yapılabilecekler var. Tek öğrenimli okullarda görece olarak daha kolay. Çift öğrenimli okullarda ise var olan şartlarda kullanılacak tek yer seçmeli dersler gibi görünüyor. Bu nedenle çalışma grupları sisteminin okul meclisi içine yedirilmesi ve meclis toplantılarına planlamada yer açılması bir çözüm olabilir. Bunu okul meclisi başlığında biraz daha detaylandıracağız.

Zaman ayarlansa bile, tek ders saatlik bir sürenin çok kısa olduğu bilgisiyle planlamayı yapmak şart. Öğretmenler elbette bu konuda çok deneyimli; biz oldukça zorlandık hedeflerimize ulaşabilmek için. Değerlendirme kısımlarımız çoğunlukla bu yüzden eksik kaldı. Çocukları ısındırmak, konuşmaları, tartışmaları, karar vermeleri için alan açmak doğrudan zamanla ilgili. O yüzden mümkünse çalışmaların kırk dakikadan uzun sürmesini sağlamak, değilse hedefleri küçük tutup, önemli olanın süreç olduğunu hatırlamak anlamlı olabilir.

Kırk dakikanın verimli geçmesi biraz da çocukların istekliliği ile ilgili. Çalışmanın yapıldığı ortamın ilgi çekici ve uygun olması bunu kolaylaştırabilir. Sınıf düzeni yerine u düzende ya da küme düzeninde çalışmak çok daha verimli sonuçlar yaratabilir. Hava ve ortam uygun olduğunda bahçeyi kullanmak ya da toplantıları –elbette birlikte karar vererek – müzik eşliğinde yapmak çocukların keyif almasına dolayısıyla odaklanmasına yardımcı olabilir. Bütün bunlar, alanı açtığınızda çocuklardan gelecek taleplerdir aslında. Kolaylaştırıcının işi, alternatifleri görünür kılmak ve birlikte karar vermeyi desteklemek olduğunda bu tür düzenlemeler de kolaylaşacaktır.

³⁸ Tüm DOD çalışmalarını çocukların gözünden göreceğiniz Katılım:Yalıtım gibi bir şey mi? belgeseline <https://vimeo.com/119105083> linkten ulaşabilirsiniz.

Okul içi iletişim ve paydaşlar arası işbirliği

Katılımcı uygulamaların asıl amacının okuldaki tüm paydaşların katılımını artırmak, yani sadece çocukları değil okulu katılımcı hale getirmek olduğunu unutmamalıyız. Okul içi iletişim ve paydaşlar arasındaki işbirliği, özellikle odağın çocuklarda olduğu bu tür çalışmalarda önemli hale geliyor.

İlk olarak okul içi bilgilerin paylaşıldığı platformlar olması önemli. Çocuklar, hatta öğretmenler çoğu zaman okulun imkanlarından, kaynaklarından haberdar olmayabiliyorlar. Bu nedenle hem öğretmenler hem çocuklar için etkin ve etkileşimli biçimde kullanılacak iletişim araçları geliştirmek önemli. EMO'da panolar ya da kapalı devre televizyon sistemi etkin biçimde kullanılamıyordu. Buna karşılık bir öğretmenin yöneticisi olduğu okulun sosyal medyadaki sayfası çocuklar için en etkili haberleşme aracıydı. Öğretmenle birlikte çalışarak sayfanın etkin ve bilgilendirici bir içeriği olmasına çalıştık. Okulun ihtiyaçlarına, alışkanlıklarına yani kültürüne uygun iletişim araçları çalışma gruplarının ürettiği bilgilerin yaygınlaşabilmesi için de gerekli. Ayrıca katılımcı öğrencilerin okul yönetimiyle ve özellikle müdürle iletişim kurabilmeleri uygulamaların yaygınlaşması için zorunlu olduğu gibi, hem çocuklar hem yönetim için önemli bir güçlenme vesilesi.

Elbette öğretmenlerle işbirliği olmadan olmaz! Biz, bir önceki kısımda açıkladığımız gibi, öğretmenlerle hazırlık aşamasını tamamlamamış olduğumuz için, çalışma gruplarını öğretmenlerin etkin desteğini almadan yürütmeyi tercih ettik. Bu tercihte öğretmenlerin de çok istekli olmaması rol oynadı. Oysa öğretmenler ne kadar erken katılımcı uygulamaların bir parçası haline gelirlerse, hem çocukların hem öğretmenlerin hem de okulun güçlenmesi o kadar çabuk olacaktır. Dolayısıyla bu tür uygulamalarda, öğretmenlerin çalışmaları sahiplenmesi, onların da ihtiyaçlarına karşılık gelecek biçimde planlanması en olumlu sonucu doğurur.

Bir diğer işbirliği alanı elbette velilerle, daha net olarak okul aile birliği ile kurulmalı. Özellikle okulun fiziki ya da teknik ihtiyaçlarını devletin karşılamadığı durumlarda, desteklerin adresi okul aile birliği oluyor. Bu durum elbette okulları çok zor bir durumda bırakıyor. Çünkü okul aile birliği etkin çalışmıyorsa, okuldaki pek çok ihtiyaç giderilemiyor. EMO'da da yaşanan buydu; ilk dönemlerde etkin bir okul aile birliği olmadığı için, okulun ve çocukların ihtiyaç duyduğu değişiklikleri sağlayacak okul dışı bağlantıları biz kurmak zorunda kaldık. Aslında bu bağlantıların her biri biraz çabayla, biraz internet araştırması ve bir kaç haberleşmeyle kurulabilir. Elbette işin doğrusu okulların donanımına dair sorunlarını devletin gidermesidir. Bunu sağlanmadığı durumlarda, sosyal etkinlikler ya da okulu güzelleştirme gibi çalışmaların ihtiyaç duyduğu desteğe, mümkünse okul aile birliği, değilse belediyeler, sivil toplum kuruluşları vb. yapılanmalar aracılığıyla, elbette okul yönetiminin sahiplenmesiyle ulaşılabilir. Bunun bir örneğini, izleyen sayfadaki okul güzelleştirme grubu örneğinde göreceksiniz.

Okul güzelleştirme ekibi okul duvarlarını neden ve nasıl boyadı?

Okul güzelleştirme ekibinin alt çalışma gruplarından biri bahçe güzelleştirme ekibiydi. Bahçe, öğrencilerin hem bulunmaktan mutlu oldukları, ama çok renksiz olduğu için de sıkıcı buldukları bir mekandı. Ekibin işi zordu, okul tarihi eser olduğu için pek çok değişiklik izin gerektiriyordu, ayrıca okul yönetiminden de bu konuda onay ve destek almak gerekiyordu. Öyleyse ilk ziyaret müdüre yapılacaktı. Okul kuralları ekibinden bir arkadaşın önerilerini paylaşmak için grubumuza yaptığı ziyarette müdürle görüşmemizi önermesiyle ekip olarak kendimizi müdürün odasında bulduk. Müdür duvarların boyanabileceğini ancak kaynağı bizim bulmamız gerektiğini söylüyordu. Bir de graffiti yapılmasını öneriyordu. İlk görüşme için bizi daha çok sevindiren bir şey olamazdı Öyleyse şimdi bu iş için kaynak bulacaktık. Ayrıca bu sadece bizim ekibin değil tüm okulun işiydi! Yani duvarları sadece bizlerin değil okuldaki tüm çocukların birlikte boyamasının bir yolunu bulmamız gerekiyordu.

Kaynak arayışı için yetişkin kolaylaştırıcıların daha fazla sorumluluk alması ve öneriler sunması gerekti. Kaynak arayışımızda ilk başvurumuz maalesef olumsuz sonuçlandı. Tam bu sırada, yine kolaylaştırıcılar aracılığıyla Genç Bank çalışmasından haberdar olduk. Bazı gençlerin başvuran gençlere kendi yerelleri ile ilgili dönüşüm yaratmaları için kaynak verdiği Genç Bank tam bize göreymiş! Projemizi yazık, görüşmeleri yaptık ve projemiz kabul aldı! Çok seviniyorduk! Ama aldığımız para hem grafitiye, hem de duvarı boyamaya yetmiyordu. Desteğimize bir DOD gönüllüsü yetişti! Ailesinin boya ürettiğini ve bize verebileceğini söyledi. Daha ne isterdik

Tüm okula isteyenlerin graffiti önerilerini yapmaları için çağrı yaptık; gelenleri okulun televizyonlarında yayınladık. Grafitiler arasından bir seçim yapmak yerine hepsinin yapılabileceğine karar verdik. Ancak boyamanın yapıldığı gün müdürden gelen değişiklik önerisi nedeniyle maalesef sadece bazı grafitiler yapılabilirdi. Bu o gün bizi üzen tek şey oldu.

Tüm öğrencilerin bahçe duvarının boyanmasına katılması için bulduğumuz çözüm ise küçük siyah halkalar yapıp herkesin istediği renkle halkaların içini boyaması oldu. Organizasyonun yapılması epey yorucu, ama bir o kadar keyifliydi. Bu sırada okul bahçesinin bazı duvarlarının sağlam olmadığını öğrenmek bizi hem korkuttu hem de üzdü. Okul yönetimi ve velilerden bu konuda bir şeyler yapmalarını istedik. (Israrlar sonucu yaz aylarında okul yönetimi ve gönüllü bir velinin girişimiyle belediyeye yapılan başvuru sonucu tehlikeli duvarlar yıkılarak yerlerine tel çekildi.)

2 Haziran 2014 günü sabahtan akşama kadar çalıştık ve tüm arkadaşlarımız ve öğretmenlerimizin katılımıyla çalışmayı tamamladık. Nasıl yaparız dediğimiz çalışmayı tüm arkadaşlarımızla birlikte tamamlamış olmak bizi çok mutlu etti! Hem bahçemiz renklenmiş hem de bu çalışmayı hep birlikte yapmıştık!

Okul Güzelleştirme Ekibi

Çocukların çoğunlukla “sevdikleri” için ya da “okulda eksik olan şeyleri düşünerek”³⁹ dahil oldukları ihtiyaç temelli çalışma grupları, çocuklar için çok etkin bir katılım olanağı sağlıyor. Bizim uyguladığımız kadar yoğun olmasa da çalışma grupları modelini sürdürmek ve yaygınlaştırmak alternatif katılım yolları açmaya hizmet ettiği için önemli. Sadece çocuklar için değil öğretmenler için de. EMO’daki çalışmamız kapsamında bu modeli, son yarıyıl iki ayrı biçimde sürdürmeye çalıştık. Biri, çalışma grupları yöntemini okul meclisi içine yerleştirmektir. Bunun detaylarından bir sonraki başlıkta bahsedeceğiz. Bir diğeri, ihtiyaç ortaya çıktığında oluşan çalışma grupları oldu. Zaman kısıtı dolayısıyla bunu Kayıp Hakları Arama Ekibi çalışma grubu ile sadece bir defa deneyimleyebildik ama olabilirliğini görmek bizim için modelin sürdürülebilirliğinin göstergesi oldu.

Kayıp Hakları Arama Ekibi, okulda yürüttüğümüz çalışmalardan bağımsız olarak, çocuk haklarının geliştirilmesine yönelik başka bir çalışma kapsamında⁴⁰ ortaya çıkan bir ihtiyaçtan doğdu. Çocukların herhangi bir hakları ihlal edildiğinde ya da yaşam geçmediğini düşündüklerinde haklarını nasıl arayacaklarını bilip bilmediklerini, biliyorlarsa hak arama yollarını kullanarak kullanamadıklarını merak ettik. Bu merakımızı EMO’da 7. sınıf öğrencileriyle paylaştık; işin ucundan tutmak isteyen 13 öğrenci ile birlikte, 6 haftalık araştırma yürüttük, araştırmamızın sonuçlarını diğer öğrencileri bilgilendirmek için okulda yaygınlaştırdık. Çalışmanın detaylı hikayesini izleyen sayfada görebilirsiniz.

İhtiyaç temelli çalışma grupları modeli, çocukların ya da öğretmenlerin okulda yapmak istedikleri, merak ettikleri, gelişmesi gerektiğini düşündükleri akademik, sosyal ya da gündelik konularda birlikte çalışabilmelerinin yolunu açıyor. Ayrıca okulun ve paydaşların ihtiyaçlarını ön plana çıkardığı için daha da önemli oluyor. Bu modeli okuldaki tüm etkinlikler için uygulanır bir yöntem haline getirmek, katılımcı bir okul kültürü oluşturmak için çok etkili olacaktır.

Çalışma grupları ile çocuklar SAHİPLENDİLER KARAR ALDILAR İLETİŞİM KURDULAR ÜRETTİLER EKİP OLDULAR SORUMLULUK ALDILAR

39 Çalışma gruplarının değerlendirildiği odak grup görüşmelerinden çıkan bilgiler.

40 17-18 Kasım 2014 tarihinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi’nde, Yöret Vakfı, Çocuk Çalışmaları Birimi, Uluslararası Çocuk Merkezi ve Gündem Çocuk Derneği ortaklığında, İsveç Konsolosluğunun sponsorluğunda yapılan Çocuk Haklarının Hayata Geçirilmesinde Çocuk Ombudsmanlığı Sempozyumu

Kayıp Hakları Arama Ekibi Araştırması

Çocuklar katılımcılık anlamında güçlendiğinde, birlikte başka çalışmalar yapmanın da önu açılmış oluyor. Çocukların herhangi bir konuda neler düşündüğünü ortaya çıkarmak ve alandaki yetişkinlerle paylaşmak da vazgeçilmez oluyor. Kayıp Hakları Arama Ekibi de bunun ürünü.

Amacımız, çocukların haklarını nasıl arayacaklarını bilip bilmediklerini, biliyorlarsa hak arama yollarını kullanıp kullanmadıklarını görebilmektir. Bunu sadece çocuklara sormak değil, çocuklarla birlikte araştırmak istedik. Her zamanki gibi önce biz hazırlandık. Hem içeriği hem de çocuklarla birlikte bir araştırma kurgulamak için nasıl bir yol izlememiz gerektiğini okuduk, düşündük tartıştık. Konuyla ilgileri ve gelişim düzeyleri açısından 7. sınıflarla çalışmaya karar verdik. Çalışmayı tüm 7. sınıflara anlattık, gönüllü olmalarını istedik. Ama başvuru sürecini zorlaştırdık; hazırladığımız formu rehberlik servisinden almaları, doldurmaları ve teslim etmeleri gerekti. Ayrıca, çalışmayı ders sonrasında yapacağımız için ailelerinden de izin getirdiler.

Hazırlık sürecinin sonunda altı oğlan yedi kız 13 öğrenci ile altı haftalık bir çalışma yürüttük. Haftada bir gün okul sonrası 1,5 saatlerini ayırdılar. Çalışmanın ilk iki haftasında, hak ihlallerine ve hak arama yollarına dair bilgilerimizi arttırdık birlikte. Bunun için tanıdık bir materyal olan Söz Küçüğün Kutu Oyunu'nun kartlarını kullandık. Hangi hak ihlali durumunda nereye başvurulabileceğine dair bilgilendikten sonra çocuklar iki ayrı şeyi merak etti ve bunlara dair işbölümü yaparak, kalan iki haftayı veri toplamaya ayırdılar. Bir grup, okuldaki arkadaşlarının bu konuda ne bildiğini merak ederek, çalışma gruplarında da sıklıkla kullanılan anket yöntemine başvurdu. Anket sorularını kendileri hazırladılar, örneklemelerini her düzeyden bir şube olarak belirlediler, sınıflara girerek anketleri uyguladılar. Arkadaşlarının çoğunluğunun başvuru yollarını, önemsenceklerini düşünmedikleri için kullanmadığını öğrendiler.

Diğer grup başvuru yollarını deneyimledi. Çocukların en kolay internet ve telefonu kullanabileceğini düşünerek bu yolları seçtiler. MEB ve ASPB'nin, Eyüp İlçe MEM'in, Eyüp ve Büyükşehir Belediyesi'nin telefon ve internet sayfalarını kullanarak başvuru yapmaya çalıştılar; çocukların başvururken ne tür zorluklar yaşayabileceklerini deneyimleyerek tespit ettiler. Kimlik bilgilerinin istenmesi güvenlerini sarstı; baştan savma ve dilini anlamadıkları yanıtlar canlarını sıktı!

Sonraki iki hafta bu bilgileri okula yaygınlaştırdık. Ayrıca çocukların haklarını aramak için kolayca başvurabileceği alternatif bir düzenleme üzerine kafa yorduk. Sonuçları, "Çocuk Haklarının Hayata Geçirilmesinde Çocuk Ombudsmanlığı Sempozyumu"nda sunduk. Böylece çocukların görüşleri karar verici yetişkinlere ulaşmış oldu.

Kayıp Hakları Arama Ekibi

b) Okul meclisini güçlendiren çalışmalar

Okul meclisi –ya da öğrenci meclisi- tüm okullarda kurulması yönetmelikle garanti altına alınan en tanıdık çocuk katılımı aracı. Meclis başkanı, öğrenci temsilcisi olarak okul içindeki bazı kurullara – bu kurullar pek çocuk dostu olmasa da- katılabildiği için de meclis önemli. Yalnız ne yazık ki, özel bir çaba harcanmadıkça meclisin varlığı çocuk katılımını sağlayan bir unsur olmaya yetmiyor. Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönetmeliği, sadece meclis başkanlığı seçimlerine odaklanıyor. Üstelik seçim sisteminin de katılımcı bir biçimde kurgulandığını söylemek pek mümkün değil. Çünkü çocuklar, tüm okulu temsil edecek bir tek kişiyi seçmeye odaklanıyorlar. Dolayısıyla Yönetmeliğin tek amacı çocukların oy kullanmayı öğrenmesiymiş gibi görünüyor. Oysa biliyoruz ki demokrasi oy kullanmaktan ibaret değil. Aday olma ve oy kullanma işinin demokratik olması elbette çok önemli. Ama bir o kadar önemli olan, okul meclisinin tüm öğrencilerin katkısını alarak ürettikleri. Yani katılımı göstermelik olmaktan çıkaracak uygulamalar, somut sonuçlar.

Meclis iyi çalışırsa öğrencilerin görüş, ihtiyaç ve talepleri okul yönetimi ve diğer okul paydaşları tarafından daha rahat duyulur. Ama bunun için ilk önce meclisin katılımcı olması gerekir. Yani, tüm okul yaklaşımının gerektirdiği gibi, bireysel düzeyden sınıf temsilciliğine oradan meclis yönetimine ve çalışma koşullarına kadar tüm sistemin katılımcılık ilkelerine göre biçimlenmesi gerekir. Ve bunun sadece çocuklar tarafından değil, öğretmenler ve okul yönetimi tarafından da benimsenmesi, desteklenmesi, uygulanması gerekir.

Bütün bunları göz önünde bulundurarak, son yarıyıldaki hemen hemen tüm çalışmalarımızı okul meclisini güçlendirmeye yönelttik. Seçilmiş bir okul meclisi olsaydı, zaten okulda çalışmaya başlar başlamaz yapacağımız buydu. Önceki yarıyıldaki deneyimlediğimiz çalışma grupları sistemi meclis çalışmalarının daha katılımcı olması için yol gösterici olabilirdi. Aynı zamanda okul meclisi aracılığıyla, öğretmenler ve okul yönetimi daha kolay işin içine girebilir ve sorumluluk alabilirdi. Bu amaçla ilk olarak sınıfları güçlendirmek istedik.

Sınıf içi katılım

Okul meclisinin katılımcı olabilmesi, sınıfların katılımcılığıyla doğrudan ilişkili. Sınıf içi uygulamalar ne kadar katılımcı olursa, buralardan çıkacak sınıf temsilcileri de katılımı o kadar içselleştirerek ve talep ederek mecliste bulunacaktır. Dolayısıyla meclisin katılımcılığını artırmak sınıf temsilcilerini aktif hale getirmekten, bu da sınıfları demokratikleştirmekten geçiyor. Bunun için yapılabileceklerden biri sınıf anayasası oluşturmak, ikincisi de sınıf başkanlığı ya da sınıf temsilciliği gibi sorumlulukların bilgilendirilerek, gönüllü ve adil biçimde çocuklar tarafından sahiplenilmesini sağlamak. Bu durum elbette kaçınılmaz olarak sınıf öğretmenlerinin sorumluluk almasını, kendi katılımcılık özelliklerini geliştirmenin yanı sıra, sınıflarındaki uygulamaları katılımcı hale getirmelerini gerektiriyor.

SINIF İÇİ KATILIM ETKİNLİĞİ

Etkinlik 1: SINIF ANLAŞMASI

Konu: Birlikte yaşam kuralları

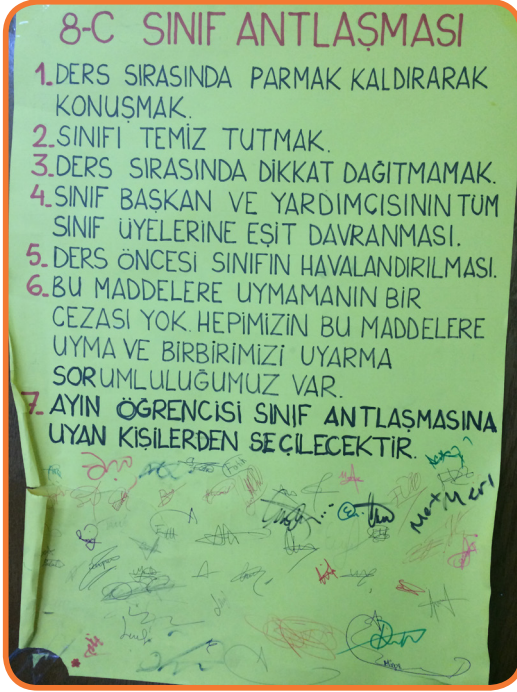
Süre: 1 ders saati

Hedef: Sınıf kurallarını tüm sınıfın katılımıyla oluşturmak, birlikte karar verebilmek
Yöntem: Bireysel çalışma, küçük grup çalışması, tartışma

Yönerge:

1. Çocuklara etkinliği tanıtın: “Bu eğitim öğretim yılında birlikteyiz. Bütün bir yıl en çok birbirimizle vakit geçireceğiz. Bu süreyi hepimiz için keyifli, öğretici ve katılımcı biçimde geçirmek için bazı konularda anlaşmamız iyi olur. Mesela sınıf içinde nelere dikkat edeceğimiz, sınıf yönetiminin nasıl olacağı, birbirimizle nasıl ilişkiler kuracağımız konusunda bir ANLAŞMA yapalım.” Anlaşmaya yazacağınız maddelerin sizi de bağlayacağını altını çizin. (“Kural” yerine “anlaşma”, “madde” gibi kavramlar kullanmamızın nedeni, çocukların ezberden kuralları sıralamasını engelleyip biraz daha açık fikirli düşüncelerini sağlamak.)
2. Çocukların bireysel olarak kendileri için en öncelikli olan 3 madde yazmalarını isteyin. Ardından 4-5 kişilik gruplar oluşturarak herkesin yazdığı maddeleri paylaşmasını ve keyifli, öğretici ve katılımcı bir sınıf olmak için en öncelikli gördükleri 3 maddeyi, birlikte karar vererek sıralamalarını isteyin.
3. Her gruptan teker teker 1. sırada yazdıkları maddeyi alın, tahtaya yazın. Yazarken olumsuz ve yargılayıcı cümleleri daha olumlu ve sorumluluk içeren biçimde ifade etmeye çalışın. Birbirine benzer maddeler geldiğinde birleştirin.
4. Her maddeyi tüm sınıfa sorarak onaylatın. İtirazı olan varsa dinleyin. İtirazı gidermek için maddeyi yeniden düzenlemek için önerileri alın. Madde yeni haliyle kabul ediliyorsa tamamdır. İtiraz hala devam ediyorsa, yanına oybirliğine varılmadığına dair bir işaret koyun. Her madde için benzer işlemi yapın.
5. İlk tur bittikten sonra gruplara 2 ve 3. sıradaki maddelerinden Anlaşma’ya eklemek istedikleri olup olmadığını sorun. Bu maddeler için de benzer onay sürecini işletin. Çocuklara oybirliğine varamadıkları maddelerin de, henüz üzerinde tam anlaşmaya varamadığınız için işaretlenmiş olarak, Anlaşma’da yer alacağını söyleyin. Bu maddelerle ilgili olarak yeri geldikçe, bunlarla ilgili bir olay yaşadıkça konuşacağınızı ve oybirliğine varmanın yollarını arayacağınızı belirtin.
6. Çocuklara, Sınıf Anlaşması’ndaki maddelerin herkesin katılımını sağlamak açısından yeterli olup olmadığını sorun. Sınıfınızda farklı ihtiyaçları olan çocuklar varsa ve onları içerecek maddeler yoksa, siz önerin. (Siz de Anlaşma’nın bir tarafı olduğunuz için madde önermekten kaçınmayın. Ancak bu maddelere en önce sizin uyanız gerektiğini de unutmayın!)
7. Anlaşmaya son maddeyi siz önerin: “İhtiyaç halinde yeni madde öğrenciler ya da öğretmen tarafından önerilir; benzer onay süreci ile Anlaşmaya eklenir.”
8. Çocuklara bu maddelere uyanın zorla değil gönüllülükle olacağını, kendilerinin oluşturdukları bir anlaşmaya uyma sorumluluğunun da kendilerinde olduğunu söyleyin. Gönüllü bir ya da birkaç öğrencinin bu maddeleri büyük bir kartona yazmasını isteyin. Kartonu sınıfın duvarına asın ve her öğrencinin bu anlaşmayı imzalamasını isteyin, siz de imzalayın.

Biz bu amaçla, EMO'daki öğretmenlerden üçüncü yarıyıl için bunu talep ettik. Onları desteklemek ve hayatlarını kolaylaştırmak amacıyla yarıyıl başındaki hizmet içi eğitim döneminde, kendi sınıflarında uygulamalarını istediğimiz iki etkinlik paylaştık öğretmenlerle.

İlk olarak her sınıfın kendi anayasasını oluşturmasını istedik. Kişilerin kendi yaşamlarına dair kuralları koyması, hem katılımcılığın hem de sorumluluk almanın ilk adımı. Ayrıca her sınıfın yapısı, özelliği ayrı olduğu için, kendi ihtiyaçları ve sorunları üzerine düşünebilmelerini ve çözüm üretebilmelerini de sağlayan bir çalışma bu. Bizim de öğretmenlerden talebimiz, kendilerinin de katıldığı bir biçimde sınıfta kuralları belirlemeleri; bu kuralları büyük bir kağıda yazıp, sınıftaki herkesin imzalamasını isteyip görünür olması için duvara asmalarıydı. Sınıf anayasalarında yazılanların hayata geçmesi, kullanılmalarına bağlı olduğu için, tüm öğretmenlerin

hem kendi sınıflarında hem de derslerine girdikleri diğer sınıflarda anayasaları ciddiye almalarını çocuklara hatırlatmalarını ve çocukları kurallara uymaya teşvik etmelerini istedik. Yine altını çizmekte yarar var, yetişkinler tarafından ne kadar önemsenir ve sahiplenilirse, bu tür sürece bağlı çalışmaların sonuca ulaşması o kadar mümkün oluyor. Bu uygulamanın tüm okula yaygınlaşmasını sağlayamasa da, uygulamayı yapan ve sahiplenen birkaç öğretmen ve bu öğretmenlerin sınıflarındaki çocuklar aracılığıyla işe yarar olduğunu gördük. Uygulamanın yönergesini 88. sayfadaki etkinlik alanında bulabilirsiniz.

Sınıf anayasası uygulaması, öğrencilerin ve sınıf öğretmenin birlikte, nasıl bir sınıf istediklerini, dolayısıyla nasıl yönetilmek ve temsil edilmek istediklerini tanımlamalarını sağlar. Bu etkinliğin ardından sınıf başkanı ve/veya sınıf temsilcisi seçimi yapılması, çocukların oylarını belirli bir talep ve beklentiyle vermesini, hatta seçimden sonra başkan ve temsilciyi, talep ve beklentileri doğrultusunda denetlemesini kolaylaştırır. Böylece çocukların aktif yurttaşlık becerilerini güçlendirir.

Sınıf temsilciliği seçiminin, sınıf anayasasının ardından yapılmasının bir nedeni

SINIF İÇİ KATILIM ETKİNLİĞİ

Etkinlik 2: SINIF TEMSİLCİLİĞİ VE OKUL MECLİSİ

Konu: Demokrasi ve katılım

Süre: 1 ders saati

Hedef: Okul Meclisinin işleyici ve Sınıf temsilcilerinin rol ve sorumlulukları konusunda bilgilenmek; sınıf temsilcisi olma konusunda karar verebilmek

Hazırlık: Okul Meclisleri Yönergesi'ne göz atın.

Aşağıdaki mektuptan sınıf mevcudu kadar çoğaltın

Yönerge:

1. Çocuklara okul meclisinde sınıflarını temsil etmek üzere, iki temsilci seçeceklerini söyleyin. (İki temsilci seçilecekse, bir kız bir oğlan olmasını önerebilir, sınıfça buna karar verebilirsiniz.) Ama seçim işine girişmeden, eski bir sınıf temsilcisinden bir mektup geldiğini, önce bunu okuyacaklarını belirtin. Okumayı küçük gruplarda ya da tüm sınıf birlikte yapabilirsiniz. Çocukların okurken dikkatlerini çeken yerlerin altını çizmelerini isteyebilirsiniz.

2. Ardından şu sorularla mektubu tartışmaya açın ve çocukların sınıf temsilciliği konusunda bilgilenmelerini sağlayın:

- Mektupta dikkatinizi çeken neler oldu?
- Sınıf temsilciliği diye bir şey duymuş muydunuz? Mektupta yazanla sizin bildiğiniz benzer mi?
- Sınıf temsilciliği neymiş? Görevi, sorumlulukları nelermiş?
- Özellikleri neler olmalıymış?

3. Mektup üzerine konuşma bittikten sonra, temsilciliğe aday olmak isteyenleri sorun, isimlerin belli olmasını sağlayın. Seçimleri bir hafta sonra yapacağınızı, bu süre boyunca adayların tanıtım çalışması yapabileceklerini söyleyin. Seçim bir gün önceden hatırlatın ki kaçırmış olmasınlar. Seçim günü adaylara 1-2 dakikalık konuşma süresi vereceğinizi, ardından kapalı oylama ile seçim yapacağınızı söyleyin. Yani tüm sınıf tercih ettiği bir kız bir oğlan adayın ismini kağıtlara yazarak seçim kutusunda atacak ve oylar, aday olmayan 2 öğrenci tarafından sayılarak sonuç açıklanacak. Bu bilgilerin hepsinin tüm sınıfla açıkça paylaşın. Hem aday olacakların hem tüm sınıfın sürece dair bilgilendiğinden emin olun.

Sevgili sınıf temsilcisi adayları ve onları seçecek değerli sınıf arkadaşları, Biraz resmi bir başlangıç oldu, ama size nasıl sesleneceğimi bilemedim. Bu mektubu size yazıyorum ki neye aday olduğunuzu ya da kimi ne için seçeceğinizi bilin ☺ Genellikle bir şeye aday olurken nasıl bir işe girdiğimizi bilmiyoruz, kimse de bize anlatmıyor. Ben bunu değiştireyim, bundan sonraki adaylara yardımcı olayım dedim, size mektup yazmaya karar verdim.

Umarım bu mektup, sınıf temsilcisi seçme işi bitmeden önce eline ulaşır. Sonradan "ya ben bu işi yapamazmışım" ya da "aslında tam bana göreymiş" deyip pişman olmanı istemem. Şimdi sınıf temsilcisi, okul meclisi laflarını sıkıcı, resmi bulabilir ya da tam tersi ne havalı bir şey diye düşünebilirsin. Çünkü içeriği hakkında ne yazık ki yeterli bilgimizi yok! Ben sana kısasından söyleyeyim: Okul meclisi öğrencilerin okuldaki işlere burnunu sokabilmesi, "yetkililere" görüşlerini iletebilmesi ve okuldaki sorunların çözümüne katkı sunabilmesi için elimizde olan en önemli araç! Bu yüzden sahip çıkmamız lazım.. Ayrıca okul meclisi öğrencilerden oluşuyor, ne yapmak istediklerine öğrenciler karar veriyor. Dolayısıyla isminin resmîyetini kırmak, işe keyif, enerji katmak da öğrencilerin elinde.

Okul meclisinde yer almak için önce sınıfta temsilci seçilmen gerekiyor. Bu seçim işinden önce bir tanıtım

dönemi oluyor. Aman o tanıtımlara dikkat! Genelde adaylar nasılsa arkadaşları sonradan unuttur deyip yapamayacağı sözler veriyor. Siz siz olun ne yalancı çıkın, ne de yapamayacağı sözler verdiğini düşündüğünüz kişiye, kankanız olsa bile oy verin. O sözler başınıza dert olur! Arkadaşlara da ayıp olur! (Bu arada atlamadan, okul meclisi oluşuktan sonra bu sefer de meclis başkanı ve başkanlık divanı seçimi olacak. Başkanlık divanı da ne biçim bir şey deme! Yine adı tuhaf ama kendi işe yarar bir kurul aslında. Ne işe yaradığını sınıf temsilcileri anlatacak zaten. Ben bu seçimde de oy verirken gaza gelme, oyuna sahip çık diye hatırlatayım sadece.)

Tanıtım dönemi ardından her sınıftan temsilciler seçiliyor. Temsilciler dedim çünkü biz okulumuzda her sınıftan bir kız bir oğlan temsilci seçmiştik. Siz nasıl yapacaksınız bilmiyorum ama sınıfı iki kişi temsil ediyor olmak çok daha iyi. Hem işbölümü yapabiliyor, hem de okul meclisinde olanları konuşmak, tartışmak kolaylaşıyor.

Sınıf temsilcisinden beklenen sınıftaki arkadaşlarından gelen görüşleri, önerileri okul meclisinin gündemine taşımak, okul meclisinde konuşulanları da sınıfa iletmek.. Böyle yazınca kolay gözüküyor olabilir ama bu bir cümlelik işi yapmak epeyce zor.

Hele bi kendi sınıfınızı hayal edin. Sınıftaki görüşleri nasıl alırsınız? Herkesin ihtiyacı farklı, görüşleri farklı! İşte o görüşleri kimseye ayırmı yapmadan herkese eşit yaklaşarak, farklı görüşler arasında anlaşma sağlayarak hem de bütüünü bir yıl boyunca düzenli olarak almaktan bahsediyoruz. Biz bunun için sınıf öğretmenimizden derslerin başında ya da sonunda on dakika falan isteyip, okul meclisinde olanları aktarmaya ve sınıftakilerin görüşlerini almaya çalışıyorduk. Bazen öğretmenler derslerinden zaman vermek istemiyorlar, yetişmiyor diye. Biraz ısrarcı olup bunu talep etmek şart! Eğer sınıfta buna vakit ayrılmazsa, öyle gelip gidersiniz meclise, boşa zaman harcarsınız. Biz bazen vakit yaratamadığımızda sınıfta panoya okul meclisi kararlarını asıyor, bazen de sınıftakilerden görüşlerini yazılı olarak iletmelerini istiyorduk. Konuşmak daha iyi ama bu da işe yarıyor.

Bu arada sınıfta meclis arasında iletişimi sağlayan kişi olarak hem arabuluculuğu becermen hem de özel yaşama ait paylaşılmaması gereken bilgiler konusunda hassas davranman gerekiyor. Kaş yapalım derken göz çıkarmak olmasın!

İyi bir dinleyici, iyi bir konuşmacı, dikkatli, güvenilir, adaletli... İşte sınıf temsilcisinde aranan özellikler☺ Dünyayı kurtaracak bir kahraman mı arıyoruz diyebilirsiniz. Tabii ki öyle değil. Fakat bu temsilciği hakkını vererek yapabilmek için bu özelliklere sahip en uygun kişiyi seçmeye çalışmalısınız ki başınız ağrımasın. Bu arada sınıf temsilcisi adaylarına duyurulur: Düzenli olarak toplantı yapacaksınız, bazen ders dışı zamanlarda da çalışmak zorunda kalacaksınız. Bu da kendi zamanınızdan yemek demek. Genelde ebeveynler ve öğretmenler derslerini aksatacağını söyleyerek bu tür işlere girmeni önermezler. Sen bu dengeyi gözetebilirsin diyorsan aday ol ve bu sorumluluğun altına gir.

Ne çok saydım, belki de korkuttum sizi.. Ama baştan bilerek işin içine girin diye bu kadar detaylı yazdım. Bu kadar yükün altına kim girer ki diyenleri duyar gibiyim. Buna iki cevabım var. Birincisi eğer kimse aday olmazsa, her gün zamanının çoğunu geçirdiğin okulda verilen hiç bir karara etki edemeyeceksin. Yani elindeki gücü kullanamayacaksın. İkincisi ise "işe yaradığını hissetmek ve hissettirmek". Evet sorumluluğun büyük, koskoca sınıfı temsil ediyorsun ama sınıftaki bir sorunu önerisiyle birlikte meclise taşımak ve kabul görerek uygulanmasını sağlamak acayip mutlu ediyor insanı. Örneğin bizim sınıfta basketbol delisi bir arkadaşımızı tenefüslerde bahçede top oynamamak kuralının değişmesini istedi. Top oynanmasından rahatsız bir başka arkadaş ile güzel ve seviyeli ☺ bir tartışma yaptılar. Sonra kafa kafaya verip, bahçeyi ortak kullanmak için bir plan hazırladılar. Ben de mecliste sundum. Buna göre karar alındı ve cidden okulda uygulandı. Hem sporseverlerin hem de başıma top gelmesincilerin aynı anda mutluluğuna şahit olma şansını vaat ediyor bu temsilcilik işi☺

İşte acısıyla tatlısıyla sınıf temsilciliği denen şey buna benziyor. Bu sene de aday mısın diye sorarsanız hayır diyeceğim. İstemediğimden değil ama bu sene okuldaki hem başka işlerle uğraşmak istiyorum, hem de biraz başkaları sorumluluk alsın, ben temsilcilere dert yanayım bol bol. Her yerde hep aynı kişilerin olmasından rahatsızım! Neyse uzatmadan mektubu bitireyim. Haydi ben kaçar!

Bir dost..

şaka şaka altı üstü eski bir sınıf temsilcisi gizeme gerek yok ☺

“seçmen” çocukları güçlendirmekse, diğer nedeni aday çocukları desteklemektir. Sınıf öğretmenlerinin uygulamasıyla gerçekleşen ikinci etkinlik bu amaca hizmet eder. Bilinçli bir seçim süreci için, temsilciliğin ne olduğunun, ne tür sorumluluklar içerdiğinin tüm çocuklar ve aynı zamanda öğretmen tarafından bilinmesi gereklidir. Böylece çocuklar sırf seçilmiş olmak için değil, sorumluluk almak için aday olabilecek, bu da temsilcilik işinin rekabete değil dayanışmaya hizmet etmesini kolaylaştıracaktır. Yalnız işin şöyle bir riski var ki, sorumlulukların üzerine konuşmak çocuklar için çok sıkıcı olabilir. Ayrıca sorumluluklardan bahsetmek, öğretmenleri çok didaktik bir pozisyona sokarak, sınıf içinde oluşmasını hedeflediğimiz eşitlikçi havayı bozabilir. Bu kaygıları ortadan kaldırmak için, “katılım eğlencelidir” ilkesini akılda tutarak geliştirdiğimiz etkinliği ve materyali 90. sayfadaki etkinlik kutusunda bulabilirsiniz.

Sınıf temsilciği seçimi, EMO’daki tüm sınıflar tarafından, kiminde daha etkin kiminde daha az katılımcı olmak üzere yapıldı, her sınıftan 2 temsilci seçildi. Temsilci sayısını iki olmasını önemsiyoruz. Buna hizmet içi eğitim dönemine, öğretmenlerle birlikte karar verdik. Bir kere daha işlevsel olduğunu düşündük; çünkü böylece temsilciler sınıf ve meclis içindeki sorumluluklarını paylaşabileceklerdi. Ayrıca bu durumun rekabet yerine dayanışmayı destekleyeceğini düşündük. Temsilcilerin meclisteki cinsiyet dengesini gözeterek bir kız bir oğlan seçilmesinin iyi olacağına ama buna sınıfların kendilerinin karar vermesinin daha uygun olduğuna karar verdik. Bunun sonucunda bir sınıftan gelen iki oğlan temsilci hariç tüm sınıflar biri kız biri oğlan olmak üzere temsilcilerini seçip meclisi oluşturdular.

Süreci birlikte değerlendirmenin ne kadar önemli olduğundan sıklıkla bahsediyoruz. Sınıf içi katılımı artırmak için de sınıf olarak değerlendirme yapabilmek çok önemli. Hem sınıf anayasasının hayata geçebilmesi, hem de temsilcilerle sınıfın ilişkisinin geliştirilebilmesi için dönem sonunda sınıf öğretmeninin de aktif olarak katıldığı bir değerlendirme yapması çok yararlı olur. 94. sayfadaki etkinlik alanında göreceğiniz akışı dönem sonlarında uyguluyabilirsiniz.

Meclis çalışmalarına geçmeden önce, öğretmenlerin uygulamasını istediğimiz bu etkinliklerde onları desteklemekle ilgili bazı noktaların altını çizmek yararlı olabilir. Bunların hemen hepsinden daha önce kavramsal biçimde bahsettik, ama bu örnekle somutlamanın da iyi olacağını düşünüyoruz. Yandaki görselde izlediğimiz yolu şematik olarak görmek de mümkün. Birinci nokta şu: Uygulamalarını istediğimiz etkinlikleri somut olarak tasarladık. Bu bizim çalıştığımız öğretmen grubunun bizden talebiydi.

Öğretmenlerde Katılımcı Çalışma Süreci Adımları

Birlikte çalışacağınız grubun taleplerini dikkate almak katılımlarını kolaylaştırır. İkinci olarak hizmet içi eğitim döneminde etkinlikleri birlikte uyguladık, yani deneyimlemelerini sağlayarak paylaştık. Böylece etkinliklerin üzerine konuşup uygulanabilirliğine karar vermek de kolaylaştı. Nitekim, yaptığımız üçüncü şey bu oldu, bu etkinlikleri uygulayıp uygulayamayacaklarını sorduk; uygulama için ne tür destekler istediklerini öğrendik. Zira, sınıf rehberlik saati de kalmadığı için öğretmenlerin bu etkinlikleri kendi ders saatlerinde yapmaları gerekiyordu. Bu herkes için çok kolay olmayabilirdi; öyle bir durumda birlikte çözüm üretmemiz gerekecekti. Ardından uygulama süreçlerini kolaylaştırmak için takvime yerleştirdik – meclisin toplanması için temsilcilerin belli bir tarihe kadar seçilmesi gerekiyordu – öğretmenler odasında paylaştık ve takip ettik. Bu süreçte, okul meclis çalışmalarını kolaylaştırmaya gönüllü olan sosyal bilgiler öğretmeni sorumluluk aldı, öğretmenlere etkinlikleri hatırlattı, uygulamalarını hızlandırmaya çalıştı. Ve son olarak, hem etkinliklerin yapılıp yapılmadığını gözlemleyebilmek hem de öğretmenlerin uygulamalar hakkında değerlendirmelerini alabilmek için değerlendirme formu doldurmalarını istedik. Formları, yine öğretmenler odasına bıraktığımız bir haberleşme dosyasına koyduk. Öğretmenlerin doldurup buraya geri bırakmalarını rica ettik.

Okul meclisinin oluşumu ve çalışmaları

Katılımcı bir okulda okul meclisi, sadece üyelerinin değil, okuldaki tüm öğrencilerin görüş ve talepleri doğrultusunda okul yönetimine önerilerde bulunur. Okuldaki koşulların ve öğrenme ortamının iyileştirilmesi için öğrencilerle okulun yetişkin paydaşları arasında işbirliğini ve iletişimi artırır. Öğrencilerin okulları hakkında söz sahibi olmasını ve sorunları azaltacak müdahalelerde bulunmasını sağlar.

Meclisin çalışmalarına kolaylaştırıcı olarak katılacak öğretmenin sorumluluğu, okul meclisinin;⁴¹

- kendi içinde katılımcı biçimde çalışmasını sağlamak;
- meclis dışındaki öğrencilerin okulda olan bitene dair görüş ve önerilerini dinlemesini ve önemsemesini sağlamak;
- okul işleyişine, karar mekanizmalarına katılmak için güçlenmesini desteklemek, gerekirse eğitimler, atölyeler yapmak;
- okul yönetimiyle ilişkilerinde, hem yönetime hem meclise yol göstermek;
- öğretmenleri mecliste yapılan çalışmalardan haberdar etmek, gerektiğinde aktif sorumluluk almalarını sağlamak;
- düzenli toplanabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak ve gerektiğinde toplantılara katılmaktır.

41 "Sarıyer'deki Demokratik Okul Kültürünün Desteklenmesi" Projesi Okul Meclisleri için Uygulama Kılavuzu, 2013. https://www.dropbox.com/s/fbavnhpfc8a8x79/K%C2%9Elavuz_25092013.pdf

SINIF İÇİ KATILIM ETKİNLİĞİ

Etkinlik 3: DÖNEM SONU DEĞERLENDİRME

Hedef: Sınıf anlaşması ve sınıf temsilciliği üzerinden öğrencilerin geribildirim ve değerlendirmelerini almak

Hazırlık:

- Sınıf anlaşması. Eğer anlaşma sınıfta asılı değilse, kopyasını çocukların görebileceği biçimde hazırlayın
- Öğrencilere değerlendirme yapacağınız dersi önceden duyurun, hepsinin katılmasının önemli olduğunu belirtin.

Yönerge:

1. Çocuklara sınıflarındaki katılım durumuyla ilgili dönem değerlendirmesi yapmak istediğinizi söyleyin. Bunun için sınıf anlaşmasına yazdıkları kararlarla ve hem sınıf başkanlığı hem sınıf temsilciliği ile ilgili olarak konuşacağınızı belirtin. Önümüzdeki dönemin daha iyi geçebilmesi için değerlendirmenin önemli olduğunu, ama geribildirimleri keyifli, öğretici ve katılımcı sınıf ortamını destekleyecek şekilde vermek gerektiğinin altını çizin.

2. Dönemi, aşağıdaki sorularda olduğu gibi hisler/düşünceleri, deneyimler/ öneriler, beklentiler üçlüsüne karşılık gelecek şekilde değerlendirmeye çalışın. Siz de sınıfın bir üyesi olarak değerlendirmeye katılın.

- a. Nasıl hissediyorsunuz? Bu dönem kendinizi nerede, nasıl görüyorsunuz?
- b. Neler yaşadık bu dönem? Sınıf anlaşması hayata geçti mi? Sınıf temsilciliği sistemi işledi mi?
- c. Bir sonraki dönem için önerileriniz var mı? Nasıl bir dönem bekliyorsunuz?

Okul meclisinin bu çalışmaları yapabilmesi, tüm katılım çalışmalarında olduğu gibi, etkin bir hazırlık dönemi geçirmesine ve ilgili yetişkinler tarafından desteklenmesine bağlıdır. Bu yüzden okul yönetiminin ve meclisten sorumlu öğretmen(ler)in işe başlamadan önce aşağıdaki sorular etrafında düşünmesi, tartışması ve buna göre bir planlama yapması yerinde olur. Bunlar aynı zamanda meclisin çalışma koşullarını da belirleyecek sorular olduğu için, meclis üyeleriyle de tartışılarak bir karar varılması anlamlıdır. Ancak bundan önce öğretmenin durumu ve alternatifleri belirlemesi, bunları öğrencilerle paylaşması, katılımcı görüş geliştirme aşamasının sağlıklı yürümesini sağlar. Meclisin toplanabilme zamanının bile kısıtlı olduğu var olan yapıda, okul yönetimlerinin inisiyatif alıp, dönem planlamasında ve sorumlu öğretmenin ders planında meclisin toplantı zamanlarını netleştirmesi çok önemli bir müdahale olacaktır. Bu müdahale işleyişi kolaylaştıracağı gibi, okul yönetiminin meclisi önemseydiğini göstereceği için, çocukların istekliliğini de artıracaktır.

ETKİN BİR OKUL MECLİSİ İÇİN OKUL YÖNETİMİNE VE SORUMLU ÖĞRETMENE YARDIMCI SORULAR	
HEDEF	* Çocukların katılımıyla neyi hedefliyoruz? Neye ulaşmak istiyoruz? * Öğrencilerin okul yönetimine katılmalarına ne kadar alan açacağız?
HAZIR OLMA	* Hangi düzeyde katılabilirler? Bu düzeyi yükseltmek için ne yapmak gerekir? * Öğrenciler katılım göstermeye ne kadar hazır? * Bilgi ve becerilerini artırmaya gerek var mı?
YÖNTEM	* Kendilerini ifade etmeleri için araçlarımız, yöntemlerimiz neler? Yeterince kapsayıcı mı? * Meclisin hem diğer öğrencilerle hem de okul yönetimiyle iletişimi nasıl sağlanacak? * Bunun için ne tür araçlar (sınıf içi tartışma saatleri, genel öğrenci toplantıları, okul / sınıf panosu, okul yönetimiyle düzenli toplantılar vb.) var?
DEĞERLENDİRME	* Katılımlarının herhangi bir etkisi olup olmadığını nasıl bilecekler? Biz nasıl bileceğiz? * Meclisin katkılarını görebileceğimiz bir izleme değerlendirme sistemimiz var mı? Olmalı mı? * Çocuklara yönelik geri bildirim işleyişi nasıl olacak?
TAKVİM	* Ne zaman ve ne kadar süre ile katılıyor olacaklar? Bu tüm üyeler için uygun mu? * Meclis toplantılarına planlamada yer verilmiş mi?
KAYNAK	* Ne tür kaynaklara ihtiyaç var? - Uygun toplantı zamanı, yeri.. - Güçlenmek için eğitimler, atölyeler.. - Görüşleri ifade edecek araçlar...

Bizim EMO'daki okul meclisi deneyimimiz bu soruların üzerine düşünmenin ve hazırlık yapmanın çok önemli olduğunu gösteriyor. Çünkü çoğu zaman meclisin çalışma süresi çok kısıtlı; temsilciler grubu katılımcı yöntemlerle çalışmak için kalabalık; ve çocuklar süreç yerine sonuca, birlikte bir şeyler üretmek yerine

bireysel olarak görünür olmaya yönelmeye çok yatkınlar. Bütün bu zorlukları aşip sadece meclisin çalışmaları açısından değil tüm okul için katılımcı bir noktaya varabilmek için çaba harcamak gerekiyor.

EMO'nun öğrenci meclisi, 20 şubeden ikışer sınıf temsilcisinin katılımıyla 40 kişilik bir ekip olarak bir yarıyıl boyunca çeşitli çalışmalar yaptı. Çalışmalara, okul meclisinden sorumlu öğretmen dışında dört öğretmen daha destek verdi. Bu desteklerin hiçbiri görevlendirmeyele olmadı, öğretmenlerin hepsi gönüllü olarak katıldılar. Meclis, zamansal ve mekânsal zorluğa rağmen, yedi kez toplandı ve bir ders saati süren bu toplantılar, hala yöntemi tam katılımcı olamasa da, tartışmalı ve verimli geçti.

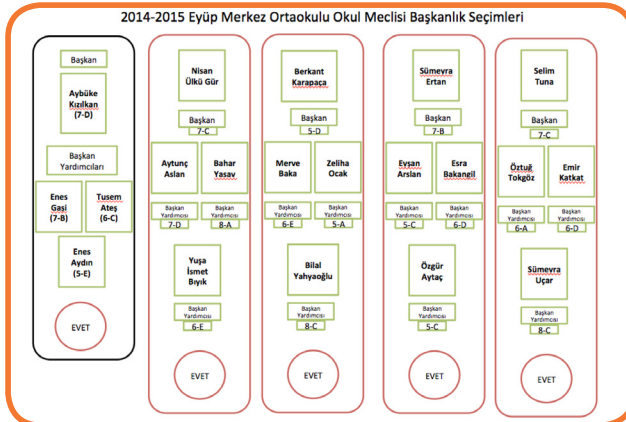
OKUL MECLİSİ ÇALIŞMA PLANI	
15 Eylül-10 Ekim 2014	Sınıf Anayasası ve Sınıf Temsilcisi Etkinlikleri
10 Ekim 2014	Sınıf temsilcilerinin belirlenmesi için son tarih
15 Ekim 2014	Okul meclisi ilk toplantısı: Tanışma
22 Ekim 2014	Okul meclisi ikinci toplantısı: Okul meclisi / meclis başkanı nedir? Ne yapar? Meclis yönetimine aday olmak isteyenlerin grup oluşturması Okul Seçim Kurulu'nun oluşturulması
25 Ekim 2014	Adaylık bildirimini için son tarih (Adaylık bildirimleri bireysel değil grup olarak yapılacaktır)
27-31 Ekim 2014	Aday Tanıtım Haftası
3 Kasım 2014	Okul Meclis Başkanlığı Seçimi
5 Kasım 2014	Okul meclisi üçüncü toplantısı: Seçim sürecinin değerlendirmesi Okul Müdürünün toplantıya katılımı ve önerileri
19 Kasım 2014	Okul meclisi dördüncü toplantısı: Kız öğrencilerin okul formasına dair değişiklik talebi için çalışma kararı alınması Meclis çalışma biçiminin konuşulması İhtiyaç odaklı çalışma grupları oluşturulması
3 Aralık 2014	Okul meclisi beşinci toplantısı: Çalışma gruplarının yaptığı çalışmaların aktarılması (Çalışma grupları kurulduktan sonra kolaylaştırıcı öğretmenlerinin uygun zamanlarından düzenli olarak toplanıyor)
17 Aralık 2014	Okul meclisi altıncı toplantısı: (Meclis yönetim ekibi, toplantıdan önce gündemi belirlemek üzere buluştu) Çalışma gruplarından bilgilerin sunulması Okul kuralları çalışma grubunun hazırladığı "kural önerileri"nin tartışılması
14 Ocak 2015	Okul meclisi yedinci toplantısı: Toplantılara katılımın azalmasını engellemek için neler yapılabileceğinin konuşulması "Kural önerilerini"nin tüm okul tarafından nasıl tartışılabileceğine dair öneri geliştirme

Bu çalışmaların yapılabilmesi, okul meclisinden sorumlu öğretmenle birlikte yukarıda bahsettiğimiz hazırlık sürecini iyi geçirmemiz ve okul meclisinin, okul işlerine balıklama atlamadan önce güçlenmesini desteklememiz oldu. Aynı zamanda önceki yarıyıl boyunca yürüttüğümüz katılımcı çalışmaların da çocukları bu sürece hazırladığını düşünüyoruz. Meclisi güçlendirmek için yaptığımız ve önemli olduğunu düşündüğümüz uygulamaları iki başlık altında paylaşmak istiyoruz: Seçimleri meclis çalışmalarının odağı olmaktan çıkarmak ve meclis çalışmalarını tüm okula yaygınlaştırmak.

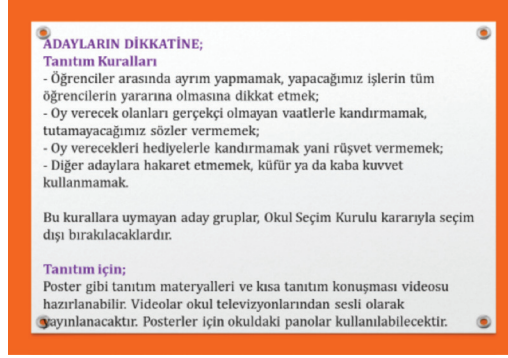
Seçimleri, meclis çalışmalarının odağı olmaktan çıkarıp bir araca dönüştürmek.

Meclis başkanı seçimi, işlerin yürümesi için zorunlu bir aşama. Tıpkı sınıf temsilciliğinde olduğu gibi, okul yönetimiyle ilişkilerin sürebilmesi için meclisin de kendine bir temsilci seçmesi gerekiyor. Meseleyi böyle tanımlayınca ve meclis başkanının “eşitler arasında birinci” olduğu fikrini çocuklarla paylaşınca ilk adımı atmış oluyoruz. Elbette, uygulamada da bunu göstererek bu fikrin yerleşmesini kolaylaştırmak gerekiyor. Biz, okul meclisinden sorumlu öğretmenle birlikte, bunun için iki düzenleme yaptık. Birincisi; seçimden önce meclis olarak bir grup dinamiği oluşturabilmek için, **seçim tarihini meclisin oluşmasından üç hafta sonra** olarak belirledik. Bu sürede, birer hafta arayla iki meclis toplantısı yaptık. Bu toplantıların ilkinin çocukların tanışmasına ayırdık. Oyunlu bir tanışma etkinliğiyle birbirine temas etmelerini sağladık. Bir yıl boyunca birlikte çalışacak olmaları dışında, bir sonraki hafta meclis yönetimine aday olmak için grup oluşturmaları gerekecekti. Tanışma oyunu en azından birlikte çalışmaları için başlangıç oldu. İkinci olarak, meclisin ve meclis yönetiminin sorumluluklarını konuştuktan sonra yönetime aday olmak isteyenlerin dört kişilik gruplar oluşturmalarını istedik. Yani **okul, meclis seçiminde sadece bir tek başkan değil, dört kişilik bir yönetim ekibi seçecekti.** Temsil alanını genişletmek için ekiplerde mutlaka, sabahçı/ öğlenci ve cinsiyet dengeleri gözetilmeliydi. Temsilcilerin yarısı başkan olmak istediği halde bizim bu önerimiz çok mantıklı geldi hepsine. Ekip olma kriterleri biraz zorlanmalarına neden olsa da, iki gün içinde ekiplerini oluşturdular.

Seçim sürecini de katılımçılık için bir öğrenme vesilesi haline getirmeye çalıştık. Aday ekipler isimlerini rehber öğretmene bildirdiler ve karşılığında aşağıdaki tanıtım kuralları kağıdını aldılar.

Tanıtım sürecini aktif geçiren iki aday okul panoları ve televizyonları kullanarak kendilerini arkadaşlarına anlatmak için hazırladıkları metinlerden iki alıntı şöyle:

Eğer ki seçilirsek işe ilk olarak okulun önemli sorunlarıyla başlayacağız. ...Mesela: okulun bazı kurallarının değiştirilmesi için çalışabiliriz. Öğrencilerin sevmediği kuralları okula zorluk yaratmayacak şekilde değiştirebiliriz. Ancak şöyle bir durum da var ki biz bunları tamamen kendimiz yapamayız. Bunun için diğer sınıf temsilcileri, okul kuralları ekibi, öğretmenler ve hatta bazen velilerden de yardım almamız gerekebilir. Ama şunu bilmelisiniz ki biz daima adaletli olmaya çalışacağız.

... Arkadaşlar şunu hiçbir zaman unutmayın demokrasilerde herkesin görüşü alınarak sorunlar daha kolay çözülebilir. Okulda gerçekleştireceğimiz tüm faaliyetler için fikirlerinizi ve desteğinizi bekliyorum. Sizleri ve okulumuzu en güzel şekilde temsil edeceğime inanıyorum...

Adaylar tanıtım faaliyetlerini sürdürürken aday olmayan sınıf temsilcilerinden gönüllülük esasıyla Okul Seçim Kurulu'nu ve tüm okuldan gönüllülerin katılımıyla sandık kurullarını oluşturduk. Okul Seçim Kurulu, yukarıdaki tanıtım kurallarını belirledi. Birlikte sandıklarımızı, oy pusulalarımızı hazırladık. Sandık kurulları, seçim esnasında düzenlemeyi yaptılar, işbölümü yaparak süreci yönettiler. Seçimden sonra oyları sayıp tutanakları hazırlayıp okul müdürüne teslim ettiler. Tüm seçim sürecini, başlangıcını yetişkinler yapmış olsa da inisiyatifi çocukların aldığı bir örnek olarak yaşadık.

Seçimlerden hemen sonra yaptığımız ilk meclis toplantısında, adaylık ve seçim sürecinin değerlendirmesini yaptık. Bunu ısrarla öneririz. Çocukların seçim sonrası özellikle olumsuz gördükleri şeyleri öğrenmek, katılımcı bir meclis süreci yaşayabilmek için oldukça kritik. Çocukların temel eleştirisi, adaylık için ekip oluşturma ve tanıtım faaliyetlerini yürütmek için yeterli zamanları olmadığı yönündeydi. Bu eleştiri hazırlık sürecinin çocuklar için ne denli önemli olduğunu gösteriyor. Seçimler için bu yaklaşım benimsendiğinde, meclise iki haftadan daha fazla zaman vermek ve tanıtım sürecinde aday ekiplerin öğrencilere ulaşmasını kolaylaştıracak düzenlemeler yapmak, çocuklar açısından daha tatminkar bir seçim yaşamayı sağlayacaktır.

Seçim sonrasında değerlendirme yapmak kadar, meclisin okul yönetimi tarafından tanınması da önem taşıyor. Yöntemi her okul için farklı olabilir ama seçim sonuçlarını tüm okula duyurup, yönetimi tanıtmak ve tüm adaylara teşekkür etmek katılımı desteklemenin bir parçası olarak görülmeli... EMO'nun o dönemki müdürü seçim sonrası ilk toplantıya katılarak tüm adayları ve yönetimi tebrik etti ve meclise okul kurallarının tanıtımı konusunda birlikte çalışma önerisinde bulundu. Çocuklar açısından yüreklendirici, okul müdürünün meclisle ilişkisi açısından da katılımcı olan bu davranışı bir iyi örnek olarak tüm okul yönetimlerine öneririz.

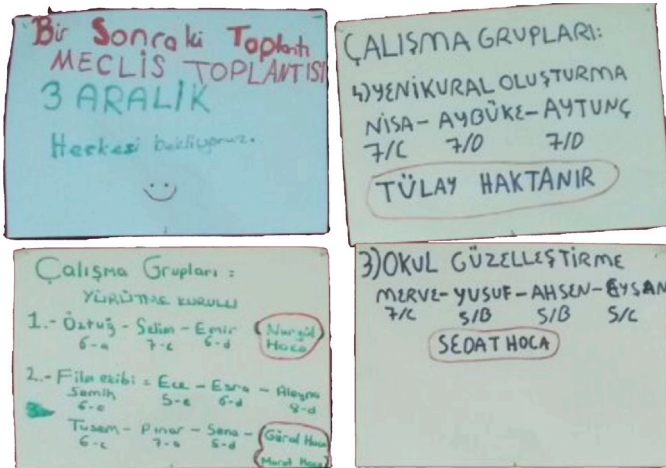
Meclis çalışmalarını toplantı zamanlarının dışına çıkarıp tüm temsilcilere yaygınlaştırmak

Yukarıda söylediğimiz gibi, EMO okul meclisi, çok da kolay olmayan bir şey başararak bir yarıyılıda yedi kez toplanabildi. Ama bu bile o kadar kısa bir süre ki, meclisin iş yapmasına değil, ancak önemli konuları hızlıca konuşabilmesine yarıyor. Hem bu nedenle, hem de öğrenci katılımını meclisle sınırlamayıp okuldaki tüm öğrencilere yayabilmek amacıyla meclisin çalışma yöntemini çeşitlendirmeye ve toplantı zamanlarının da dışına çıkarıp genişletmeye çalıştık. Bunun için iki aracımız vardı. Biri **temsilcilik sistemini güçlendirmek**, diğeri **çalışma grupları modelini meclis içine yerleştirmek**.

Temsilcilik sistemi aslında sınıfların okul yönetimine katılması için iyi bir araç. Başından beri bunu düşündüğümüz için sınıf içinde anayasa ve temsilcilik etkinliklerine önem verdik. Ama tek bir çalışmayla temsilcileri etkin hale getirmek mümkün değil elbette. Temsilciliğin etkin hale gelmesi için, temsilcilerin meclis toplantılarından önce sınıfa görüşlerini sorup toplantılardan sonra bilgi vermeleri;

sınıfta bir okul meclisi panosu yapıp önemli bilgileri burada paylaşmaları ve bütün bunları düzenli olarak yapabilmek için sınıf öğretmenleri ya da ilgili diğer öğretmenler tarafından yönlendirilmeleri, desteklenmeleri iyi olur. Görüş alma – bilgi verme süreci daha ilgili çocuklar ve öğretmenler tarafından zaman zaman yürütülebilir. Ama bu alışveriş düzenli hale gelmeyince, sınıf kendi temsilcisinin mecliste aktif olmasını talep etmeyince, zaman içinde toplantılara katılan temsilci sayısı ve buna bağlı olarak mecliste yer alan sınıf sayısı azalıyor. Bu durum meclisin giderek ilgili bir grup çocuğun okul meselelerini tartıştığı, katılım ve etki alanı yaygın olmayan bir yapıya dönüşmesi riskini taşıyor. Bu yüzden temsilcilerin aktif olmasını sağlayacak yöntemler bulmak şart.

Bu yöntemlerden biri meclisin küçük gruplar şeklinde çalışması olabilir. Bu, bir önceki başlıkta anlattığımız ihtiyaç temelli çalışma gruplarının, meclis çatısı altında varlığını sürdürmesi demektir. Bu yöntemle hem çalışma grupları “resmi” biçimde devam edebilmiş hem de meclis daha katılımcı biçimde çalışabilmiş olur. Meclis her hafta toplansa bile, 40 dakika içinde 30-40 kişinin konuşabilmesi, tartışabilmesi, karara varabilmesi pek mümkün değil. Bu koşullar, meclisin çocukların bir şey üretmediği, katılmaktan çok el kaldırıp indirdikleri bir yer olmasına yol açar. Bunun için çocukların küçük gruplar halinde, ilgi duydukları bir konuda çalışması; toplantılarda da bu çalışmalarını meclise aktarıp, karar alınması gerekiyorsa süreci kolaylaştıracak somut bilgiler sunması meclisin de aktif hale gelmesini sağlar. Hatta bu grupları meclis dışından ilgili ve istekli öğrencilere açmak da mümkün olabilir. Bunun kadar önemli olan bir başka şey de, bu grupların çalışmalarını birer öğretmenle yürütmeleridir. Böylece daha fazla öğrenci ve öğretmen meclisin çalışmalarına dahil olarak okulun katılımcılık konusunda güçlenmesini hızlandırmış olur. Bugün EMO’da dört kişiden oluşan meclis yönetimi hariç, yeni okul kuralları geliştirme, okul kurallarını tanıtmak, okul güzelleştirme ve sosyal etkinlikler olmak üzere, her birinde bir kolaylaştırıcı öğretmenin bulunduğu dört aktif çalışma grubu var. Grupların, bir önceki yarıyılıda aktif olan çalışma gruplarına benzer olması tesadüf değil. Okul hala benzer sorunlara ve çocuklar da hala benzer ihtiyaçlara sahipler. Bir de meclis

tanıtım grubu olması konuşuluyor. Çünkü meclisin çalışmalarını okula duyurmak konusunda birilerinin sorumluluk alması gerekiyor. Yani çocuklar tam beklendiği gibi, ortaya çıkan ihtiyaçlardan hareketle sorunu tespit edip, çözümü için işbölümü yapmaya girişiyorlar.

Çalışma gruplarının yaptıklarını kısa biçimde aktarmak istiyoruz. Ama önce Meclis yönetim ekibinden bahsedelim. İlk olarak şunu söylemek gerekir, dört kişilik yönetim, hele çift öğrenim varsa, çok daha etkin bir çalışma şekli sunuyor tüm çocuklar için. Meclis henüz bir bilgilendirme ve geri bildirim alma düzeneği kuramadığı için (umarız yeni oluşan tanıtım grubu bu sorunu çözecek), öğrencilerle meclisin arasında bağ yüz yüze ilişkilerle sürüyor. Bu nedenle hem sabahçı hem öğlenci öğrencilerin muhatapları olması işe yarıyor. Ayrıca ekip kendi arasında işbölümü yapabildiği için de etkili çalışabiliyor. İşbölümü yapmayı kolaylaştıran ise, bir süredir meclis toplantıları öncesinde ve gerekirse sonrasında işleri paylaşmaları.

Meclisin yönetiminin ilk başarısı kız öğrencilerin birkaç yıldır talep ettikleri, okul forması olarak etek yerine pantolon giyebilme değişikliğini hızla kabul ettirmek oldu. Seçimlerin hemen arkasından, öğrenciler forma değişikliği taleplerini meclis yönetim ekibine iletmışlerdi. Yönetim, bu talebi meclise taşıdı; meclis okul aile birliği ve okul yönetimini ikna edebilmek için tüm okuldan imza toplamaya karar verdi. İmzalar hızlıca toplandı ve okul yönetimine verildi. Okul yönetimi bu talebi okul aile birliği ile paylaştı ve onların onayıyla değişiklik yaşama geçmiş oldu.

Çalışma gruplarına geçerse... Okul kurallarıyla ilgili iki ayrı grup olması ihtiyaç sahiplerinin farklılığında kaynaklanıyor. Okul kurallarını tanıtmak ekibi, bir önceki müdür ve istekli iki öğretmenin önerisi olarak ortaya çıktı. Yani öneri okul yönetiminden geldi; meclise kuralların öğrenciler tarafından bilinir olması için öğretmenlerin desteğiyle kısa filmler hazırlamayı teklif ettiler. Meclis bu öneriyi kabul etti, istekli üyeler bu grupta yer aldı. Okul kuralları ekibi ise, öğrencilerin okul kurallarını birlikte oluşturma, var olan – ve çoğu zaman uyulmayan- yasaklara (okula telefon getirme gibi) karşı öneriler geliştirme ihtiyacıyla oluştu. Meclis, bir süredir kurallara birlikte karar vermek için nasıl bir yöntem geliştireceğini bulmaya çalışıyor. Okul güzelleştirme grubunun iş listesi uzun. İlk olarak atık çöplerle ilgili bir çözüm bulmaya giriştiler.

Belediye ile işbirliği sağlamaya çalıştılar ama destek bulamadılar. Bunun üzerine sorumlu öğretmenin önerisiyle okulun kağıt atıklarını toplayıp, kağıt toplayıcılarına vermeyi planladılar. Öneri meclis tarafından da kabul gördü. Grup, okulun içine ve bahçeye birer atık kutusu hazırladı. Planlarında, bu kutuların tüm okul tarafından sahiplenilmesi için bir kampanya

Çocuklarla okul şenliği yapmak: Katılım merdiveni altıncı basamağı için bir hikâye

ÇOÇA olarak çocuk şenliklerinin çocuk katılım ilkeleri gözetilerek düzenlenmesi ile çocukların kendilerini rahatça ifade edebildikleri alanlara dönüştüğünü biliyorduk. EMO'da yürüttüğümüz çalışmaların sonunda da çocuklarla birlikte bir okul şenliği planlamak istiyorduk. Bu önerimizi okul meclisinde oluşan çalışma gruplarından Sosyal Etkinlik grubuna sunduk. Sosyal etkinlik grubu; dördü 5. sınıftan biri 8. sınıftan olmak üzere beş öğrenciden oluşuyordu. Çalışma grubuna ÇOÇA'dan bir yetişkin kolaylaştırıcı ve rehber öğretmen destek veriyordu. Ders dışı saatleri kullanarak ve 5 hafta boyunca iki kez toplanarak şenliği planladık.

Öncelikle şenliğin hedefini belirledik: DOD çalışmalarını hatırlamak ve eğlenmek. Bu hedef doğrultusunda şenliğin içeriğine karar vermek için çocukların aklına ilk gelen yol arkadaşlarımıza soralım oldu. Çok kolaylıkla yapacaklarını düşündükleri bu görüş alma işi istedikleri gibi gitmedi. Bunun iki nedeni vardı: Şenlik deyince çocukların akıllarına çeşitli kurumların okul bahçesinde şişme oyuncaklarla yaptığı şenlik geliyordu ve şenlik konusunda heyecanları yoktu. Bu yüzden etkinliğin adını "DOD Festivali" olarak değiştirdik ve festivalle ilgili farkındalık ve heyecanı artmak için tüm okulu slogan önermeye davet ettik. Festival ekibi olarak arkadaşlarıyla iletişim için sosyal medyayı da kullandılar. Yapılan anketle festivalin sloganı belli oldu: **"Hak yaş tanımaz, DOD eğlenceye doymaz."**

Ekip, bu süreçte okulda başlayan meraktan yararlanarak, festivalin içeriğini de "sokak röportajı" benzeri bir çalışma yaparak arkadaşlarına sormaya karar verdi. Çekilen görüntülerden EMO'da çocukların festivalde olmasını istediklerini anlattığı kısa bir film hazırlandı ve okulda paylaşıldı. Etkinlik planlaması da buna göre yapıldı ve etkinleri yürütecek kişileri bulma çalışması başladı. Festivalde kareoke gibi eğlenceli; bilim gibi eğitsel ve origami gibi sanatsal etkinlikler de olmalıydı. Ayrıca öğrenciler, daha önce yaptığımız çeşitli animasyon filmlerinin çizeri Oğuz Demir'i çok merak ediyordu. "Oğuz Ağbi" ile de bir şeyler yapmak zorunluymuştu. Festival DOD belgeseli ve okul orkestrası gibi öğrenci ürünlerine de alan açmalıydı. Böylece festival programı oluşmuş oldu.

Kim hangi atölyeye gidecek ?

Atölyeler ve uygulayacak öğretmen ya da gönüllü eğitimciler belli olunca tüm öğrencilere bir form verdik. Formda tüm atölyeler açıklamalarıyla yer alıyordu. Her çocuğun en çok istediği 5 atölyeyi işaretlemesini istedik. Bu formun hazırlanması ve okula uygulanmasında içeri de Sosyal Etkinlik Grubu üstlendi. Sadece öğrencilerin atölyelere yerleştirilmesi işi yetişkinlere kaldı. Festival rozetlerinin hazırlanması, ikram olarak patlamış mısır, kek ve meyve suyu dağıtılmasına ve okul kapısına balonlardan süs yapılmasına kararı ekip tarafından verildi ve uygulandı. Hatta festival günü etkinlik grubundan üç öğrenci atölyelere katılmak yerine işlere destek vermeyi tercih etti.

Çocukların planladığı ve uygulanmasını desteklediği DOD Festivalinde eğlenceli bir gün geçirdik!

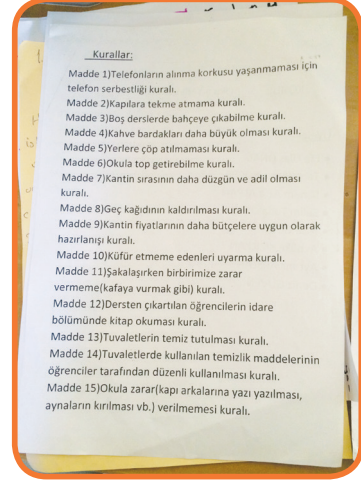
Okul Öğrenci Meclisi – Sosyal Etkinlikler Ekibi

hazırlamak var. Bu süreçte çalışmaları meclis dışından öğrencilere de açmayı düşünüyorlar. Sosyal etkinlikler grubunun yürüttüğü ilk çalışma oldukça kapsamlı bir organizasyon isteyen bir okul festivali tasarlamak oldu. Üstelik bunu katılımcı yöntemler kullanarak yaptılar. Yol gösterici bir iyi örnek olan çalışmanın detaylarını önceki sayfadaki deneyim paylaşımı kutusunda bulabilirsiniz.

Kesin yargıya varmadan biraz daha izlemekte yarar var ama meclisin bu çalışma yöntemi, çocukları grup olmaya iterek ve onlara inisiyatif vererek, karar almalarını, sonuca ulaşmalarını sağlıyor; çocuklar için odağı, seçim kazanmaktan sorumluluk almaya ve birlikte hareket etmeye çeviriyor. Ayrıca başkanın ya da meclisin tüm okul adına karar vermesi yerine, öğrencilerle okul yönetimi arasında köprü olmasını destekliyor. Hedef, bu yöntemi tüm okula yaygınlaştırarak hem var olan çalışma gruplarına meclis dışından öğrenci katılımını hem de öğrencilerin kendi ihtiyaçlarına göre inisiyatif alıp çalışma grupları oluşturmasını sağlayabilmek. Belki bunun için biraz daha zamana ihtiyaç var ama EMO okul meclisi, bu konuda deneyimi olmayan bir okul için şimdi bile oldukça iyi bir noktada.

c) Katılımı yaygınlaştıran çalışmalar

Buraya kadar paylaştığımız katılımcı uygulamalar, okuldaki mevcut öğrenme ve eğitim süreçlerine ek olarak yapılan, hedefine birincil olarak katılımı artırmayı koyan, daha sistemli, planlı ve uzun süreli çalışmaları içeriyordu. Oysa okulun rutin işleri içinde de katılımı güçlendirecek pek çok şey yapılabilir. Hatta bunlar, katılımı gündelik yaşamın bir parçası haline gelmesini kolaylaştıracak için, etkisi de farklı olur. O yüzden bu başlık altında, yine EMO'daki deneyimimiz üzerinden, katılımı okuldaki mevcut süreçler içinde farklı kanallarla yaygınlaşmasına olanak sağlayan çeşitli etkinlik ve araçlardan bahsetmek istiyoruz.

Sosyal bilgiler ders etkinlikleri

Okullarda katılımın artması, çocukların karar verme mekanizmalarında yer almaları kadar, ders içeriklerinin katılımcı bilgi, ilke ve yöntemleri içermesini de gerektirir. Türkiye'de müfredatın merkezi olarak belirleniyor olması, okulun ya da öğretmenlerin ders içeriklerini dönüştürmesini zorlaştırıyor olsa da, yapılandırmacı öğrenime geçilmesiyle birlikte, öğretmenler derslerini oluşturmak, materyallerini seçmek konusunda daha özgür bir hale geldiler. Bu, katılımı derslerinde de bilgi ve beceri anlamında içermek isteyen öğretmenler için bir fırsat sunuyor.

SOSYAL BİLGİLER DERSİ ETKİNLİKLERİ

5. Sınıf – Haklarımı Öğreniyorum Ünitesi İçin Etkinlik

Konu: Çocuk Hakları, Çocuk Hakları Sözleşmesi

Süre: 3 ders saati

Yöntem: Materyaller üzerine büyük grup tartışması, akran öğrenmesi

Hedefler:

- Çocukların Çocuk Hakları Sözleşmesi ile tanışmasını sağlamak
- Çocukların gündelik yaşamlarındaki olaylarla hakları arasında bağlantı kurmasını sağlamak

Özet: Etkinlik 1+2 ders saati şeklinde uygulandı. İlk ders saatinde çocuklarla ÇHS'nin ÇOÇA tarafından hazırlanan animasyonu izlendi, çocuk hakları ve sözleşme üzerine konuşuldu. Diğer iki derste ise akran öğretimi yöntemi ile eğitsel bir oyun olan Söz Küçüğün Kutu Oyunu kullanıldı. Oyunun 3-4 kişilik küçük gruplarda oynanmasına 7. sınıflardan öğrenciler destek oldu. Dersin son 10-15 dakikasında ise oyundan öğrenilenler üzerine tartışma yürütüldü.

7. Sınıf – İletişim Ünitesi: Haklarımız – Özgürlüklerimiz İçin Etkinlik

Konu: İnsan Hakları, özgürlükler ve haklar

Süre: 2 ders saati

Hedefler:

- Çocukların özgürlükler ve haklar arasındaki bağlantı üzerine düşünmesini sağlamak
- Gündelik yaşamdan olayların, özel hayatın gizliliği, düşünce ve kanat özgürlüğü, düşünceyi yayma, basın özgürlüğü ve doğru bilgi alma hakkı gibi konularla bağlantısını kurmak ve bu konuda tartışma yürütebilmek

Özet: Etkinlikte Söz Küçüğün Kutu Oyununun hak ve olay kartları kullanıldı. Hedeflerde bahsi geçen haklarla ilgili kartlar seçildi. Hak kartları sınıfa rastgele biçimde dağıtıldı. Olay kartları okundu. Öğrencilerin olayın ve hangi hakla ilişkili olduğunun üzerine konuşması sağlandı.

6. Sınıf – Dünya Çocuk Hakları Günü İçin Etkinlik

Konu: Çocuk hakları, çocuk hakları sözleşmesi, sorumluluk sahipleri

Süre: 1 ders saati

Hedefler:

- Çocukların Çocuk Hakları Sözleşmesi ile tanışmasını sağlamak
- Çocuk haklarının hayata geçmesinden sorumlu olan kişi/kurumları fark etmesini ve onlara görüşlerini ifade etmesini sağlamak

Özet: Etkinlikte çocuklarla ÇHS'nin ÇOÇA tarafından hazırlanan animasyonu izlendi, çocuk hakları ve haklarının hayata geçmesinden sorumlu olan kişiler tartışıldı. Ardından her çocuk kendi istediği bir sorumluluk sahibine mektup yazdı. Bir ders saati daha ayrılarak mektupların içeriği ve ilgili taraflara nasıl ulaştırılacağı konuşulabilir. Mektuplarla bir pano oluşturup okul içindeki sorumluluklar açısından görünür hale getirilebilir. Öğretmenler ya da velilerle yapılacak toplantılarda çocukların görüşlerini aktarmak amacıyla paylaşılabilir.

İlk olarak katılımcılık ilkelerinin her derse uygulanabilir olduğunu için geçerli olması gerektiğini hatırlatalım. Ders içeriklerinin katılımcılık ilkeler gözetilerek planlanması ve uygulanması başlı başına bir kazanım olacaktır. Ayrıca tüm derslerde ama özellikle Türkçe, sosyal bilgiler, İngilizce gibi sözel derslerde katılımcılıkla ilgili konuları ele almak, bunları ders kazanımlarıyla eşleştirmek mümkün. Bu konuda müfredat geliştirme çalışmaları yapılması ve paylaşılması, alanda çalışan öğretmen ve eğitimcileri çok güçlendirecektir. Bunu yapmanın hepimizin sorumluluğu olduğunu atlamamakta yarar var.

Bizim bu konuda sosyal bilgiler dersi kapsamında, dersin öğretmenleriyle birlikte geliştirdiğimiz bazı çalışmalar oldu. 5. ve 7. sınıflarda sosyal bilgiler dersinin ilk üniteleri çocuk hakları ve insan haklarıyla ilgili. Sosyal bilgiler öğretmenleri bunu değerlendirerek, birlikte daha katılımcı dersler planlamamızı talep ettiler. Elimizdeki materyalleri gözden geçirerek, 104. sayfadaki etkinlik alanında detaylarını bulacağınız dersleri planladık. Her iki sınıfla yaptığımız çalışma da, özellikle hakları daha etkin biçimde konuşabilmek ve dersleri katılımcılığın güçlenmesinin bir parçası haline getirmek açısından önemliydi. Ancak 5. sınıflarla yapılan çalışmanın bir önemi daha vardı; ortaokula yeni gelen çocukları hakları konusunda güçlendirerek katılımcılıklarını desteklemek. Ayrıca bunu, önceki yıl DOD çalışmalarına aktif olarak katılmış ve şimdi 6,7 ve 8. Sınıfta olan öğrencilerin katılımı ile yapınca kazanımlara bir de akran öğrenmesi eklenmiş oldu. Bu tür dersler, çocukların katılımcılığa hazırlanmalarını sağlamak için iyi fırsatlar sunuyor.

Ders üniteleri kadar, ders planlarına giren önemli gün ve haftalar da çocukları bilgilendirmek ve güçlendirmek için olanaklar sunuyor. 6. sınıfların sosyal bilgiler dersinde haklarla ilgili bir ünite bulunmadığı için öğretmenlerle birlikte, 20 Kasım Çocuk Hakları Günü'nü çocuklarla haklarını konuşmak için değerlendirmeye karar verdik. Bu etkinliğin detaylarını da diğerleriyle birlikte etkinlik alanında bulacaksınız.

Sosyal bilgiler dersindeki bu deneyim bize ve öğretmenlere farklı materyallerle ve yöntemlerle ders içeriklerini katılımcı hale getirmenin kolayca uygulanabilir olduğunu gösterdi. Bunu tüm derslere uyarlamak mümkün. Katılımcılığı her ders için öncelikli, bir kazanımı olarak düşünüp üzerine kafa yormak yeterli. Zümrelerde bu tür çalışmalar yapılmasının, öğretmenlerin birlikte, kendi derslerini katılımcılığa açmanın yollarını aramalarının çok geliştirici olduğunu düşünüyoruz.

Okul içi sosyal etkinlikler

Okullarda çocukların katılımına açılacak pek çok etkinlik düzenleniyor aslında. Bunların bir kısmı dersler kapsamında olabiliyor, bir kısmı da ders dışı etkinlikler kapsamında. Örneğin özellikle yıl sonlarında görsel sanatlar, teknoloji ve tasarım, fen bilgisi gibi derslerin sergileri oluyor. Ders dışı etkinlikler kapsamında drama ve koro çalışmaları; satranç, futbol, voleybol gibi spor çalışmaları ve turnuvalar gerçekleşiyor. Çoğunlukla okul aile birliğinin düzenlediği kermes türü etkinlikleri

de bu kapsamda sayabiliriz. Bu etkinliklerin hepsini birer katılım aracı olarak düşünmek mümkün. Başta söylemiştik, çocukların kendilerini ifade etmelerini sağlayan her araç, aslında katılımlarını kolaylaştırıyor. Ama bu araçların hiçbiri, kendi başına katılım için yeterli değil. Bunun gerçekleşebilmesi için, yöntemin katılım ilkeleri ve aşamalarıyla planlanması ve uygulanması gerekiyor. Bizim önerimiz bu etkinliklerin, çalışma grupları yöntemini izleyerek çocukların etkin katılımına açılması. Yani işe iyi bir bilgilendirme aşamasıyla başlayıp, çocukların gönüllü olarak katılmaya karar vermelerini sağlamak; planlamayı birlikte yapıp içeriğin ihtiyaçlarına, önceliklerine göre şekillenmesini sağlamak; kendilerini ifade edecekleri bir ürün ortaya çıkarıp sonuç almalarını kolaylaştırmak. Çocuklara inisiyatif, söz hakkı, karar hakkı vermek!

Bu tür etkinliklerin katılımcılık açısından riskli tarafı çoğu zaman bir eleme yapma zorunluluğu içermeleri olabilir. Sayı sınırı ya da yetenek/başarı gerektiren durumlar nedeniyle bazı çocukların diğerlerine tercih edilmesi durumu, haliyle katılımcılığa aykırı olacaktır. Bunu çözümenin yolu, eleme sürecini de katılıma açmak olmalı. Eleme kriterleri çocuklarla birlikte nesnel biçimde koyulduğunda, eleme süreci şeffaf biçimde işlediğinde ve geri bildirim süreci tüm çocuklara ulaşacak biçimde çalıştığında, katılımcılığa aykırı, ayrımcı ve dışlayıcı sonuçlar da ortadan kalkmış olur.

Okullarda yapılan sosyal etkinliklerin en kapsamlısı, çoğu zaman dışarıdan bir kurumun, belediyenin, sivil toplum kuruluşlarının ya da şirketlerin düzenlediği şenlikler, festivaller oluyor. Çocukların eğlenmesi için düzenlenen bu tür etkinlikler maalesef çoğu zaman çocukların hiç görüşü alınmadan, planlamaya dahil olmaları sağlanmadan yapılıyor. Oysa tam tersini yapmak mümkün. Deneyim paylaşımı kutusunda, EMO okul meclisi, sosyal etkinlikler çalışma grubunun, tüm okulun görüşünü ve desteğini almaya çalışarak planladığı ve yürüttüğü DOD festivalinin hikayesini bulacaksınız.

Akran Öğrenmesi

Katılımcı uygulamalar zaten birbirinden öğrenmeyi içerdiği ve hiyerarşik olmayan bir öğrenme ortamı oluşturmayı hedeflediği için, akran öğrenmesi bu tür uygulamaların vazgeçilmez bir parçası. Ayrıca katılımcılık, tutum ve davranışlarda kendini gösterdiği için, öğrenme bilgiden çok deneyimler ve ilişkiler aracılığıyla gerçekleşir. Bu yüzden birer rol model olan akranların ve çocuklar arasında kurulan ilişkilerin önemi daha da artar.

DOD kapsamında yürüttüğümüz çoğu çalışmanın, bu anlamda akran öğrenmesiyle gerçekleştiğini söylemek yanlış olmaz. Ancak bunun ötesinde bazı etkinlikler özellikle akran öğrenmesiyle gerçekleşmiştir. Örneğin 2. yarıyıldaki Eğitici Şeyler çalışma grubunun kutu oyunları atölyesi ve Okul Güzelleştirme çalışma grubunun origami atölyesi akran öğrenmesi örnekleridir. Bu atölyeler için önce grup üyesi olan çocuklar çalışmış, gerekli bilgilere hakim olmuş, sonra atölyeye katılan diğer çocuklara bu bilgileri aktarmıştır.

Akran öğrenmesi, katılımcı okul uygulamalarının sürdürülmesinin de anahtarını oluşturur. Okul hem öğrenciler, hem de veliler ve öğretmenler hatta okul yöneticileri açısından çok hareketli bir ortam. Bir öğretim yılı içinde bu paydaşların hepsi okul değiştirme potansiyeli taşıyorlar. Bu olmasa bile, okula her yıl okul mevcudunun dörtte biri oranında yeni öğrenci geliyor; birikimli olan dörtte bir ise gidiyor. O halde gidecek olanların deneyiminin okulda kalması, yeni gelenlere aktarılabilmesi çok önemli. Biz bunu çalışmamızın üçüncü yarıyılında iki ayrı örnekle, etkileyici biçimde yaşadık. Dönemin başında, çalışma gruplarından gönüllü olan öğrencilerle birlikte, bir önceki yıl DOD kapsamında yapılanları anlatmak, bu yarıyıldan neler yapılacağını paylaşmak için, 5. sınıflara yönelik bir toplantı yaptık. Gönüllü öğrenciler yapılan çalışmalarını o kadar iyi biçimde aktardılar ki, son yarıyıldan DOD çalışmalarına düzenli ve etkin olarak katılan, sürekli daha fazla katılım için talepte bulunan öğrencilerin büyük çoğunluğu 5. sınıftaydı!

Benzer bir etkiyi, yukarıda sosyal bilgiler ders etkinlikleri kapsamında aktardığımız Söz Küçüğün kutu oyunu aktarımıyla yaşadık. 5. sınıflarla, bir önceki yıl tüm okulla yürüttüğümüz hazırlık çalışmalarının yerine, okulda sürdürülebilirliği daha fazla olan bir yöntem denedik. Okulda nispeten gelişen katılımcı kültürün, 5. sınıfların güçlenmesine destek olacağını, akran öğrenmesini devreye sokarsak, bu güçlenmenin artacağını düşündük. Bu amaçla, çocuk hakları etkinliği kapsamında Söz Küçüğün kutu oyununu oynamak için, önceki yıldan oyunu bilen öğrencilerin gönüllü desteğini aldık. Böylece hem öğrenciler arası iletişim artmış, hem de etkinlikler aracılığıyla katılımcılık deneyimi aktarılmış oldu. Ayrıca bu yöntemle kalabalık sınıflarda öğretmenin tek başına uygulaması zor olan bir etkinlik için çözüm de geliştirilmiş oldu.

Bu arada, Söz Küçüğün Kutu Oyunu'nun yaygınlaştırmak amacıyla yaptığımız düzenlemeyi de bir akran öğrenmesi model olarak paylaşmak isteriz. Çocuklar oyunlar ilk dönem, katılımcılığa hazırlık amacıyla yaptığımız güçlenme eğitimleri sırasında tanıştılar. Oynamayı sürdürmek istedikleri için bir çözüm üretmemiz gerekiyordu. Elimizde 20 kutu oyunu ama oynamayı isteyen fazla sayıda çocuk vardı. Bir ödünç verme sistemi kurmaya karar verdik. Çocuklar daha çok hafta sonu oynamak istedikleri için, oyunları perşembe günü çocuklara verip pazartesi günleri geri getirmelerini istedik. İstekli çocuklar isimlerini yazdırdılar, sırayla oyunlarını almaya başladılar. İlk hafta oyunların büyük çoğunluğunun geri gelmeyeceğinden, gelenlerin de tahrip olmuş olacağından neredeyse emindik. Hatta bu nedenle böyle bir sisteme kurup kurmamayı epey tartıştık da. Ama öyle olmadı! İlk hafta ve izleyen 10 hafta daha, oyunlar geri geldi. Bazılarının peşine düşmek zorunda kaldık, bazıları tabii ki yıprandılar. Ama bu sistemle, 180 çocuk ve onların kardeşleri ve mahalle arkadaşları için çocuk haklarına dair bir oyun gündelik yaşamlarının bir parçası oldu.

Akran öğrenmesi öğretmenler tarafından zaman zaman kullanılan bir yöntem. Daha fazla yaygınlaşması hem çocukları güçlendirir hem öğretmenlerin hayatını kolaylaştırır. Dikkat edilmesi gereken tek şey, elbette akran öğrenmesine destek veren çocukların katılımcı biçimde belirlenmesidir!

- 1) ÖZENEK HAREKELERİNDEN ERİŞKE YAPILMAMASI
ÖZENEKLER KENDİSİ KALINDE ERİŞKELERİN
VE SORUMLULUKLARINI KENDİSİ YAPMALI
- 2) ÇÖKE ÖZENEK VERİLMESİ,
BÖYÜKLERDE İZLENLER OKULDA YAPILMALI
- 3) ÖZENEKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN
OKULDA GÖRÜŞMELİ YİĞİT

Görüş iletme, bilgilenme, paylaşım araçları

Katılımcılığın okula yayılması, tüm öğrenciler hatta tüm paydaşlar için kullanılabilir olan görüş bildirme, bilgi edinme ve değerlendirme araçlarıyla mümkün. Bu araçlar okuldaki katılımcılığın sürdürülebilirliğinin de garantisidir. Bu yollar kendi başına, tüm çocukların etkin biçimde katılmalarını sağlar demek istemiyoruz; tüm çocukların benzer biçimde katılımcı olması da gerekmiyor. Çünkü katılım bir tercihtir; belli bir konu ya da süre için katılmamayı da tercih

edebilir insan. Ama katılabilir olmak, yani kanalların açık olması bir haktır ve katılımcı bir ortamın gereğidir. Bu yüzden çocukların okulda olan bitenle ilgili bilgi sahibi olmalarını, bunlara dair görüşlerini iletebilmelerini ve sonuçları ve süreçleri - diğer paydaşlarla birlikte- değerlendirebilmelerini çok önemsiyoruz. Okulda yürüttüğümüz katılımcı uygulamalarda, hem çalışma grubu deneyiminde hem de okul meclisi çalışmalarında sorumluluk alan çocuklara ısrarla okuldaki diğer çocukların ve yetişkinlerin ne düşündüğünü öğrenmelerini, ya da geliştirilen önerileri, ürünleri paylaşmalarını hatırlattık.

En çok kullanılan görüş alma aracı anketler oldu. Hemen hemen tüm çalışma grupları, okuldaki çocukların ve yetişkinlerin ilgilendikleri konular hakkında ne düşündüklerini, kimi daha kapsamlı, kimi daha basit olan anketler yoluyla öğrendiler. Öğrenmekle kalmayıp bu bilgileri hem karar vermek ve/veya planlama yapmak için kullandılar; hem de tüm okulla paylaştılar, ki bu kısmı özellikle önemliydi. Çocuklar nereye gezi yapılacağına da bu yolla karar verdi, okul yönetiminden neler talep edeceklerine de! Giderek herhangi bir hatırlatmaya gerek olmaksızın bu yöntemi kullanır oldular. Bunun en iyi örneklerinden biri, meclis yönetimi seçimi öncesinde, aday olan gruplardan birinin, üzerinde "isteğin varsa alt tarafa yaz" yazısı bulunan küçük kağıtları tüm okula dağıtarak, öğrencilerin meclisten taleplerini öğrenmeleri idi. Bu ekip seçilemedi ama öğrencilerden aldığı

talepleri meclisle paylaştı. Meclisin çalışma gruplarının oluşumunda, bu talepler de yer aldı.

Çocukların yetişkinlere danışmalarında da bir sorun yaşanmadı; çocuklar gelişen olumlu iletişim sayesinde, çekinmeden

İsim: Yusuf ..... Yaş: 10

Sınıf: 5 Cinsiyet: E e

Okulda sınıflararası ne turnuvası olsa katılırsın?

İlk tercihim: voleybol

İkinci tercihim: futbol

Hangi spor dalının maç ya da antrenmanına gitmek istersin?

İlk tercihim: futbol

İkinci tercihim: basetbol

Üçüncü tercihim: voleybol

Okulda ..... takımı kurulsun, katılmak isterim.

Spor Grubundan Beklentim (yükandıklar dışında)
derslerini ..... okulda ..... okulda .....

Bu anket, DOD Spor Faaliyetlerini Artırma Ekibinin çalışmalarına katkı sunması için hazırlanmıştır. Kasım 2014

İsim: Yusuf ..... Yaş: 10

Sınıf: 5 Cinsiyet: E e

Okulda sınıflararası ne turnuvası olsa katılırsın?

İlk tercihim: voleybol

İkinci tercihim: futbol

Üçüncü tercihim: voleybol

Okulda ..... takımı kurulsun, katılmak isterim.

Spor Grubundan Beklentim (yükandıklar dışında)
derslerini ..... okulda ..... okulda .....

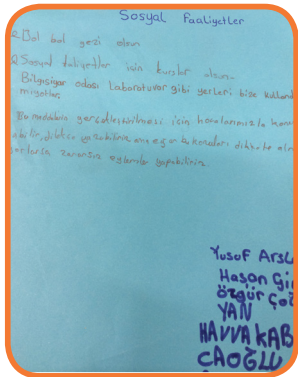
Bu anket, DOD Spor Faaliyetlerini Artırma Ekibinin çalışmalarına katkı sunması için hazırlanmıştır. Kasım 2014

öğretmenlere ve hatta müdürlere sorularını / önerilerini iletip onların görüşlerini ve öneri alabildiler. Ama maalesef yetişkinlerin çocukların görüşlerine başvurmaları ya da geribildirim vermeleriyle ilgili fazla yol alındığını söylemek mümkün değil. Daha doğru bir ifadeyle, yetişkinlerle çocuklar arasında birebir ilişkilerde bu görüş alışverişi gerçekleşebiliyor. Ancak geribildirim vermelerini kolaylaştıracak daha da önemlisi bir düzene başlayacak bir araç yok henüz. Dilek - öneri kutusu, bu amaçla kullanılabilecek en basit ve etkin araçlardan biri. Elbette etkin olabilmesi okul yönetiminin bu aracı önemsemesi, ciddiye alması ve ciddiye aldığını çocuklara göstermesine bağlı. Kutuya yazılanların düzenli olarak kontrol edilmesi, paylaşılan talep ve önerilere yönelik geribildirimlerin tüm öğrencilere ulaşacak yöntemlerle düzenli olarak verilmesi ilk aşama için yeterli olacaktır. okul panoları, kapalı devre televizyon, okulun sosyal medya sayfası, hatta bayrak törenleri bu geribildirimlerin paylaşılacağı araçlar olabilir. Her okul, kendi özelliklerine göre bu araçları kullanabilir ve çoğaltabilir.

Bir diğer önemli yapı, okul meclisi elbette. Okul yönetiminin okul meclisi ile düzenli toplantılar yapması, okulda olan bitenleri karşılıklı olarak konuşma ve birlikte karar vermeyi sağlayacak bir kolaylaştırıcı olacaktır. Bu toplantıların sadece başkanla yapılmasının çok katılımcı bir ortam yaratmayacağını altını tekrar çizelim.

Bu noktaya gelmişken, düzenli bilgilendirme, danışma toplantıları kadar yıl içinde birkaç kez yapılabilecek kapsamlı değerlendirme toplantılarının da çok önemli olduğunu söylemek lazım. Bu tür toplantılar hem çocukların kendi aralarında hem de tüm yetişkin paydaşları içerecek biçimde yetişkinler ve çocuklar arasında yapılmasında yarar var. Örneğin, okul meclisi yılda bir kez "genel üye" toplantısı yaparak tüm çocukların katılımına açık değerlendirme buluşmaları yapabilir. Ama okulda katılımı artırması için, bu tür toplantıların tüm paydaşların katılımıyla gerçekleşmesi gerekir. Bunun için iki somut örnek olarak çocukların da katıldıkları veli toplantıları ile Okul Gelişim Yönetim Ekibi'ni vermek isteriz. Benzer bir durum Öğretmen Kurul toplantıları için de geçerli. Gündemde planlama ve değerlendirme olduğunda çocukların katılımcı bir temsil sistemi ile bu toplantılarda yer alması ve geri bildirim vermeleri öğrenme ortamının güçlenmesi için çok yararlı olacaktır. Bu katılımın, tüm öğretmenler tarafından önemsenmesi ve desteklenmesi elbette çok önemli.

Çocukların da katıldığı veli toplantısı, EMO'daki bir velinin ifade ettiği gibi, yetişkinlerin, "çocuklar hakkında kendi arasında" konuşmasının olumsuzluklarını ortadan kaldıracak bir yöntem olabilir. Biz bunun çok iyi bir öneri olduğunu, ancak, paydaşlar arasında olumlu bir iletişim ortamının sağlanarak ve katılımçılık ilkeleri benimsenerek uygulanmasının şart olduğunu düşünüyoruz. Çünkü katılım ortamı sağlanmadan yapılacak bu tür bir toplaşma, katılımçı sonuçlar doğurmadığı gibi, çocuklar açısından olumsuz sonuçlar doğurma riski de taşır. Benzer bir durum öğretmenler kurulu toplantıları için de geçerli. Toplantı gündeminde planlama ve değerlendirme olduğunda çocukların katılımçı bir temsil sistemi ile bu toplantılarda yer alması ve geri bildirim vermesi öğrenme ortamının güçlenmesi için çok yararlı olacaktır.

Okul Gelişim Yönetim Ekibi ise, okul meclisinin ya da öğrencilerin görüş ve öneri geliştirdikleri başka bir yapının bulunduğu her okulda, yılda bir kaç kez toplanması çok yararlı olacak bir ekip. Okulun Okul Gelişim Yönetim Ekibi, çocuklarla birlikte okul müdürü, müdür yardımcıları, öğretmenler, okul çalışanları, okul aile birliği temsilcileri ve diğer veliler dışında yereldeki STÖ temsilcileri ya da muhtar gibi okulun gelişimine katkı sağlayabilecek kişilerin katılımıyla oluşuyor. Tüm paydaşların okulun sorunlarını çözmek için birlikte karar vererek yol alması, böylece okulun katılımçılığın güçlenmesi için çok iyi bir örnek. EMO'da bu deneyim bir kez yaşandı, hikayesini Okul Kuralları Ekibi'nin deneyim paylaşımı alanında görebilirsiniz.

Toparlarsak, katılımçılığı okulda yaygınlaştırmak için kullanılacak pek çok yol, yöntem, araç var. Dersler, ders dışı etkinlikler; kurullar ilişkiler... Her tür öğrenme, bilgilenme, karar alma işleri, yani okulun işleyişine dair her şey katılımçı olabilir. El Kitabı boyunca göstermeye çalıştığımız da buydu: **Okulun paydaşları istediği, sahiplendiği ve bunun için çaba harcadığı sürece okul aslında, katılımçı bir yerdir.**

Katılımı Sürekli Kılmak

“DOD’a katılabilir miyim?”

Bu soru EMO’da üç yarıyıl boyunca gerçekleştirdiğimiz katılımcı uygulamaların çocuklar açısından ne ifade ettiğini gösteriyor. Çocuklar, ikinci yarıyıldaki çalışma grupları etkinliklerinin başlangıcından, çocuklar için projenin son etkinliği olan DOD Festivali’ne kadar, hatta o gün de dahil olmak üzere bu soruyu sormayı sürdürdüler. Soruyu iki biçimde yorumlamak mümkün. Katılımcılığın, çocuklar tarafından benimsenmesi ve talep edilir olması açısından baktığımızda hedefe ulaştığımızı söyleyebiliriz. Çocuklar, DOD kapsamında yapılan katılımcı uygulamaların bir parçası olmayı istemekten vazgeçmediler. Katılımcılığın okulda yaygınlaşması açısından baktığımızda ise “dışarda” kaldığını düşünen çocukların olduğunu gösteriyor bu soru. Dolayısıyla yaygınlaşarak sürdürülmesi gerektiğine dair çocukların talebini açıkça ifade ediyor. Zaten nihai hedef şu değil mi? Okuldaki herhangi bir çocuğun “katılabilir miyim?” sorusuna ihtiyaç duymayıp, “katılıyorum” dediği bir okula kavuşabilmek. Yani katılımı sürekli kılmak!

Bu kısımda, okulun bir paydaşı olmamızı sağlayan üç yarıyıl süren yoğun katılımcı uygulamalar deneyiminin sonunda, okulda katılımın sürekliliğini sağlayan birkaç noktayı vurgulamak istiyoruz. Bir anlamda, bütün kitap boyunca aktardıklarımızın toparlaması gibi de görülebilecek bu noktalara geçmeden önce, zaman sınırlı bu çalışmadaki hedeflerimizle ilgili bir kaç cümle etmekte de yarar var.

İlk olarak şunun altını bir kez daha çizelim. Bu çalışmada, tüm paydaşların katılımının artmasını önemsemekle birlikte odakta çocuklar vardı. Yetişkin paydaşların, çocukların katılımını kolaylaştırmak konusunda güçlenmesini, böylece genel olarak okulda katılımcı kültürün yaygınlaşmasını hedeflemiştik. Bunun için de iki temel yaklaşım değişimi için uğraşmış; hem çocukların

hem yetişkinlerin öncelikle çocukların yapabilirliğine, ardından da katılımın olabilirliğine inanmalarını sağlamaya çalışmıştık. Yaklaşım değişimini gerçekleştirmenin yolu, eyleme geçmekten ve deneyimlemekten geçiyordu. Üç yarıyıl boyunca, okulun tanımlanmış katılım araçlarını güçlendirerek ve okulun / paydaşların ihtiyaçlarına uygun alternatif katılım araçları ve uygulamalar geliştirerek bu deneyimi okul içine yaygınlaştırdık.

Bütün bu uygulamaların ne kadar işe yarayıp yaramadığını görmek için geliştirdiğimiz çeşitli (tüm paydaşların geri bildirimleri; bizlerin gözlemleri ve bağımsız değerlendirme uzmanının görüşmeleri) izleme değerlendirme araçları şu tür sonuçlar veriyor:

Katılımcı uygulamalara aktif olarak katılan çocukların;

- sosyalleşme düzey ve becerileri,
- kendilerini ifade edebilme becerileri,
- özgüvenleri,
- okulun sorunlarına ve akranlarına yönelik sorumluluk alma kapasiteleri,
- katılım hakları ile ilgili farkındalıkları artış gösteriyor.

Ve bu durum, özellikle uygulamalara çocuklarla birlikte katılan öğretmenlerin, çocuklara yönelik bakış açısını değiştiriyor. Hem çocukların katılımlarına dair farkındalıkları artıyor hem de daha çocuk odaklı bir bakış açısı geliştiriyorlar. Benzer durum, aktif çocukların aktif velileri için de geçerli.

Sonuç çok açık: Katılan dönüşüyor!

Öyleyse katılanların sayısını artırmak gerekli. Bu, katılımın sürekliliğini de sağlayacak en kritik müdahale. Bu sonuçlar bize, aynı zamanda, katılımın bir süreç olduğunu, soyut bilgiden çok davranış ve tutum aracılığıyla öğrenildiğini açıkça gösteriyor. Buna bağlı olarak katılanların sayısının nicel olduğu kadar nitel bir artışa da karşılık gelmesi gerektiğini, sağlam ilerlemenin hızlı ilerlemekten daha kalıcı sonuçlar yaratacağını da yeniden hatırlatıyor.

Katılımcı uygulamalar sürecine baktığımızda, bizim deneyimimiz açısından katılımı sürekli hale getirmeyi kolaylaştıran, çocukların katılımı sürdürmek için ihtiyaç duyduğu dört önemli unsurdan, bahsetmek mümkün. Bu unsurların, benzer tüm uygulamalar için, hatta sadece çocuklar değil tüm katılımcı grupları için genellenebilir olduğunu düşünüyoruz.

a) Eğlenmek

Bugün EMO'daki çocuklara DOD'da ne yaptınız diye sorsanız, büyük oranda "eğlendik" derler. Sırf çocuklar açısından değil, yetişkinler açısından da katılımcı uygulamaların en büyük katkısı okula "renk" ve "hareketlilik" getirmesi oldu. Paydaşlar bunu her fırsatta, hem etkinlik sürecinde hem de dönem sonu değerlendirmelerinde sıklıkla dile getirdiler.

“DOD yokken okula gelmek çok sıkıcıydı, neşe kattılar bence.”

(6. sınıf öğrencisi)

Bu ilk bakışta içi boş, katılımın kazanımlarından uzak bir şeymiş gibi görünse de, aslında tersine, tam da katılımcı bir hali gösterir. İlkeler kısmında da ifade ettiğimiz gibi katılım zaten eğlenceli bir şeydir; çünkü insana istediği gibi olabilmek imkanı verir. İnsan katıldıkça zihinsel ve fiziksel olarak hareket eder, değişir, değiştirir. Hele bütün bunlar, etkileşimli, oyunlu ve çeşitli araçlarla olabiliyorsa – ki öyle olması beklenir- kişilerin yaşamına ve ortak paylaşım alanlarına renk, neşe, hareketlilik getirmesi kaçınılmazdır.

Dolayısıyla çocuklar “eğleniyoruz” diyorlarsa muhtemelen katılabildikleri içindir. Ve katılıma devam etmeleri de eğlenmelerine bağlıdır. Öğrenmek, sahiplenmek, sorumluluk almak da eğlenmek ve katılmak eylemlerinin ortak ve doğal sonucu olarak ortaya çıkar.

b) Değişim yaratmak

Katılımın sürekliliğinin arkasındaki en önemli unsurlardan biri, insanların kendi yaşamlarına, yaşam alanlarına dair bir değişim yaratabileceklerini görmeleri. Çocuklarda bu durum, içinde buldukları pasif konum nedeniyle, daha da belirgin oluyor. Ufak bir değişim istekliliğinin büyük oranda artmasını sağlayabiliyor. Hiç bir değişim sağlanmadığı durumda ise hayal kırıklığıyla karışık bir vazgeçme hali ortaya çıkıyor. Bu anlamda çocuklarda sonuç alma isteğinin duygusal ihtiyaçlarla da ilişki içinde olduğunu söylemek mümkün. O yüzden hedeflerin gerçekçi biçimde belirlenmesi kadar çocukların sürece ve olası olumsuzluklara dair bilgilendirilmeleri önem taşıyor.

Önemli bir başka nokta da bütün bu değişim yaratma ve sonuç alma sürecinin birlikte hareket etme üzerinden kurgulanması. Birlikte üretmek zaten katılımın bir gereği. Ama aynı zamanda, herhangi bir olumsuzluk durumunda çocukların dayanışmasını güçlendirdiği için koruyucu bir önlem olarak da görülmeli. Aşağıdaki iki alıntı ve içerdikleri biz söylemi konuyu çocukların ifadeleriyle düşünmemizi de sağlayabilir:

“Başarabileceğimizi gördük. Okul için güzel şeyler yapabileceğimizi öğrendik.”

(6. sınıf öğrencisi)

“Fazla bir şey gerçekleştirebileceğimize inanmıyordum ama fazla şey yaptık!”

(5. sınıf öğrencisi)

Değişimin bir de bireysel boyutu var. Bazı çocuklar açısından değişimin bireysel tarafı daha fazla anlam taşıyor ve katılımın sürekliliğini destekliyor. Örneğin;

“Biraz daha açıldım, DOD sayesinde sosyal etkinliklere katılmaya başladım.”

(6. sınıf öğrencisi)

“Başladığım şeyi bitirebilirim, böyle bir özellik kazandım. Eskiden sıkıcı olunca hemen bırakıyordum, şimdi öyle değil.”

(7. sınıf öğrencisi)

Çocuklarda farklı biçimlerde yaşanabilen bireysel değişim süreci, ortak alanda yaratılan somut değişimler kadar önemli. Soyut ya da somut, bireysel ya da ortak, ortaya çıkan değişimin ne kadar büyük olduğu hiç önemli değil. Ama bu değişimin ilgili tüm paydaşlar tarafından görünmesi ve tanınması önemli! Bu da bizi bir sonraki unsur olan ödüllendirmeye getiriyor.

c) “Ödül” almak

Ödül / ceza uygulaması, eğitim sistemi içindeki en temel tartışmalardan bir tanesi. Hangisinin daha öğretici olduğuna dair farklı yaklaşımlar farklı görüşleri savunuyor. Katılımcı uygulamalar açısından ise her ikisi de başka anlamlar taşıyor. Bizim çalışmalarımız için ödüllendirme süreç boyunca ciddiye alınmak ve değer verilmekti. Uygulamalara katılan çocuklar daha yüksek not ya da herhangi bir hediye, teşvik vs. almadılar. Sadece kendileri ve ürettikleri sonuçlar okulda görünür oldu, “bunu biz yaptık” diyebildiler. Hem diğer çocukların hem de yönetici, öğretmen ya da velilerin, maalesef hepsinin değil bazılarının saygısını ve takdirini kazandılar. Bazıları diyoruz çünkü yetişkinlerin bir kısmı, istemedikleri için değil uygulamalar boyunca yapılanları ve sonuçları takip etmedikleri için bu ödüllendirmenin bir parçası olmadılar.

Bu deneyim bize çok açıkça, katılımcı bir ortam sağlandığında çocukların ihtiyaç duyduğu ödülün inisiyatif almak; cezanın da – ceza demek doğru değil ama – üstlendiği sorumluluğu yerine getirmediği durumda bunun açıklamasını yapmak olduğunu gösterdi. Aslında bunlar sadece çocuk hakları temelli yaklaşımın öngördüğü haklar ve sorumluluklardan ibaret. Her ikisinin de ortak noktası bir kere etkin bir öğrenme sağlıyor olması. İkincisi ve daha önemlisi ise, çocukların birey olarak görülme, tanınma isteklerini karşılıyor olması. Başka bir ifadeyle, çocuklar, özellikle yetişkinler tarafından muhatap alındığında isteklilikleri artıyor. Ve bu çoğu zaman katılımı sürdürmelerini için yeterli oluyor.

d) Desteklenmek

Okullarda çocuk katılımının sürdürülebilmesinin öncelikli koşulunu en sona bıraktık: Çocukların okul yöneticileri başta olmak üzere yetişkin paydaşlar tarafından desteklenmesi.

Desteklemeyi hem alan açmak, hem çocukları bilgilendirmek, sürece hazırlamak

hem de görüşlerine, taleplerine geri bildirim vermek olarak geniş biçimde anlamakta yarar var. Fazla söze gerek yok! Çocuklardan gelen görüşler ne demek istediğimizi açıkça ifade ediyor:

“Direk hayır demesinler, neden yapamadıklarını söylesin Yönetim. Neden yapamadıklarını söylerlerse biz de fikir bulabiliriz ya da yardım edebiliriz.”

(6. sınıf öğrencisi)

“Müdür bize yardım etmeli... Gücü var, resmiyeti var. Bizle birlikte daha çok şey yaparsa etkisi artar, okulda yayılır.”

(8. sınıf öğrencisi)

Okul müdürü kadar öğretmenlerin yaklaşımı da önemli. Sınıf içine etki etmeden katılımın sürekliliğini sağlamak çok zor. Dolayısıyla hem yöneticilerin hem öğretmenlerin katılımcı uygulamaları yürütenlere “benim bir şey yapmam gerekiyor mu?” diye sormak yerine, kendilerine “ben ne yapabilirim?” diye sormaya başlamalarını sağlamak, katılımcılığın sürekliliği ve yaygınlaşması açısından çok kritik. Umarız bu El Kitabı, bunu gerçekleştirmeye yönelik katkı sağlar.

Son Söz

Bütün bu sürecin sonunda en baştaki hedefimize dönüp baktığımızda, çocukların potansiyellerine güvenme ve katılımcılığın iyi ve yaşama geçebilir bir şey olduğuna inanma konusunda iyi bir yol aldığımızı görüyoruz. Bunu da çocuklar gösteriyorlar bize.

Diyorlar ki;

“Demokrasi aslında siyasetten daha çok, insanların yaşama biçimi gibi bir şey!”

(7. Sınıf öğrencisi)

“Okulda ne yapılacağına okul olarak, öğretmenler olarak, öğrenciler olarak hepimizin birlikte karar vermesi lazım. Tek kişinin kararı olmamalı.”

(6. Sınıf öğrencisi)

Bu deneyim bize çocukların katılımcı uygulamalar için hazır olduğunu gösterdi. Mesele, yetişkinlerin kendilerini hazırlayıp işe girişmelerine bakıyor. Süreç zor ama bir o kadar etkili; ulaşılan ufak, büyük tüm sonuçlar anlamlı; kalıcı olmalarını sağlamak ise birlikte mücadele etmeye bağlı.

O halde hepimize keyifli mücadeleler...

Kaynakça

Akboğa, H. Melda (2015). *Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı Çocuklar İçin Güncel Durum Raporu*. Demokratik Okullara Doğru Projesi Kitapları - No: 2. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Allen, L. (1999). Teachers in a Changing Culture: Building Democratic Schools. *Management in Education*. 13(1), 18-19.

Apple, M. ve Beane, J.A. (2011). *Demokratik Okullar: Güçlü Eğitimden Dersler*. Ankara: Dipnot Yayınevi.

Backman, E. ve Trafford, B. (2006). *Democratic Governance of Schools*. CoE. 20.01.2015, http://www.nefmi.gov.hu/letolt/nemzet/eu/2006_3_democratic_governance_schools_en_061214.pdf

Beyazova, A., Durmuş, G. ve Tüzün, I. (2015). *Eğitimde Çocuk Katılımı: Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler*. Demokratik Okullara Doğru Projesi Kitapları – No: 3. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bumin, Kürşat (1998); *Batı’da Devlet ve Çocuk*. İstanbul:Patika Yayınları.

Council of Europe (2005). *Education for democratic citizenship, 2001-2004*, Strasbourg, 22.12.2004, EC.

ÇHK (2001). *Genel yorum no. 1: Eğitimin Amaçları*. 14 Ocak 2015, <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/CRC-GCs.pdf>

ÇHK (2009). *Genel yorum no. 12: Çocuk Hakları Sözleşmesi genel uygulama önlemleri*. 14 Ocak 2015, <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/GCs-11-12-13-2008-2011.pdf>

ÇOÇA (İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi) (2013). *Sarıyer’deki okullar demokratikleşme yolunda*. 2 Temmuz 2014, https://www.dropbox.com/s/fbavnhpfc8a8x79/Kilavuz_25092013.pdf?m

ÇOÇA (2014). *Ortaokul düzeyinde okul meclislerinin geliştirilmesine yönelik öneri notu*. 14 Ekim 2014, <http://www.cocukcalismalari.org/sariyerdeki-okullar-demokratiklesme-yolunda-oneriler-metni/>

Davies, L., Williams, C., Yamashita, H. (2006). *Inspiring Schools: Impact and Outcomes*. Carnegie UK.

Değirmencioğlu, Serdar (2004) "Çocuklar ve gençlerin gözünden katılım". 6. *Sosyal Hizmetler Konferansı: Küreselleşme, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler* Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları, no:9, sf: 311-316.

----- (2010). "Tersten Katılım: Katılım Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme". *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 20. Yılında Türkiye'de Çocuk Hakları* (der: A. İçağasıoğlu Çoban ve H. Acar). Ankara: Maya Akademi ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını

Franklin, Bob (1993). *Çocuk Hakları* (der.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul / İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Greene, Maxine (1985). The Role of Education in Democracy. *Educational Horizons*, 63 Special Issue:3-9,

Güven, M., Çam, B. ve Sever, D. (Yaz 2013). Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi uygulamalarının ve kazanımlarının değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 1-23.

Hart, R. (1992). *Children's participation from tokenism to citizenship*. Innocenti Essays, No.4.

James, A. ve James, A. (2004). *Constructing Childhood*. NY:Palgrave MacMillan.

Jenks, Chris (1997). *Childhood*. NY: Routledge.

Kamburoğlu, A. (2009). *İlköğretim öğrencilerinin yönetime katılımı ve yönetime katılımın öğrenciler üzerindeki etkileri (Üsküdar ilçesi örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lansdown, Gerison (2005). *Çocukların Gelişen Kapasiteleri*. Floransa: UNİCEF <http://www.cocukhaklarizleme.org/wp-content/uploads/evolving-capacities.pdf>

Osler, A. ve Starkey, H. (2005). *Changing Citizenship, Democracy and Inclusion in Education*. NY: Open University

Özcan, E. G. (2010). *Ortaöğretim okullarındaki öğretmen ve öğrencilerin okul yönetiminin karar verme sürecine katılımlarının incelenmesi (Beypazarı örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Öztan, Güven Gürkan (2013). Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özyıldırım, T. (2007). *Ankara ili ilköğretim okulu öğrencilerinin katılım hakkını kullanma durumlarına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Pais, M. S. (1999). *Child Participation*, NY:UNICEF.

Pusula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu (2008); İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Pusulacık: Çocuklar İçin İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu (2010); İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Tüzün, I ve Sarıışık, Y. (2015). *Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi*. Demokratik Okullara Doğru Projesi Kitapları - No: 1. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uyan Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Ekim Akkan, B., Kılıç, Z., Oy, B. ve Uran, Ş.(2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Demokratik Okullara Doğru: Öğrencileri ve Okulları Güçlendiren Katılım Uygulamaları

Bu yayının Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yardımıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi ve Eğitim Reformu Girişimi sorumlu olup, herhangi bir şekilde AB ve Türkiye Cumhuriyeti'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.